Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Diplomová práce

Bc. Nika Exnerová

Nigerijská anglicky psaná literatura v českém překladu a recepci

Czech translations and reception of Nigerian literature written in English

Praha 2018

Vedoucí práce: PhDr. Eva Kalivodová, Ph.D

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 16. dubna 2018

……..

Nika Exnerová

Poděkování:

Ráda bych tímto poděkovala PhDr. Evě Kalivodové, Ph.D za cenné rady při vedení této práce.

Abstrakt (česky)

Tato diplomová práce obsahuje přehled českých překladů anglicky psané nigerijské literatury a jejich recepce od 60. let 20. století. Především se zaměřuje na romány a další prózu, nejprve v kontextu nigerijské historie, kultury a postkoloniální zkušenosti, což jsou faktory, které ovlivňují kreativní rozhodnutí autorů, jako je výběr témat a apropriačních strategií zaměřených na transformaci angličtiny pro specificky africké účely. Diplomová práce se dále věnuje českým překladům nigerijských děl, u kterých se zaměřuje na podobu a změny nakladatelské politiky před rokem 1989 a po něm a dopad oficiální státní ideologie, cenzury a trhu na výběr literárních textů a složení peritextů. Práce obsahuje krátké analýzy překladatelských strategií s ohledem na exotické prvky ve zkoumaných textech a s nimi související apropriační strategie autorů. Výzkum recepce je převážně založen na studiu literárních časopisů a jeho cílem je vytvořit diachronní mapu recepčních událostí složenou z období zvýšeného zájmu čtenářů.

Klíčová slova (česky)

nigerijská literatura v angličtině, recepce, nakladatelská politika, české překlady, 20. století, 21. století, Cyprian Ekwensi, Chinua Achebe.

Abstract (in English):

This thesis provides an overview of Czech translations of Nigerian literature written in English and their reception since 1960s. Its main focus are novels and other prose fiction, first in the context of Nigerian history, culture and postcolonial experience, factors that influence an author's creative choices, such as the choice of themes and appropriation strategies aimed at transforming English for specifically African purposes. The thesis then moves to the issue of Czech translations of Nigerian works; it considers the nature and changes in publishing policies before and after 1989 and the effect of official state ideology, censorship and market on the choice of literary texts and composition of peritexts. The thesis contains short analyses of translation strategies regarding the exotic elements in researched texts and related appropriation strategies employed by authors. The reception research is based on studying mainly literary magazines and aims to create a diachronic map of reception events consisting of periods of heightened readership interest.

Key words:

Nigerian literature in English, reception, publishing policy, Czech translations, 20th century, 21st century, Cyprian Ekwensi, Chinua Achebe.

Obsah

1. Úvod 6
2. Nigérie v historických a kulturních souvislostech 7
2.1 Stručná historie Nigérie 7
2.2 Majoritní etnika a tradiční společnost 10
2.3 Význam angličtiny 14
2.4 Nigerijská literatura 17
2.4.1 Kontext postkoloniální literatury 18
2.4.2 Problematika jazyka 20
2.4.3 Nigerijská próza a významní autoři 23
3. Nigerijská literatura v českém překladu a recepci 27
3.1 České překlady nigerijské prózy s ohledem k vývoji české nakladatelské politiky od r. 1948 do současnosti 28
3.1.1 Překlady do roku 1968 31
3.1.2 Překlady od roku 1969 do roku 1989 38
3.1.3 Překlady po roce 1989 do současnosti 43
3.2 Česká recepce 51
3.2.1 Významné recepční události 52
5. Závěr 68
Seznam příloh 77

1. Úvod

Cílem této práce je představit anglicky psanou nigerijskou literární tvorbu (zejména prózu) v jejím kulturně-historickém kontextu, specifika, jež provázejí její překlady do češtiny (především s ohledem k platným nakladatelským politikám), a rovněž recepci, která v českém prostředí v důsledku seznamování s touto literaturou vzniká.

O nigerijské literatuře psal již ve své vědecké práci *Modern Nigerian Novels* (1969) přední překladatel z afrických literatur Vladimír Klíma. Protože v ní ale vůbec neuvažoval český kontext ani postkoloniální diskurz, tato práce na ni nenavazuje.

V první části práce stručně představíme historický a kulturní kontext, v němž nigerijská anglicky psaná literatura vznikala a vzniká, zejména s ohledem k postkoloniální zkušenosti, kterou Nigérie jakožto součást Britského impéria prožila. Bude nás zajímat problematika jazyka, s níž souvisí volba autorů mezi domorodým jazykem, standardní angličtinou či jinou její modifikovanou formou. Také představíme přední nigerijské autory a faktory, které jejich tvorbu ovlivnily, ať už to byl orální folklor, tzv. tržištní romány nebo evropský román.

V druhé části se zaměříme na český kontext, tedy problematiku překládání a recepce. Sestavíme chronologii českých překladů nigerijské literatury a budeme uvažovat, jaké faktory toto kulturní pronikání ovlivňovaly, zejména s ohledem k proměňující se nakladatelské politice: tu před rokem 1989 ovlivňovala především oficiální režimní ideologie a po roce 1989 trh. Pomocí analýzy peritextů (zejména doslovů, které jsou pro období před Sametovou revolucí pro český kontext specifické) budeme zkoumat, zda tyto faktory mají vliv i na pronikání nigerijské literatury. Současně si budeme všímat také překladatelských strategií při přístupu k prvkům exotizace (především s ohledem k tzv. apropriaci jazyka, jíž se dopouští autor originálu, když se pokouší přizpůsobit angličtinu specificky africkým potřebám).

V rámci recepce se pokusíme sestavit jakousi diachronní mapu recepčních událostí, jež jsou charakteristické zvýšeným zájmem čtenářstva o nigerijskou literaturu. Pro kvalitativní posouzení recepce budou naším hlavním zdrojem literární časopisy.

Cíle práce jsou tedy dva: podat zprávu o nigerijské literatuře a informovat o jejím působení ve specificky českém kontextu. Domníváme se, že si tato zajímavá tvorba větší pozornost zaslouží.

2. Nigérie v historických a kulturních souvislostech

2.1 Stručná historie Nigérie[1]

1. října 1960 byla na části území bývalé britské koloniální správy v západní Africe vyhlášena nezávislá Nigérie, prozápadně orientovaná federace tří historických oblastí, jež se dosud řadí k členům Commonwealthu, zachovávající právní kontinuitu s bývalým koloniálním režimem (Klíma 2003, s. 41). Tento mladý stát se v 60. letech potýkal s řadou sociálních a politických problémů plynoucích z jeho koloniální i předkoloniální minulosti, jimiž se zabývá také tehdy nově vznikající nigerijská literatura. V současnosti je Nigérie nejlidnatějším státem kontinentu: podle údajů OSN dosáhl počet jejích obyvatel v roce 2016 téměř 187 milionů,[2] toto číslo navíc patří ke střízlivějším odhadům.[3]

Britové začali do západoafrického vnitrozemí pronikat v 19. století. Jako cesta do téměř neprobádaného území jim sloužil Niger, o kterém se vědělo, že ústí v Guinejském zálivu. Lákal je obchod s výrobky z palmového oleje, tropickým dřevem a slonovinou, kvůli zrychlení procesu industrializace v 2. polovině 19. století potřebovali nové surovinové zdroje a levnou pracovní sílu a také se snažili získat nová odbytiště pro své výrobky. Zároveň se pokoušeli zastavit africký obchod s otroky, který v Africe dlouhou dobu brzdil hospodářský a sociální vývoj, a konvertovat co nejvíce Afričanů ke křesťanství (Klíma 2003, s. 21).

Právě misionáři pronikají do těchto oblastí jako první, společně se soukromými firmami a jednotlivci. Navzdory hlubokým kulturním důsledkům má toto pronikání pozitiva: misie se zasloužily o zlepšení zdravotnictví a vzdělávání místních, položily základy pro studium domácích afrických jazyků a v některých dokonce publikovaly (nejen) náboženské texty (Klíma 2003, s. 21). Pomohly rovněž k začlenění z různých důvodů ostrakizovaných jedinců, kterým by mnohdy ani nebylo dovoleno přežít, do společnosti.[4] Raní konvertité se však sami k ostrakizovaným jedincům

[1] Pro podrobnější poznatky z nigerijské historie cf. FALOLA, Toyin a HEATON, Matthew M, 2008. *A history of Nigeria*. 1st ed. Cambridge: Cambridge University Press. 329 s.
[2] *Nigeria* [online]. [Cit. 15. 2. 2017]. Dostupné z: http://data.un.org/CountryProfile.aspx?crName=NIGERIA
[3] Počet obyvatel Nigérie v minulém roce podle nigerijského Národního statistického úřadu (National Bureau of Statistics) překročil 193 milionů. Zdroj: UKWU, Jerrywright. *Nigeria's demographic challenge in focus,* 2017 [online]. [Cit. 15. 2. 2017]. Dostupné z: http://www.naij.com/1082484-nigerias-demographic-challenge-focus.html
[4] Igbové z jihovýchodní Nigérie například tradičně odnášeli dvojčata, pokládaná za ztělesnění zlých sil, do blízkého lesa, jemuž byly připisovány magické vlastnosti. Misionáři tyto děti zachraňovali před jistou smrtí.

po přijetí křesťanství zařadili – byli totiž považováni za zrádce, kteří *„odvrhli víru svých dědů a otců. (...) Křesťanství, hlásající lásku k bližním, nebylo příliš blízké mladíkům, kteří byli iniciováni v kmenovém rituálu proto, aby z nich byli především válečníci. Mystický ráz křesťanské bohoslužby nechápali.“* (Klíma 2003, s. 20)

Britské koruně se v relativně krátké době podařilo ovládnout rozlehlé území obývané ohromným množstvím etnik s různým vyznáním, jež hovořila nejrozličnějšími jazyky a dialekty. V roce 1914 došlo k propojení již existujících protektorátů na území současné Nigérie a vzniku Kolonie a protektorátu Nigérie (Colony and Protectorate of Nigeria), v jejímž čele stanul generální guvernér Lord Lugard. Byl nastolen systém nepřímé vlády, což znamenalo významný podíl místních vládců a náčelnických elit na moci, pokud respektovali nadřazenost britské koruny (Klíma 2003, s. 27).

Právě systém nepřímé vlády výrazně odlišil osudy britských a francouzských kolonií. Britové se na rozdíl od Francouzů nesnažili své kolonie asimilovat, což mělo na jejich území za následek menší míru vzdoru vůči zámořským elitám. Vzdor a snaha Afričanů z francouzských kolonií odlišit se od svých koloniálních pánů vedly například ke vzniku uměleckého hnutí tzv. négritude, jež bylo reakcí proti evropské kultuře, bojem proti napodobování „bílých“ národů, ovlivněné surrealismem a symbolismem. Autoři hlásící se k tomuto hnutí prosazovali rozdíly v evropské a africké povaze (Evropan je pod vlivem rozumu, Afričan naopak pod vlivem citu), často sklouzávali k *„rétoričnosti, překotným generalizacím a gestům“* a jejich tvorba kladla na čtenáře vysoké nároky jak z hlediska jazykového, tak z hlediska tematického a uměleckého (Literatura černé Afriky 1972, s. 36): tematicky byla tato díla každodennímu životu Afričanů velmi vzdálená, projevoval se v nich historismus a také tendence k *„estétství a exkluzivitě“* (Literatura černé Afriky 1972, s. 38).

Naproti tomu se v britských koloniích rozvíjely spíše literatury vycházející z realistického myšlení, zmiňovaná rétoričnost Nigerijce ovlivněné anglickým pragmatismem odpuzovala a autoři otevřeně napodobovali britské a americké vzory (Literatura černé Afriky 1972, s. 36).

Vyhlášení jednotné kolonie v roce 1914 bylo ovšem *„časovanou bombou“* (Klíma 2003, s. 28) – vznikl nesourodý celek plný etnických a sociálních problémů, jež se prohlubovaly v meziválečném období a později eskalovaly v 60. letech.

Mladí začali projevovat zájem o moderní vzdělání a později z nich agitovali první nigerijští nacionalisté. Objevilo se volání po větším zastoupení Afričanů ve veřejné správě, na které, ač neochotně, zareagovala tzv. Cliffordova ústava z roku 1922, jež poprvé povolila účast menšího počtu afrických poslanců v nigerijské zákonodárné radě (Klíma 2003 s. 29). Došlo k technické modernizaci, ale navzdory růstu specializace a odborné kvalifikace pracovníků v různých sektorech a stavbě nových zařízení a podniků se v kolonii nedařilo řešit vysokou nezaměstnanost. Pracovní podmínky a nízké mzdy čelily kritice, nerozvinul se systém sociálního pojištění (Klíma 2003, s. 29–30). Zejména mezi Igby, jednou z majoritních etnických skupin, začaly sílit myšlenky nacionalismu, rostla vzdělanost spojená s národním uvědoměním a objevila se idea panafrikanismu. Po druhé světové válce bylo vydáno několik dalších ústav, země byla oficiálně rozdělena do tří oblastí podle zastoupení majoritního etnika a postupně přišlo období dekolonizace a první kroky k zavedení nigerijské autonomie a později nezávislosti. Britská koruna se snažila zachovat si navzdory tomuto vývoji v Nigérii vliv, hlavně ekonomický. Prvním guvernérem nezávislé Nigérie[5] se stal Igbo zastávající pannigerijskou a panafrickou myšlenku Nnamdi Azikiwe (tzv. Zik), zakladatel tzv. zikistického hnutí, které později přerostlo v politickou stranu National Council of Nigerian Citizens (NCNC) (Klíma 2003, s. 30, 41). V letech 1963–1966 byl prvním nigerijským prezidentem.

Po vyhlášení nezávislosti došlo v Nigérii k další industrializaci. Pokračoval rozvoj již zavedeného zpracovatelského průmyslu, otevíraly se textilní továrny a nová naleziště ropy. Po britském vzoru zde byla zavedena parlamentní demokracie, hospodářské styky se západní Evropou a Severní Amerikou byly nadále udržovány (na rozdíl od jiných západoafrických zemí). Nigerijci očekávali konečně etapu blahobytu, neboť za koloniální nadvlády plynuly zisky do koloniální metropole. Ten ovšem nepřicházel – nigerijští politici totiž nebyli na takový politický systém připraveni, chyběla zde *„tolerance vůči opozici a svobodnému tisku“* a *„politická moc byla chápána převážně jako sladký život v bohatství, ale bez odpovědnosti. (...)Vážnou nevýhodou byla i poměrně vysoká negramotnost, bránící osvětě a získávání širších společenských vrstev k aktivnímu podílu na veřejném životě země.“* (Klíma 2003, s. 33) Federace navíc začala vlivem tříoblastního dělení propadat *„tribalistickému protekcionářství“* (Klíma 2003, s. 43). Majoritní etnika, každé převažující v jedné z nigerijských oblastí – Hausové na severu, Jorubové na západě a Igbové na východě – úzce sledovala etnoregionální zájmy, „*vyšší funkcionáři zvýhodňovali*

[5] V letech 1960–1963 je stále oficiální hlavou státu britská královna.

soukmenovce a pomíjeli oprávněné nároky osob z jiných (menšinových) kmenů a národností. Rozmáhal se nepotismus, rostla korupce." (Klíma 2003, s. 43) Koncem 60. let se vztahy mezi zmíněnými majoritními etnickými skupinami vyostřily. Jihovýchodní Nigérie obývaná Igby se odtrhla a následné vyhlášení republiky Biafra vedlo mezi lety 1967 a 1970 k občanské válce, která skončila porážkou Igbů a opětovným připojením Biafry k Nigérii.

V 70. letech se z Nigérie díky nalezištím ropy stala jedna z nejbohatších zemí na kontinentu, což s sebou však neslo další prohlubování korupce. Tato prosperita se proměnila v hospodářskou a politickou krizi, když v druhé polovině 70. let ceny ropy výrazně klesly.[6] Následovalo střídání civilních a vojenských vlád a řada převratů.[7] Po volbách v roce 1999 byla vyhlášena Čtvrtá republika, která trvá dodnes. Nigérie se stále potýká s korupcí, s náboženskými problémy a islamistickým terorismem, který zde představuje extremistická skupina Boko Haram.

2.2 Majoritní etnika a tradiční společnost

Alespoň stručná zmínka o nigerijské historii je pro studium místní literatury zásadní. Jak jsem již zmínila v minulém oddílu, vysoká nigerijská literatura vyrůstá především z realistického myšlení a odráží tedy zejména nigerijskou realitu – soudobou i minulou. Nigerijští romanopisci se v minulosti věnovali a nadále věnují tématům souvisejícím s politikou, korupcí, vzděláním, popisují důsledky koloniální nadvlády, ale také to, jak se kolonialismus do Afriky dostal. Zejména – ale nejen – tehdy pronikají do literární látky témata dotýkající se tradiční společnosti, jež v Nigérii existovala před příchodem Evropanů, kteří její podobu zásadně ovlivnili. Velice výstižně, takřka etnograficky, je tradiční společnost vykreslena v románu *Things Fall Apart* (1958) Chinuy Achebeho, kterým se budu důkladněji zabývat později. Tradiční prvky však nalezneme i v románu *Half of the Yellow Sun* (2006) o dvě generace mladší autorky Chimamandy Ngozi Adichie a v řadě dalších prací. Proto bych se nyní ráda stručně dotkla tří největších nigerijských etnik a jejich kultury.

[6] History of Nigeria. 2017. *History World* [online]. [Cit. 15. 2. 2017]. Dostupné z: http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?historyid=ad41
[7] Nigeria: History. 2017. *The Commonwealth* [online]. [Cit. 15. 2. 2017]. Dostupné z: http://thecommonwealth.org/our-member-countries/nigeria/history

Hausa

Nejpočetnějším etnikem Nigérie jsou Hausa-Fulani obývající sever země. Podle CIA Factbook tvoří 29 % populace.[8] Jedná se o dvě kulturně blízká etnika, která však vlivem sňatků a kulturní asimilace do jisté míry splynula a není vždy snadné je odlišit. Hausové prosluli produkcí indiga. Od 11. století pronikal do této oblasti islám, k plné islamizaci však došlo až v 18. století, kdy Fulbové (Fulani) podnikli několik džihádů a oblast severní Nigérie nábožensky sjednotili.[9] V této oblasti vyrostl například nigerijský autor Helon Habila, jehož román *Oil on Water* (2010) byl přeložen do češtiny.

Joruba[10]

Druhým nejpočetnějším nigerijským etnikem jsou Jorubové, kteří obývají zejména jihozápad země a čítají přibližně 21 %.[11] Kromě Nigérie obývají také část Beninu a Toga, a tvoří tak jednu z největších etnických skupin jižně od Sahary. Zároveň se nejedná o homogenní skupinu, ale spíše o společenství různorodých lidí, které spojuje společná kultura, jazyk a historie. V dobách, kdy vzkvétal obchod s otroky, byla „Jorubaland", tedy území, jež Jorubové obývají, známá jako „Slave Coast" – do Ameriky se dostalo velké množství Jorubů, kteří si zde ponechali řadu svých tradic, jež později smísili s křesťanstvím, a to nejen v Americe, ale i v Africe. Tuto synkrezi usnadnil charakter tradičního jorubského panteonu, v jehož čele se nachází jeden nejvyšší bůh Olorun – ostatní bohové jsou již nižší bytosti. Mezi Joruby nalezneme i řadu muslimů.

Tradiční jorubská vesnice sestává z obytných komplexů obývaných vždy jedním klanem, tedy širší rodinou, v jejímž čele stojí nejstarší muž, tzv. *bale*. Jorubové jsou patrilokální, synové tedy po svatbě zůstávají v komplexu svého otce, dcery se přesouvají do komplexu svého manžela. Zároveň zde platí polygynie. Manželky jsou si obecně rovny, to je však neodrazuje od toho, aby mezi sebou

[8] The World Factbook: Africa: Nigeria. 2017. *Central Intelligence Agency* [online]. Aktualizováno 12. 1. 2017. [Cit. 15. 2. 2017]. Dostupné z: http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ni.html
[9] Hausa. 2017. *Art and Life in Africa* [online]. [Cit. 15. 2. 2017]. Dostupné z: http://africa.uima.uiowa.edu/peoples/show/Hausa
[10] Countries and their Cultures: Yoruba. 2017. *World Culture Encyclopedia* [online]. [Cit. 15. 2. 2017]. Dostupné z: http://www.everyculture.com/wc/Mauritania-to-Nigeria/Yoruba.html
[11] The World Factbook: Africa: Nigeria. 2017. *Central Intelligence Agency* [online]. Aktualizováno 12. 1. 2017. [Cit. 15. 2. 2017]. Dostupné z: http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ni.html

soupeřily. Každá manželka má v domě svého manžela vlastní místnost a společně se svými dětmi tvoří samostatnou rodinnou jednotku, pro kterou vaří.

Velká část Jorubů žila odedávna rovněž ve městech, kde sídlil král, tzv. *oba*. Největší nigerijská města – Lagos a Ibadan – byla původně založena Joruby. K důležitým městům patří také posvátné město spojené s jorubským mýtem stvoření Ile-Ife, kulturní centrum jorubského území.

Kromě stvořitelských mýtů obsahuje jorubská orální tradice tzv. *praise poems*, jež velebí předky, klan, bohy apod.; jazykolamy; hádanky; prozaické útvary a zejména přísloví. K oblíbeným postavám patří Oduduwa, mytický předek Jorubů a král Ile-Ife.

K předním nigerijským autorům jorubského původu se řadí například věhlasný dramatik Wole Soyinka či autor fantastických příběhů psaných nigerijským pidžinem Amos Tutuola.

Igbo

Igbové jsou třetí největší etnickou skupinou v Nigérii. Podle publikace *Peoples of Africa* se k Igbům hlásí asi 15 milionů lidí (Olson 1996, s. 234). Nejnovější průzkumy však ukazují, že Igbové tvoří 18 % nigerijské populace, což odpovídá přibližně 39 milionům. Příslušníky této skupiny nalezneme zejména v oblasti jihovýchodní Nigérie (Shoup 2011, s. 127) při spodním toku řeky Niger, které se říká Igboland, ale také v sousedním Kamerunu a v Ghaně (Olson 1996, s. 234). Tuto oblast Igbové obývají již více než tisíc let. Za kolébku jejich kultury se, jak dokládá lidová slovesnost, považuje království Nri, které dosáhlo vrcholu přibližně v 7. století. V 9. století již Igbové vytvořili bohatou materiální kulturu, kterou máme archeologicky doloženou z naleziště Igbo Ukwu (Gordon 2003, s. 36).

K této etnické skupině se řadí více než 200 regionálních skupin, které mají shodnou kulturu, mluví jedním jazykem z nigero-konžské jazykové skupiny s určitými lokálními odlišnostmi (Shoup 2011, s. 127) a jejichž náboženské představy se do jisté míry shodují, neboť sdílejí víru v některá nejdůležitější božstva (Gordon 2003, s. 37). Přestože je v současnosti tradiční víra stále velmi živá, hlásí se většina Igbů ke křesťanství.[12] Navzdory zmíněnému království Nri, které bylo centralizované, žili Igbové po většinu času v oddělených, decentralizovaných společenstvích jedné

[12] Igbo. 2016. *Encyclopedia of World Cultures* [online]. [Cit. 3. 1. 2016]. Dostupné z: http://www.encyclopedia.com/topic/Igbo.aspx

až třiceti spíše menších vesnic. Každá taková vesnice měla vlastní vládní orgán. Ještě do nedávna neznamenala etnická identita pro Igby nic významného, zásadní byla příslušnost k příbuzenské skupině a vesnici (Gordon 2003, s. 37).

O osudu skupiny rozhodovala rada starších tvořená hlavami rodin – muži ve středním věku vytvářeli pravidla a měli v rukách soudní moc, zároveň skupina nejstarších fungovala jako poradní těleso a skupina mladých mužů se starala o předávání zpráv, vybírání poplatků, předvolávání provinilců k soudu apod. Na shromáždění vesnice měli přístup téměř všichni její obyvatelé (s výjimkou dětí a provinilců), kteří zde mohli sdílet své názory a podílet se na rozhodování. K dodržování norem společenství přispívaly také tajné mužské i ženské společnosti, v nichž jednotlivci dosahovali titulů, jež představovaly hlavní zdroj společenského postavení a autority ve společenství. Žena, jež měla titul *agba ekwe*, prý byla politicky nejsilnější osobou svého společenství (s. 37).

Igbové žijící tradičním způsobem života se živí zejména zemědělstvím. Věnují se mu muži i ženy, vždy se však zaměřují na jiné druhy plodin. Muži se věnují přípravě palmového vína a prodávají palmový olej, který vyrábějí ženy. Igbové rovněž obchodují – nejvýdělečnější jsou výrobky z palmového oleje a prodávají rovněž přebytky vypěstovaných plodin; obchodování patří zároveň k hlavní sociální a ekonomické úloze žen v tradiční společnosti – drobné obchodování je především jejich doménou a je velmi živé (s. 37).

Igbové jsou podobně jako Jorubové patrilokální a polygynní, což má i zde vliv na charakter jejich bydlení – také Igbové žijí v obytných komplexech. Manžel bydlí sám ve své chýši (tzv. *obi*), každá z jeho žen má vlastní chýši, kterou sdílí se svými dětmi. Ožení-li se jeden ze synů, dostane jeho žena chýši, v níž bude žít se svými dětmi, v sekci, která přísluší jeho matce.

I pro Igby je významný slovesný folklór, a to včetně přísloví, která se objevují i v literatuře, proto bych se o nich měla zmínit podrobněji. Joyce Penfield a Mary Duru (1988) definují přísloví ve svém článku zaměřeném na pedagogickou funkci tohoto slovesného útvaru takto:

> *Proverbs are folkloric metaphors but unlike other oral folklore they are not set apart or restricted to certain domains of usage. They are highly integrated into daily conversation and speech making and can be found in every interactional setting in Igbo society. From birth, Igbo children hear proverbs used between adults in conversation and speeches. As they grow, they too are addressed in proverbs by their care-giver (...). Proverbs are in effect quotes from the ancestors – the spirits who rule*

> *in the lives of the living and who can punish as well as protect the living. Their philosophical meanings make statements about* omenàlà *– the rules of a peaceful social order. These rules suggest how members in the society are to treat each other and behave. Their use in conversation and speeches not only reminds those present of the continued intervention of the ancestors in the lives of the living but also represents a distinctive way in which cultural knowledge is displayed and acquired. (...) From the perspective of Igbo society, skill in the appropriate use of proverbs is an indication of one's language, cognitive, and moral development.* (s. 119–120)

Přísloví jsou tedy forma společenské komunikace, která hraje dominantní úlohu ve většině afrických společností, odráží život společnosti a má mimo jiné didaktickou úlohu při socializaci a enkulturaci dětí. Vznikla prostřednictvím generalizace jednoduchých přírodních a kulturních scén a v kondenzované formě předávají lidskou zkušenost. Jak poznamenávají Penfield a Duru, část jejich síly vychází z jejich lingvistické povahy, neboť jsou z hlediska sémantiky mnohoznačné a lingvisticky se liší od svého kotextu. V souvislosti s tím autorky zmiňují Mukařovského koncept aktualizace („foregrounding"): přísloví je integrální součástí diskurzu, avšak zároveň je pociťováno jako cizí prvek, a proto z textu vyčnívá a je vnímáno odlišně – přísloví kontrastuje s „doslovným" textovým okolím díky své specifické lingvistické struktuře a rytmickým aspektům (s. 120).

Africká přísloví zachycují například fungování přírody (např.: *„The dignity of the fowl is its feathers."*; *„He who pursues a chicken will fall while the chicken runs free."*) nebo představují imaginární podmínky, které jsou sice pravdivé, zároveň však vzácné a extrémní a mnohdy v reálném životě dokonce nemožné (např.: *„If a person buries himself, a hand will stick out."*; *„He who wakes in the morning and is chased by a chicken should run away because he doesn't know whether the chicken grew teeth during the night."*; s. 120)

2.3 Význam angličtiny

> *The English language has undergone modifications in the Nigerian environment. It has been pidginized, nativized, acculturated and twisted to express unaccustomed concepts and modes of interaction. As a result, it is now a Nigerian English at par with other World Englishes. As Achebe has perceptively observed, it is now 'a new English still in full communion with its ancestral home but altered to suit its new African surroundings.' The challenge we face now is to intensify research on this English and codify it appropriately.* (Bamgbose 2006, s. 118)

Takto Ayo Bamgbose, první nigerijský profesor lingvistiky, shrnuje význam angličtiny v Nigérii. Podívejme se nyní na pozici, vývoj a podoby angličtiny v této zemi o něco podrobněji.

Jak uvádí A. S. Bobda (2006, s. 80–81), Britové uplatňující již zmíněný systém nepřímé vlády respektovali africké kulturní dědictví mnohem více než jejich francouzští a němečtí kolegové a zároveň si chtěli zachovat od Afričanů jistý odstup, což se promítlo i v jejich přístupu k domorodým jazykům, jež našly své místo například při evangelizaci a vzdělávání, a také k místním formám angličtiny. Nigerijští žáci tak absolvují první tři roky studia ve svém mateřském jazyce, anglicky se začínají učit teprve ve čtvrté třídě, na druhém stupni však již probíhá výuka výhradně v angličtině. Navzdory podpoře lokálních jazyků má nad nimi však angličtina stále převahu – především protože ty jsou navzájem nesrozumitelné a rovněž jsou silně spojeny s jednotlivými etnickými skupinami. Angličtina je tak v kontextu silného etnického rozdělení země vnímána jako jazyk národní, neutrální. Jakožto úřední jazyk Nigérie, pozitivně vnímaný bilingvní elitou, prostupuje nejrůznější sféry nigerijského života:

> *The role of English in several domains, with its consequent dominant position in all official transactions, higher education, science and technology, the media, the legislature and the judiciary, is a logical consequence of the official status of the language as well as favourable attitudes to its use by the bilingual élite.* (Hnízdo 2007, s. 199)

Angličtina i domorodé jazyky prošly v nigerijském prostředí zásadním vývojem – vzájemně se ovlivňují a přizpůsobují novým potřebám jejich mluvčích. V případě angličtiny dochází k tzv. nativizaci, kterou popisuje Bamgbose v citaci o kousek výš a jež označuje přenos fonologických, lexikálních, gramatických a pragmatických rysů z domácích jazyků do angličtiny (Bobda 2006, s. 77–78). Kromě anglo-nigerijského pidžinu, kterým hovoří přibližně 60 % Nigerijců (Hnízdo 2007, s. 199), zde existuje prestižnější forma angličtiny, tzv. Standard Nigerian English.

Touto novou formou angličtiny hovoří v současné době minimálně 20 % obyvatel země (Hnízdo 2007, s. 199). O nativizaci zde lze hovořit ze tří hledisek: lingvistického, pragmatického a kreativního. Lingvistická nativizace probíhá zejména na fonologické, lexikální a sémantické úrovni (např. dochází k nahrazení anglických samohlásek nigerijskými, nahrazení přízvuku tónem, pluralizaci některých nepočitatelných substantiv, začlenění zvláštního, kulturně specifického lexika, sémantickým posunům apod.), v syntaxi k velkým proměnám nedochází (Bamgbose

2006, s. 117). Pragmatická nativizace představuje proměnu angličtiny užívané v nativních situacích pod tlakem domácí kultury (např. oslovení *my dear father*, které odráží sociální status a věk a nemusí zdaleka znamenat, že je mluvčí s adresátem spřízněný, pouze označuje staršího váženého člověka z vesnice, jehož tituly se zkrátí právě substantivem *father*). Konečně kreativní nativizace zahrnuje neologismy reflektující nigerijskou zkušenost a světonázor (např.: *to take in* – to become pregnant; *sufferhead* – luckless person; *been-to* – one who has travelled abroad apod.) a domácí nigerijské idiomy kalkované do angličtiny (např.*: „Our fathers never dreamt of such a thing… We must bale this water now that it is only ankle-deep.“*; Achebe 1958, s. 183). V současné době navíc dochází k významnému importu amerikanismů (Bamgbose 2006, s. 113–116).

Ke standardní nigerijské angličtině dále řadíme tři různě nativizované proudy: tzv. Contact English, Victorian English a School English. Z kontaktní angličtiny vznikl nigerijský pidžin a tzv. Broken English, formy, které dodnes nalezneme v nigerijské literatuře. Broken English je méně populární než pidžin, stále se však objevuje například v televizních seriálech a také v románech; užívá se pro vykreslení postav, případně má zobrazit neutěšený stav společnosti. Nigerijský pidžin se v místní populární kultuře objevuje mnohem hojněji a lze ho nalézt i v respektovanějších literárních dílech známějších autorů (např. Achebe, Soyinka); většinou jím hovoří méně vzdělané postavy, případně funguje jako zdroj humoru (Bamgbose 2006, s. 107–109).

Viktoriánská angličtina se podle Bamgbose (2006, s. 109–112) váže k tzv. kosmopolitnímu černému Lagosu devatenáctého století – *„Lagosu lékařů, právníků, učitelů a misionářů“*. Jsou v ní časté citace z klasických děl literatury a další okázalé projevy autorovy vzdělanosti, například latinská spojení, vysoce formální a knižní výrazy, učená slova, hromadění lexikálních jednotek apod. (např.: „*I distort. I concoct. I contrapt.”*; *„This is the domiciliary edifice erected by Jack.“*). V současné době plní v literatuře zejména satirickou funkci a nalezneme v ní i slova nonsensová – *„it is the sheer display of big words that matters“* (Bamgbose 2006, s. 112).

Třetím proudem je školní angličtina (Bamgbose 2006, s. 113): *„English of the school primer, of the sermon, of the Bible and the hymnal.“* Ta se v současnosti objevuje zdaleka nejčastěji a vznikla zjednodušením a nativizací viktoriánské angličtiny. Jedná se o přímého předchůdce standardní nigerijské angličtiny: je to jazyk užívaný při výuce a hovoří jím většina bilingvních Nigerijců.

Dle Bobdy (2006, s. 85–87) bude angličtina s největší pravděpodobností nadále upevňovat svou pozici na kontinentu na úkor domácích jazyků, a to především vlivem migrace a také proto, že pro vlády jednotlivých států nejsou výzkum a propagace domácích jazyků důležité. Předpokládá se další prohlubování nativizace a s tím související již dnes jasně patrná fragmentace do celé řady regionálních a národních variant.

2.4 Nigerijská literatura

Nigerijské literatury jsme se zatím dotkli pouze okrajově. K tomu, abychom však později mohli analyzovat její recepci (a konkrétně recepci nigerijského románu) v českém prostředí, je třeba se v ní zorientovat a zasadit ji do širších souvislostí, a to zejména s ohledem k jejímu umístění do tzv. postkoloniálního proudu, k němuž mnozí literární vědci řadí literatury, jež – jak termín napovídá – vznikly a vznikají na území bývalých kolonií.[13]

Veškeré tyto oblasti si v určité míře prošly podobnou historií a psaná literatura se zde rodí z obdobných podmínek a motivací, které získaly potřebnou sílu především během dekolonizace těchto míst. Paralely lze hledat ve změněných úhlech pohledu autorů, kontextech, z nichž jejich díla vyrůstají, a také v přístupech k politice jazyka – tedy k tomu, zda budou psát jazykem domorodým, nebo jazykem kolonizátorů. Přestože nás v této práci zajímají výhradně anglofonní romány, je třeba se o dané problematice zmínit podrobněji: existuje-li totiž mezi postkoloniálními autory nějaké „jablko sváru“, je to právě otázka volby jazyka, a jistě i v důsledku těchto polemik vznikají díla různé jazykové povahy, v nichž angličtina podléhá nejrůznější míře nativizace a pidžinizace.

V souvislosti se vznikem nigerijského *románu* nás bude zajímat, zda a jak navazuje na předkoloniální orální tradice místních etnických skupin a jakým tématům se věnuje. Podrobněji se seznámíme s předními nigerijskými autory a jejich díly.

[13] Pro účely této práce jsou stěžejní někdejší britské kolonie, a nebude-li řečeno jinak, bude řeč výhradně o nich.

2.4.1 Kontext postkoloniální literatury

Různí badatelé definují tzv. postkoloniální literaturu různě, a řada z nich se dokonce neshodne ani na termínu, kterým tuto odnož literárních děl označovat: často píší například o „Commonwealth literature“ nebo o „ostatních literaturách v angličtině“. My v této práci volíme právě termín „postkoloniální“, neboť je z něj daleko lépe patrný kontext, z něhož tato literatura vychází, a tím je koloniální zkušenost autorů a především politické, jazykové a kulturní napětí mezi centrem – Britským impériem – a kolonizovanými periferiemi. Postkoloniální literatura vzniká ze snahy porušit imperiální kulturní hegemonii a vymanit se z kulturní podřízenosti, kdežto pojmy „Commonwealth literature“ a „ostatní literatury v angličtině“ tuto podřízenost jen upevňují a nadále tyto literatury marginalizují jakožto pouhé složky anglické literatury podléhající evropocentrickým soudům (Ashcroft et al. 2002, s. 6–7).

Postkoloniální literatura tedy vzniká v důsledku proměny úhlu pohledu. Kolonizovaní začínají hovořit o sobě samotných, už nechtějí, aby to za ně dělali kolonizátoři, a ve svých dílech zdůrazňují svou odlišnost od toho, jak jsou vnímáni v imperiálním centru (Ashcroft et al. 2002, s. 1). Je to literatura, jež reflektuje jak podmínky, které panovaly v dobách imperialismu a koloniální nadvlády (a vlastně od prvotního setkání s evropskými mocnostmi a jejich kulturou), tak situaci, jež nastala po jejich skončení, a k oběma těmto realitám se staví převážně kriticky (Quayson 2011, s. 5).[14] Její témata vycházejí z nejrůznějších individuálních a kolektivních zkušeností, jako jsou například otroctví, migrace, útlak, vzdor, odlišnost, otázka rasy, genderu, místa a prostoru; zároveň reaguje na projevy a představy pocházející z imperiální Evropy (Quayson 2011, s. 6) upevňované standardním literárním kánonem, který až dosud postoje kolonizovaných ignoroval. Autoři z periferií mohou tedy konečně promluvit, ohradit se proti podmínkám, jež mnohdy sami zažili, a učinit tak pomocí vlastní výrazové formy (Wisker 2007, s. x-xi) – a především tak dle řady literárních vědců činit *musí*, pokud se skutečně chtějí vymanit ze stále převládajících univerzálních imperiálních norem: impérium musí vracet psaním úder (Ashcroft et al. 2002, s. 6–7).[15]

Již bylo řečeno, že postkoloniální literatura do určité míry vyrůstá z obdobných historických podmínek – přesto se však jedná o velmi širokou odnož literatury, neboť každé jednotlivé dílo

[14] Ato Quayson je editorem sborníku *The Cambridge History fo Postcolonial Literature*, který patří k nejvýznamnějším a nejrozsáhlejším přehledovým publikacím věnujícím se postkoloniální literatuře.
[15] Narážím zde na titul práce *The Empire Writes Back*, o kterou se často opírám, za níž stojí autoři Bill Ashcroft, Gareth Griffiths a Helen Tiffinová a jež je považována za stěžejní (a také první) teoretický text o postkoloniální literatuře a s ní spojených problémech vyplývajících z postkoloniální kultury.

vychází z podmínek, jež jsou specificky lokální, a právě na této úrovni je tvořen jeho význam (Gunning 2013, s. 16). Tyto podmínky lze shrnout do čtyř koloniálních kontextů, tak jak je definoval Quayson (2011, s. 18–19), jimiž jsou kontext formálního kolonialismu, kontext plantážních ekonomik, kontext kolonialismu nových osadníků a kontext migrace a diaspory. Na konkrétní dílo samozřejmě zřídkakdy působí pouze jedna z těchto základních konfigurací koloniálního prostoru, spíše se v různých poměrech prolínají. Pro nás je zásadní především kontext formálního kolonialismu, neboť právě z něj vychází většina postkoloniální literatury v subsaharské Africe: existoval zde koloniální byrokratický aparát, koloniální policie, církev, školy, divadla apod., a tato koloniální situace zdejší literaturu ovlivnila co do tématu, obsahu i útočných referencí. Již od 18. století formovala jazyk afrického psaní a rovněž názor na to, jak má africký autor a kultura psaní vypadat (Quayson 2011, s. 18). V souvislosti s působením již zmíněné kulturní hegemonie zde do jisté míry docházelo k potlačování domorodé identity a kultury (třebaže v menším měřítku než v koloniích francouzských) a prosazování domněle nadřazeného rasového a kulturního modelu, v důsledku čehož obrací naprosto veškerá anglicky psaná postkoloniální literatura svůj zájem mimo jiné právě k otázkám identity a autenticity (Ashcroft et al. 2002, s. 9) – v mnoha ohledech slouží jako důležitý zdroj toho, jak národní identita konkrétního kulturního společenství vypadá (Ashcroft et al. 2002, s. 16), a zároveň jako nástroj k budování této identity. Podle Ashcrofta (2002, s. 16) představuje právě studium národních tradic první a zcela zásadní fázi v procesu odmítnutí výjimečného postavení centra – procesu, jejž nigerijský dramatik Wole Soyinka označil jako *process of self-apprehension*. Přestože je tato cesta k odlišnosti a specifičnosti pro každou národní literaturu důležitá, Ashcroft varuje, aby nevedla k negativním a zjednodušujícím nacionalistickým a rasistickým postojům.[16] Monika Fludernik ve své studii *The narrative forms of postcolonial fiction* (2011, s. 903–937) připomíná, že národní identita, boj za nezávislost a další přidružené otázky patří k významným tématům postkoloniální literatury:

> *Postcolonial writing also gives us an insight into the thrilling adventure of the struggle for freedom. Such texts depict the exhilarating moment of independence,*

[16] Z nigerijských románů se o tento proces hledání vlastní identity zasloužil svými dramaty právě Wole Soyinka a například již zmiňované dílo *Things Fall Apart* (1958) Chinuy Achebeho. Autor v něm barvitě líčí tradice Igbů v době příchodu prvních Evropanů – nevidí je však černo-bíle, naopak si plně uvědomuje i jejich negativní aspekty. Podobnou funkci může dnes s velkou pravděpodobností plnit také román *Half of a Yellow Sun* (2006) Chimamandy Ngozi Adichie, v němž se autorka obrací do období nigerijské občanské války a mimo jiné se vyjadřuje k tehdejším etnickým vztahům. Obecně se v případě nigerijských romanopisců není třeba zmiňovaného nacionalismu či rasismu přehnaně obávat. Nepřímá koloniální vláda v zemi, s tím související absence tlaků na kulturní asimilaci Afričanů a nakonec také skutečnost, že řada autorů získala vzdělání na evropských univerzitách, nevytvořily pro takové postoje vhodné podmínky.

> *the disappointments of neo-colonial abuse, political corruption and the continuing misery of the population in many countries of the world. (...) The fate of the nation, its newly won independence, are at issue, and techniques that foreground collective action, communal values, traditions of memory and native custom and ceremony are foregrounded, as they are in we-narrative and in the evocation of space and time.* (Fludernik 2011, s. 933)

2.4.2 Problematika jazyka

S otázkou národní identity a autenticity souvisí především problematika jazyka, v němž literatura vzniká. Názory samotných autorů jsou velmi polarizované: je v pořádku psát anglicky, nebo se tím jen nadále upevňuje původní hierarchie – hegemonie centra – a autoři tak zrazují vlastní kulturu? Je přínosnější psát domorodým jazykem? Opačné názory v tomto sporu zastávají dva významní afričtí autoři, keňský spisovatel Ngũgĩ wa Thiong'o a již několikrát zmiňovaný nigerijský romanopisec Chinua Achebe.

Ngũgĩ je přesvědčen, že africkou literaturu lze vytvořit pouze v afrických jazycích a psaní v jazyce kolonizátorů svědčí jen o otrocké neschopnosti vymanit se z koloniálních okovů. Literatura v evropských jazycích může být považována maximálně za afro-evropskou, a přestože se mnohá tato díla jistě řadí k umění, jsou definována neokoloniálními vztahy mezi Evropou a Afrikou, na jejichž upevňování se dále podílejí. Tvrdí, že vznik literatury v afrických jazycích je nezbytným prvním krokem k odstranění těchto vztahů, ale současně si uvědomuje, že to samotné by k dosažení vytyčeného cíle nestačilo (Gunning 2013, s. 38). Autoři z tohoto názorového proudu mají obecně za to, že africká literatura v evropských jazycích se vyznačuje hlubokou ztrátou kulturní integrity a identity, což je třeba odmítnout a napravit psaním v domorodých jazycích (Peterson 2011, s. 681).[17]

Naopak podle Achebeho vzniká africká literatura jak v jazycích národních, tak etnických. Odůvodňuje to prakticky: jazyková diverzita je v Nigérii velká a etnicky různorodí jedinci se spolu dokážou domluvit právě jen díky angličtině, což se ještě podstatněji projevuje v komunikaci napříč kontinentem. Z toho důvodu se Afričané domluví jen díky jazykům kolonizátorů. Achebe netvrdí, že je to dobře, pouze říká, že je to realita, ke které je přiměla historie. Sám má velký zájem na tom,

[17] Pro některé zúčastněné je však tento aspekt dekolonizace problematický, protože lpějí na tom, že postkoloniální společnosti jsou nutně synkretické, což je podle nich při dekolonizačních procesech nutné zohledňovat: v opačném případě by se nejednalo o dekolonizaci, ale o rekonstrukci předkoloniální reality (Ashcroft et al. 2002, s. 29).

aby i nadále vznikala literatura v etnických jazycích, ale osobně cítí, že nemá na výběr a musí psát anglicky – ovšem tzv. „novou angličtinou“: *„The African writer should aim to use English in a way that brings out his message best without altering the language to the extent that its value as a medium of international exchange will be lost,“* tvrdí Achebe. Říká, že je třeba psát jazykem, který je stále ještě spřízněný s domácí půdou, z níž vychází, a jenž je zároveň pozměněný tak, aby vyhovoval nové africké situaci (Gunning 2013, s. 39–40). Řadí se tedy k odnoži autorů, jež bolestný, ambivalentní odkaz evropských jazyků přijímá, a zároveň se domnívá, že psaní v evropských jazycích africké literatuře umožní prosadit se v zahraničí. Mezi některými spisovateli panuje současně názor, že literatura psaná v evropských jazycích může pomoci předcházet etnickým a regionálním problémům (Peterson 2011, s. 681–382) a zobrazovat témata považovaná za tabu, o kterých by se v domorodých jazycích nikdy nepsalo: evropské jazyky tedy dokážou v tomto kontextu překonávat kulturní a náboženské propasti (Peterson 2011, s. 698).

Achebeho přístup má z jistého hlediska poměrně blízko k teorii autorů *Empire Writes Back* Billa Ashcrofta, Garetha Griffithse a Helen Tiffinové, kteří dělí formy angličtiny na „English“ a „english“: „English“ používají k označení standardní formy angličtiny, kterou hovoří kolonisté a kterou se vyučuje na univerzitách, kde řada nigerijských autorů získala vzdělání, a „english“ naopak pro různé lokální varianty angličtiny. Anglofonní postkoloniální literatura, která je podle nich psaná v „english“, je z jejich pohledu narušením hierarchických struktur moci, jež ustavují pojetí pravdy, řádu a reality, struktur udržovaných právě standardní formou angličtiny; „English“ vnímají jako nástroj nebo dokonce zbraň, něco, co realitu konzervuje, „english“ naopak jako kód, který vzniká v lokálním prostředí, lze ho přizpůsobit lokálním variantám a zaznamenat jím realitu rozličných společenských vztahů uvnitř nejrůznějších společenstev jeho uživatelů v koloniálním i postkoloniálním světě (Gunning 2013, s. 33–34). Každou konkrétní variantu angličtiny v literárním díle podle nich ovlivňují dva typy procesů – tzv. abrogace a apropriace. Abrogace je odmítnutí imperiální kultury a standardní angličtiny, odmítnutí užívat jazyk kolonizátorů “správným”, standardizovaným způsobem:

> *Abrogation is a refusal of the categories of the imperial culture, its aesthetic, its illusory standard of normative or ‘correct’ usage, and its assumption of a traditional and fixed meaning ‘inscribed’ in the words.* (Ashcroft et al. 2002, s. 37)

Je to zásadní okamžik v dekolonizaci jazyka, který by ovšem měla následovat apropriace, tedy proces, kdy dochází k vytvoření jazyka, který dokáže nést břímě individuálních kulturních

zkušeností a fungovat v rozličných situacích.[18] Podle Ashcrofta a kol. definuje postkoloniální literaturu právě ono vždypřítomné napětí mezi abrogací angličtiny centra a její apropriací pod vlivem místního lidového jazyka či dokonce ustavující se "english" (Ashcroft et al. 2002, s. 38).

Apropriace se však netýká jen jazyka – ke stejnému procesu dochází i při osvojování nových žánrů (např. románu nebo povídky) a zejména v souvislosti s psaním jako takovým (Ashcroft et al. 2002, s. 77).

Na výběr jazyka má vliv celá řada dalších faktorů, například podoba existujících vydavatelských a distribučních systémů, nerovnoměrné zastoupení literárních cen pro literaturu psanou v různých jazycích, případně jazykové dovednosti samotných autorů (Peterson 2011, s. 699). K pozitivům psaní v domorodých jazycích se řadí skutečnost, že autor vyjadřuje své zkušenosti ve vlastním, ne cizím jazyce, který mu někdo vnutil; negativem však je, že tak zamezí jakékoli přímé interakci s kolonizátory a nenalezne příliš čtenářů mimo své jazykové společenství (Wisker 2007, s. xv). Svou roli samozřejmě ale hraje i autorův záměr a podle některých badatelů lze zjistit u různých generací autorů různé strategie (které mají samozřejmě dopad i na volbu jazyka): starší generace jsou ve svém raném psaní často motivovány výše zmiňovanými nacionalistickými tendencemi s úmyslem budování národního uvědomění, zatímco mladší generace a mladší texty cílí spíše na mezinárodní spotřebu – konkrétně pro Nigérii ale tato generalizace neplatí. Nacionalistické tendence nejsou ani mezi starší generací autorů silné, a tak byla řada zdejších raných textů publikována v zahraničí, přilákala široké zahraniční čtenářstvo a získala mezinárodní ohlas (Fludernik 2011, s. 932).

[18] Ashcroft a kol. (2002, s. 58–76) uvádějí několik příkladů apropriace. K nejběžnějším se řadí zapojování *nepřeložených slov* v domorodých jazycích do anglického textu. Absence překladu či vysvětlení funguje jako strategie pro zobrazení kulturního rozdílu, slovo se stává znakem s kulturně specifickým významem, který by se v překladu ztratil, a znakem odlišnosti jako takové. Druhou strategií je *glossing*, čili opatřování těchto domorodých slov vnitřními vysvětlivkami. Vzniká jakási popisná etnografie, která zároveň dává přijímací kultuře vyšší status. Dalším příkladem je *interjazyk*, tedy propojení lingvistických struktur dvou jazyků, ovšem v podobě kontaminace, které se dopouští člověk osvojující si druhý jazyk jako například Amos Tutuola v románu *The Palm-wine Drinkard* (1952). Autoři dále zmiňují *syntaktickou fúzi*, což je vlastně obdoba předchozí strategie, avšak zcela cílená (příkladem je román *The Voice*, v němž nigerijský autor Gabriel Okara propojuje syntaktickou strukturu svého rodného jazyka s anglickým lexikem). Ashcroft a kol. k ní řadí také tvorbu neologismů. Posledním příkladem je *code-switching*, kterého si můžeme všimnout například v románech Cypriana Ekwensiho (vypravěč hovoří standardní angličtinou, kdežto postavy většinou pidžinem).

2.4.3 Nigerijská próza a významní autoři

Jak již bylo řečeno, román (a stejně tak povídka) se do Afriky dostal jako žánrová výpůjčka z Evropy, a to v důsledku koloniálního vzdělávání. A tak spíše než orální folklorní tradice, o které se později rovněž zmíníme, ovlivnili podle Eustace Palmera africký román spisovatelé, jako jsou Thomas Hardy, Joseph Conrad, Charles Dickens nebo Franz Kafka, s nimiž se afričtí autoři seznámili při svých studiích na evropských školách v Africe i v zahraničí. Palmer přesto připouští, že afričtí autoři žánr významně modifikovali co do tématu, jazyka, dějiště a úhlu pohledu (1979, s. 6). To, že si Afričané – a v našem případě především Nigerijci – osvojili tuto západní literární formu, mohly zapříčinit nejrůznější faktory: do jisté míry se jistě jednalo o snahu vyrovnat se svým koloniálním pánům, překonat pocit podřadnosti, ale i o kritiku a výše zmiňované „writing back"; někteří zainteresovaní to zároveň vnímali jako zradu domorodých tradic (Fludernik 2011, s. 928).

Kromě čistě západní tradice měla na podobu některých nigerijských románů vliv i tzv. tržištní literatura, lidová četba vznikající v masových nákladech výhradně pro domácí potřebu a psaná povětšinou za účelem zisku na zakázku, jejímž ústředním tématem bývá městský folklor. Vladimír Klíma se v příspěvku v časopise *Světová literatura* zmiňuje o tom, že *„manýry tržištní literatury"* se odrážejí v prvních dílech nigerijského prozaika Cypriana Ekwensiho (Klíma 1977, s. 238), který se mezinárodně proslavil především svými městskými romány, jako jsou například *People of the City* (1954) a především *Jagua Nana* (1961), oba přeložené do češtiny. Pro jeho styl je specifické využití pidžinu v dialozích a velká ochota do textu začleňovat erotické pasáže (párkrát byl dokonce osočen z toho, že píše pornografii).

Lidová tradice a slovesnost se na různých dílech podepsala různou měrou. Přestože se z ní nigerijské romány a povídky nevyvinuly, řada z nich využívá prvky orálního folkloru ke stylistickým účelům. Uzoma Esonwanne shrnuje zapojení orality do různých typů afrických románů takto:

> *Enhancing the effects of orality in **[realist and modernist] novels** is the simulation of the style of verbal utterance and integration of oral expressive modes such as folktales and fables, myths and legends, riddles and jokes, songs and ejaculations. Even so, the impression of a genetic affinity between prose fiction and orality is often belied by the text's stratagem of relying on the **ethnographic perspective** to articulate local knowledge that African readers (and readers knowledgeable about oratorical art in African societies) must surely possess. At such moments, realist and modernist texts (...) disclose the gap between orality and literacy in which the narrator's ethnographic*

> *voice resides. By contrast,* ***non-realist texts*** *diminish or close this gap by* ***disposing altogether of the ethnographic perspective*** *and, exceeding the ambitions of realists and modernists, ambitions that by comparison seem rather modest, simulate the narrative forms and conventions of oral genres. Thus is the impression of an almost organic kinship between prose fiction and orality even furhter enhanced.* (Esonwanne 2011, s. 159–160)

Nejdůkladněji se o slovesný folklor pravděpodobně opírá průkopník nigerijského románu Amos Tutuola, jehož světově proslulé dílo *The Palm-Wine Drinkard* (1952) významně čerpá z jorubského folkloru a navíc je psáno nestandardní formou nigerijské angličtiny. Podobně ho využil o téměř čtyřicet let později i Ben Okri v románu *The Famished Road* (1991), za nějž obdržel v témže roce Man Bookerovu cenu. Oba zmínění autoři bývají shodně řazeni k představitelům magického realismu, a můžeme je tedy považovat za zástupce výše zmiňovaného nerealistického románu. Naopak k realistickým autorům se řadí Chinua Achebe, jenž v románu *Things Fall Apart* (1958) zmiňuje mnoho igboských pověstí, zvyků a pravidel a jako literární prostředek uplatňuje igboská přísloví, která jsou pro tuto kulturu příznačná a jež obvykle slouží k předávání zvyklostí a vědomostí mladým. Zajímavé je, že sám trvá na tom, že mezi jeho psaním a lidovým vyprávěním existuje jasná kontinuita, kterýžto postoj prý v africké literatuře představuje zcela běžný jev. Jak uvádí Neil Kortenaar, *„… the first two generations of African novelists and poets regularly sought to establish such continuities by writing down oral traditions or by creating styles that reflected qualities of the oral tradition"* (2011, s. 3).

Po vyhlášení nezávislosti čelily západoafrické státy podle Johna Skinnera celé řadě shodných dilemat a dichotomií (1998, s. 82): **tradice soupeřila s inovací, venkov s městem, západní vliv s domorodou kulturou,** lidé se museli na novou situaci adaptovat, přistoupit k řadě kompromisů, a právě z těchto střetů a obtíží plynula velká část témat, jimž se místní autoři věnovali a stále věnují. Vrací se k historii a konečně sami, z vlastního pohledu, **popisují podobu tradičního předkoloniálního života**, **jak ho narušil příchod kolonistů** a **jaký dopad na něj měla koloniální správa**. Zabývají se osudy **navrátilců z britských škol** (tzv. „been-tos"), projevují **zklamání z politického vývoje Nigérie po vyhlášení nezávislosti**, **vyslovují se proti korupci místních politiků**. Konečně velkým tématem nigerijské literatury je **občanská válka**, o které psali snad všichni současní nigerijští autoři (Skinner 1998, s. 83): Cyprian Ekwensi, John Munonye, Flora Nwapa, Buchi Emecheta, Isidore Okpewho, Ken Saro-Wiwa, Elechi Amadi, Ben Okri, a dokonce i zřejmě nejpopulárnější nigerijská autorka přítomnosti Chimamanda Ngozi Adichie. Jediný, kdo

o občanské válce žádný román nenapsal, byl Chinua Achebe (přestože její příchod předznamenal ve svém románu *A Man of the* People; 1966), který se na dvacet let jakožto romanopisec odmlčel. Přestože se ve svých románech věnoval téměř všem výše zmíněným tématům, o občanské válce napsal pouze básně.

Skinner (1998, s. 83) i Klíma (*Literatura černé Afriky* 1972, s. 259) se shodují, že z formálního a stylistického hlediska vzniká v Nigérii především realistická literatura. Klíma se v souvislosti s tím zmiňuje například o vesnických románech, v nichž jsou zobrazeny kmenové obrazy, zvyky a tradice v době, kdy na venkov začaly pronikat životní styl kolonizátorů a křesťanství, či o Ekwensiho městských románech. Achebeho romány se podle něj navíc vyznačují *„mimořádným důrazem na psychologický rozbor protagonistů“*. Počátkem šedesátých let jsou reálie prý *„vítaným prostředkem k zvyšování autenticity příběhu“*, zároveň se však začínají současně objevovat první díla, u nichž je zřejmý odklon od dosavadní realistické linie (s. 259–260): Gabriel Okara modeluje – jak již víme – ve svém jazykově experimentálním románu *The Voice* (1964) angličtinu po vzoru svého mateřského jazyka, podobně jako Tutuola, který to ovšem nedělá cíleně, ale protože angličtinu neovládá dokonale; naopak Soyinka přistupuje k modifikacím v rovině obsahové a nabízí krátké ironické průhledy do osudů jedinců z vyšších vrstev nigerijské společnosti. Klíma uvádí, že *„struktura díla, připomínající moderní americkou prózu, zůstala příliš nepřehledná a nepřístupná“* (s. 261) a v důsledku tohoto chaotického členění nenalezlo Soyinkovo avantgardní dílo patřičnou odezvu. K dalším formálním experimentům můžeme ze současných nigerijských děl zařadit již zmiňovaný román Bena Okriho *The Famished Road*; současně se postupně čím dál tím častěji ozývají dosud neslyšené hlasy ženských autorek, jako jsou například Flora Nwapa, Buchi Emecheti či Chimamanda Ngozi Adichie.

Řada děl využívá satiry a ironie. T. M. Aluko nabízí ve svých románech satirický, ironií prosycený pohled na moderní nigerijský městský život (v němž se střetávají staré a nové hodnoty), vládu, právní systém a regionální politiku (Skinner 1998, s. 88); podobné tendence jsou zřejmé i v románech *Prisoners of Jebs* (1988) a *Pita Dumbrok's Prison* (1991) autora Kena Saro-Wiwy či v *Anthills of the Savannah* (1987) Chinuy Achebeho (Fludernik 2011, s. 931).

Již bylo řečeno, že jednou z hlavních funkcí postkoloniální literatury je promlouvat zpět ke kolonizátorům, informovat a oslovovat čtenářstvo za hranicemi domovské země, překrývat hlas autorů z centra, jednoduše být slyšet. K tomuto cíli samozřejmě přispívá uznání v podobě mezinárodních literárních cen a Nigérie se může pyšnit autorem, který obdržel tu nejvýznamnější:

dramatik Wole Soyinka získal v roce 1986 jako vůbec první Afričan Nobelovu cenu za literaturu. O pět let později, v roce 1991, byla Benovi Okrimu za román *The Famished Road* udělena Man Booker Prize for Fiction; Man Booker International Prize získal v roce 2007 za své dílo Chinua Achebe (již v roce 1987 byl za román *The Anthills of the Savannah* nominován na Man Booker Prize for Fiction). V roce 2015 se o Man Booker Prize for Fiction ucházel nigerijský autor znovu: Chigozie Obioma se dostal se svým románem *The Fishermen* (2015) do užší nominace.

Cenu Commonwealth Writers' Prize za nejlepší knihu, jež se udílí za jednotlivé regiony Commonwealth a současně za zcela nejlepší knihu v daném roce vydanou, získali za africký region v roce 1987 Ben Okri (za sbírku povídek *Incidents at the Shrine*, 1986) a Ken Saro-Wiwa (rovněž za sbírku povídek, nazvanou *A Forest of Flowers*, 1986); v roce 1988 se jak africkým, tak absolutním vítězem stal Festus Iyayi (za román *Heroes* o nigerijské občanské válce, 1986); v roce 1993 získal africkou cenu Isidore Okpewho (za román *Tides*, 1993) a naposledy v roce 2008 Karen King-Aribisala (za román *The Hangman's Game*, 2007). Stejná cena se udílí i za nejlepší první vydanou knihu, kterou získali nigerijští autoři a autorky v letech 1989 až 2011, kdy se cena udílela, celkem šestkrát: Chimamanda Ngozi Adichie zvítězila v roce 2005 v africkém regionu i celkově se svou prvotinou *Purple Hibiscus* (2003), za niž byla mimo jiné v roce 2004 nominována do širšího výběru Man Booker Prize for Fiction a do užšího výběru Women's Prize for Fiction. Za zmínku stojí také africké vítězství Helona Habily v roce 2003 s románem *Waiting for an Angel* (2002).

Z oceněných ženských autorek je třeba znovu jmenovat Chimamandu Ngozi Adichie, která se do užšího výběru Women's Prize for Fiction dostala celkem třikrát: ještě v letech 2007 a 2014 (tehdy za román *Americanah*, 2013). V roce 2007 se stala svým románem *Half of a Yellow Sun* (2006) vítězkou. V roce 2017 se do užšího výběru dostal také román *Stay With Me* (2017) nigerijské autorky Ayobami Adebayo.

3. Nigerijská literatura v českém překladu a recepci

Nigerijská literatura proniká do češtiny již od šedesátých let: první kniha – Ekwensiho *Lidé z města* – se své české verze dočkala v roce 1962, tedy pouhé dva roky po vyhlášení nigerijské nezávislosti. Od té doby u nás vyšlo celkem deset románů, jedna románová autobiografie, jedna sbírka básní, jedna sbírka povídek, dvě africké povídkové antologie, čtyři překlady divadelních her a řada časopisecky vydaných ukázek. Přestože nelze mluvit o nějakém razantním vlivu nigerijské literatury na české publikum, kontinuálně na čtenáře u nás působí a právě toto působení nás bude v následující kapitole zajímat: jednak z hlediska produkční normy, jež ovlivňuje, jaká díla a autoři v daném kulturním prostředí vyjdou, a také z hlediska cílové recepce, tedy toho, jak čtenáři (především kritici a překladatelé) dílo a autora vnímají.

O produkční, *předběžné* normě hovoří ve své práci *Descriptive Translation Studies* Gideon Toury (1995). Nás zajímá ta její část, jež se zabývá *politikou překladu*, kterou Toury definuje takto:

> ***Translation policy*** *refers to those factors that govern the choice of text-types, even of individual texts, to be imported into a particular culture/language via translation at a particular point in time. Such a policy will be said to exist inasmuch as the choices made will be found to have been non-random.* (Toury 1995, s. 82)

V případě literatury je tato politika překladu odvozená od nakladatelské politiky platné v určitém období na určitém místě. Ta reaguje na politické a kulturní změny; v kontextu českého literárního prostředí představuje největší zlom rok 1989 (není ovšem jediný, jak si zanedlouho ukážeme). Předpokládáme, že před Sametovou revolucí ovlivňovala nakladatelskou politiku primárně oficiální režimní ideologie a příslušné kulturně-politické normy (různé typy cenzury, preferování autorů určitých typů a proveniencí, nutnost zapojení různých strategií pro obejití těchto oficiálních požadavků); naopak po revoluci očekáváme rostoucí význam komerce a trhu. Tyto proměny lze sledovat na vývoji peritextů: před rokem 1989 obsahovala většina knih často ideologicky motivované doslovy, které z většiny po revoluci mizí; v obou sledovaných obdobích nalezneme na přebalech také krátké anotace a další typy textů, které mají často persvazivní funkci. Právě peritexty často umožnily vydání tematicky problematických děl. Máme za to, že tyto procesy platí i pro vydávání českých překladů nigerijské literatury, což bychom chtěli ověřit.

Dále bychom rádi u vhodných děl ve stručnosti posoudili, jaký přístup překladatel zvolil k Touryho počáteční normě – tedy zda pro něj byla důležitější adekvátnost nebo přijatelnost. Tuto

skutečnost budeme posuzovat s ohledem k apropriačním strategiím autorů (např. nepřeložená slova, vnitřní vysvětlivky, code-switching, interjazyk), které v cílové kultuře fungují obecně jako prvky exotizace.

Inspirací ke zkoumání cílové recepce mi byla zejména publikace Evy Kalivodové *Browningová nebo Kláštěrský?* (2010) a cenné poznatky poskytl sborník článků a rozhovorů Kláry Kolínské *České recepce „ostatních literatur v angličtině“* (2016). Budeme se jí ale více věnovat až v příslušné kapitole.

3.1 České překlady nigerijské prózy s ohledem k vývoji české nakladatelské politiky od r. 1948 do současnosti

V následujících odstavcích bych ráda představila, která nigerijská díla v češtině vyšla, a v souvislosti s tím zjistila, jak a zda vůbec tento proces ovlivnila právě ona proměňující se česká nakladatelská politika.

Její konkrétní podobu v konkrétní době lze vysledovat z různých literárněvědných publikací zaměřených na dějiny české literatury a překladu. Já čerpala zejména z třetího a čtvrtého dílu *Dějin české literatury*, které vznikly pod vedením Pavla Janouška (2008) a jež věnují samostatné kapitoly problematice překladu a obsahu českých literárních časopisů, z nichž mě zajímalo především literární revue *Světová literatura*. Plné informací byly i sborníky Šárky Belisové a Milana Hraly *Kapitoly z dějin českého překladu* (2002) a Hralův *Český překlad 1945–2003* (2003). Největším přínosem pro mě ovšem byla série rozhovorů s překladateli a redaktory *Slovo za slovem* (2012), za níž stojí jakožto editor Stanislav Rubáš. Přestože tyto publikace nabízí řadu cenných informací, nigerijská (případně africká) literatura se v žádné z nich bohužel explicitně nezmiňuje. Rozhodla jsem se tedy shrnout obecné principy nakladatelských politik platné v jednotlivých obdobích, pro něž jsou charakteristické různé kulturně-politické normy, a poté uvažovala, jak se uplatňují při vydávání českých překladů nigerijské literatury. První období, jemuž jsem se věnovala, jsou léta 1948–1968. Stěžejní pro mě byla léta šedesátá, kdy první překlady z nigerijské literatury vyšly. Dalším zkoumaným obdobím jsou roky 1969–1989, kdy do nakladatelské politiky zasáhly normalizační vlivy. Třetím obdobím je celá polistopadová éra počínaje rokem 1989 až do současnosti, kdy se ve velkém začíná projevovat moc trhu.

Jako odrazový můstek pro sestavení soupisu českých překladů nigerijské literatury mi posloužila *Gutenbergova čítanka moderní africké prózy* z roku 2003, která uvádí jak přehledy česky vydané umělecké literatury rozčleněné podle jazyka, v nichž originál původně vyšel, tak seznam textů, jež v českém překladu vyšly v časopise *Světová literatura*. Tento soupis bylo třeba dále doplnit o publikace vydané později a také o překlady dramatických děl, které *Gutenbergova čítanka* opomněla. Aby byl soupis kompletní, přikročila jsem k pátrání v katalozích a databázích Národní knihovny ČR. Ta však ucelenou a přehlednou databázi překladů nigerijských děl nenabízí, a tak jsem musela ověřovat díla jednotlivých autorů „ručně": soustředila jsem se na nejvýznamnější nigerijské autory, výherce literárních cen a na jména zmíněná v doslovech česky vydaných nigerijských románů, v českých literárních časopisech a dalších epitextech v podobě *Slovníků spisovatelů* (Průšek 1967; Procházka 2003) a již zmiňované práce vzešlé ze spolupráce afrikanistů Klímy, Zimy a Růžičky nazvané *Literatura černé Afriky* (1972). Do soupisu je možné nahlédnout v příloze 1. Překlady jsou řazeny chronologicky, ovšem s přihlédnutím k tomu, zda vyšly knižně, časopisecky nebo v rámci antologie, a součástí je informace o typech paratextů,[19] které překlady doprovází.

Ještě než se ale začneme věnovat jednotlivým překladům a proměnám české nakladatelské politiky, zastavme se krátce u překladatelů, kteří se o převod nigerijské literatury do češtiny zasloužili, zejména pak u Vladimíra Klímy, překladatele a afrikanisty, jehož přínos byl v tomto směru zdaleka největší. Narodil se v roce 1936 v Praze. Na Univerzitě Karlově absolvoval obory anglická a francouzská filologie, které mu umožnily rozšiřovat si zájem o africkou literaturu. Po studiích se mu po jistém pátrání – během něhož dostal, a okamžitě odmítl, nabídku pracovat jako cenzor cizojazyčných textů pro STB (Klíma 2011, s. 51) – podařilo získat zaměstnání na pozici redaktora v nakladatelství Orbis. Už tou dobou psal články o africké literatuře a překládal (zejména z angličtiny). V roce 1966 z nakladatelství odešel, neboť se mu naskytla příležitost v Orientálním ústavu Československé akademie věd, kde se začal věnovat africkým studiím (s. 83), a čas od času přednášel s kolegyní Jarmilou Ortovou (zaměřenou spíše na frankofonní africké literatury) na afrikanistice FF UK (s. 96). Do Nigérie a vůbec do Afriky se Klíma poprvé podíval až v roce 1989, a tato zkušenost v *„terénu"* ho významně ovlivnila a přiměla zamyslet se nad vlastním překládáním, jak uvádí v jednom z rozhovorů:

[19] Problematice paratextů a překladu se věnuje například sborník *Text, extratext, metatext and paratext in translation* (2013) editorky Valerie Pellatt.

> *Po zkušenostech z terénu se teď více věnuji západoafrické mytologii a magii a uvědomuji si, jak nedokonale jsem ve svých překladech do češtiny podával nigerijské (i jiné) reálie. Sami afričtí autoři někdy připojovali malé slovníčky s výkladem výrazů z místního jazyka či nářečí. Hledáme to nejbližší v češtině a někdy přidáme jedno slůvko nebo i dvě do textu raději než poznámku pod čarou.* (Kolínská 2016, s. 186)

V Orientálním ústavu setrval až do roku 1993, kdy byl nucen odejít, tehdy už z pozice vedoucího oddělení Afriky (s. 115). V letech 1995–1999 byl velvyslancem České republiky v Ghaně, Togu a Burkině Faso (Hulec 2016).

Jeho prvním přeloženým africkým románem byl *Piják palmového vína* (1966) nigerijského autora Amose Tutuoly, na němž spolupracoval s Petrem Zimou. Českým čtenářům dále představil díla Chinuy Achebeho, Cypriana Ekwensiho, Chimamandy Ngozi Adichie a Wole Soyinky. Vedle prózy se věnoval překladům africké (*Černý Orfeus* 1977), afro-americké (*Černý majestát* 1978) a karibské poezie (*Karibský maják* 1987) a nevyhnul se ani dramatu: pro revue *Světová literatura* přeložil Soyinkův *Tanec pralesů* otištěný v čísle 6/1987. Klíma je rovněž autorem řady vědeckých a populárně naučných statí o africké literatuře a kultuře, z nichž opět jmenujme například publikaci *Literatura černé Afriky* (1972), na které spolupracoval se Zimou a K. F. Růžičkou a jež vyšla později i v angličtině a polštině. V roce 2011 vydal své paměti nazvané *Než spadne klec*, v nichž se mimo jiné zmiňuje o svých překladatelských zkušenost: dozvídáme se například o jeho „pokrývačské“ pomoci kolegovi.

Za svůj život se s několika „svými“ autory setkal. O těchto zážitcích a o tom, čemu by se rád věnoval v budoucnu, se svěřil v publikaci Kláry Kolínské o českých recepcích „ostatních literatur v angličtině“:

> *Roku 2006 jsem se osobně sešel v pražském Minoru s Wole Soyinkou, kterého jsem sledoval, četl, překládal a probíral desítky let předtím. Měl jsem stejnou radost jako při setkání s Achebem v Ibadanu. Celá léta ty mistry pera čtete, a pak se s nimi seznámíte a žasnete, že jsou tak skromní, lidští a upřímní. A přitom prošli nemalým trápením. Kdybych byl pověrčivější, tak bych už teď neprozradil, že bych rád přeložil nigerijský román Purpurový (nebo Fialový) ibišek (Purple Hibiscus),*[20] *který napsala Chimamanda Ngozi Adichieová, jejíž román Půl žlutého slunce (...) vydal BB Art roku 2008. Autorce ještě dost chybí do čtyřicítky, ale píše výtečně.* (Kolínská 2016, s. 188)

[20] *Purple Hibiscus* v češtině stále ještě nevyšel a nakladatelství Host, které se na Chimamandu Ngozi Adichie v současnosti soustředí, jeho vydání dle informací odpovědné redaktorky románu *Amerikána* (2017) v nebližší době rozhodně neplánuje.

O další překlady z nigerijské literatury se postarali afrikanista Karel František Růžička (spoluautor *Literatury černé Afriky*), básník, prozaik a překladatel Greena, Faulknera či T. S. Eliota Jiří Valja,[21] zahraniční zpravodajka Českého rozhlasu a překladatelka z angličtiny a francouzštiny Věra Šťovíčková-Heroldová, [22] Petr Štádler a Petra Pechalová.

3.1.1 Překlady do roku 1968

V roce 1948 došlo v souvislosti se změnou režimu k rušení soukromých nakladatelství a postupnému zavádění centralizované a řízené kulturní politiky. Od roku 1953 se jednotlivá státní nakladatelství specializovala na konkrétní produkci a překlady vydávala zejména tato: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění (z něhož se později stal Odeon), Mladá fronta, Naše vojsko, do jisté míry Čs. spisovatel a SNPL (později Svoboda) (Belisová 2002, s. 71).

Padesátá léta byla typická tuhou, institucionalizovanou cenzurou v podobě Hlavní správy tiskového dohledu, která v letech 1953 až 1966 dohlížela na veškerou vydávanou literaturu. Zásahům tohoto kontrolního úřadu však nezřídka předcházela autocenzura. Uplatňovala se v rovině politické, mravnostní i jazykové a zejména v podobě politické a mravnostní se znovu výrazně projevovala i v období normalizace. Jazyková cenzura v počátcích předepisovala podobu literárního jazyka, který neměl být příliš expresivní a měl zůstávat na „vyšší úrovni". Z části za těmito tendencemi stála staromódní představa o spisovnosti jazyka v literatuře (Rubáš 2012, s. 244) a také Stalinova stať o jazykovědě, kterou ve *Slovu za slovem* připomíná v souvislosti s překladem románu J. D. Salingera *Kdo chytá v žitě* (česky v roce 1960) Rudolf Pellar. V ní se tvrdí, že dělníci (a obecně kladné postavy) hovoří spisovně, což by zmiňovaný román výrazně stylisticky nivelizovalo, takže se manželé Pellarovi, kteří dílo společně přeložili, rozhodli předpisu nedbat. Přestože dílo vlivem tohoto kroku nemohlo nakonec vyjít knižně, Evě Kondrysové se ho podařilo prosadit do časopisu *Světová literatura* (Rubáš 2012, s. 300) a později i k vydání v Odeonu. Sehrál „průkopnickou roli":

[21] Jiří Valja. 2017. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [Cit. 9. 4. 2018]. Dostupné z: http://www.slovnikceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=890

[22] Věra Šťovíčková-Heroldová se v Českém rozhlase specializovala na zpravodajství ze zemí tzv. třetího světa a během svého působení navštívila většinu států Afriky a Středního východu, na základě čehož vydala řadů reportážních souborů (Africké perokresby, 1960; Afrika rok jedna, 1963; Prostor pro naději, 1967; Bouře nad rovníkem, 1967)
Zdroj: Zemřela Věra Šťovíčková-Heroldová. 2015. *Obec překladatelů* [online]. [Cit. 9. 4. 2018]. Dostupné z: http://www.obecprekladatelu.cz/archiv-aktualit/archiv-aktualit/zemrela-vera-stovickova-heroldova.htm

> *Zmíněný překlad pak sehrál průkopnickou roli v pojetí hovorovost literárního jazyka a ovlivnil vývoj literatury víc než jazykovědné spisky podepsané vševědoucím generalissimem. Český překlad Salingerova románu, vydaný poprvé v roce 1960, pomohl uvolnit jazykovou expresivitu mnohých jiných překladů i původních próz, které přišly po něm.* (Rubáš 2012, s. 13)

Eva Kondrysová v souvislosti s tím dále vzpomíná například na problematický slang a „peprné výrazy" v románu Warrena Millera *Prezydent krokadýlů* (1963) (Rubáš 2012, s. 206).

Výše zmíněná mravnostní cenzura spočívala kupříkladu v přístupu k explicitně erotickým pasážím v textu. Překladatel Miroslav Jindra vzpomíná na vlastní strategie při jejich převádění při překladu románu *Medojedky* (1973): *„… v románu se popisují vztahy hlavního hrdiny s dalšími ženami, ze současného hlediska způsobem naprosto nevinným, ale v té době se tyto pasáže musely jistým způsobem upravovat, výrazivo muselo být změkčováno anebo scény zastírány"* (Rubáš 2012, s. 151). Přistupovalo se rovněž k výpustce (s. 15). Podle Jindry prý byla nežádoucí dokonce i jiná označení ženského pohlavního orgánu než strohá „vagina" (Hrala 2003, s. 87–88). Dále lze opět čerpat z bohatých zkušeností redaktorky Odeonu a časopisu *Světová literatura* Evy Kondrysové, která popisuje, jak v románu *Den zkázy v Britském muzeu* (česky v roce 1974) vadilo otevřené psaní o menstruaci a antikoncepci (Rubáš 2012, s. 206), a že k nákupu Joyceova *Odyssea* (česky v roce 1976) potřeboval čtenář kvůli erotickým pasážím v závěru potvrzení od zaměstnavatele (s. 207).

Nejrestriktivnější byla cenzura politická, kterou šlo obejít nejhůře. Ovlivňovala například to, jaká národní literatura mohla vycházet, takže se logicky například autoři angloamerické provenience dostávali do edičních plánů pouze výjimečně a repertoár byl politicky omezen na tzv. „pokrokové" a klasické autory. K uvolnění v tomto směru došlo na přelomu let padesátých a šedesátých, kdy se již k „progresivnosti" tolik nepřihlíželo, a velkou roli v tomto směru sehrálo především nakladatelství Odeon a jeho osvícená redakce v čele s Janem Řezáčem – a konkrétně opět redaktorka Eva Kondrysová, která měla podle Miroslava Jindry *„až neuvěřitelnou dávku odvahy, prosazovala věci, které by se třeba jiní prosazovat báli"* (Rubáš 2012, s. 146). Ke strategiím, jak některé politicky těžko přípustné autory a díla prosadit a jejich český překlad obhájit, patřilo psaní lektorských posudků a doslovů. O jejich podobě a situaci, v níž se uplatňovaly, hovoří opět Miroslav Jindra:

> *Určité meze samozřejmě nešlo překročit, protože to cenzurní kontrola nepřipouštěla. Naštěstí většina cenzorů, ať už na jakékoli úrovni, byli lidé hloupí, takže bylo možné je*

> *jistým způsobem ošálit. Třeba stačilo napsat, že kniha podává zdrcující kritiku imperialistického systému. A i když tam třeba nic takového nebylo, fungovalo to. Je až neuvěřitelné, co všechno vycházelo.* (Rubáš 2012, s. 150)

Věra Dvořáková doplňuje, že se v doslovech objevovaly *„věty zdůrazňující autorovu lidovost nebo sociální cítění nebo, přinejhorším, aspoň humanismus“* (s. 50), a Eva Kadečková připomíná „*eventuální zásluhy autora o dělnické hnutí nebo že byl nakloněn lidu své země a podobné floskule“* (s. 169). Vladimír Klíma zase uvádí, že *„pro schválení návrhu na vydání díla v české verzi někdy stačilo, že román zachycuje zaostalost a chudobu některého území, vesnice či ostrova“* (Kolínská 2016, s. 188). Radoslav Nenadál vzpomíná, že *„doslovy i předmluvy byly přísně sledované“*:

> *Navíc se vždy našel někdo, kdo chtěl ukázat, jak je kovaný v ideologii, a tak přicházel s absolutními nesmysly – že začátek by měl přijít na konec, konec na začátek, tohle se musí vyškrtnout a podobně. Přitom neměl ani ponětí, o čem ta knížka je, protože ji sám nečetl.* (Rubáš 2012, s. 272)

Pozitivněji na funkci doslovů vzpomíná Josef Forbelský:

> *Například edice Světová četba měla pro předmluvy žánrový požadavek, aby to byly eseje, ne nějaký vědecký suchopár. Autor se tedy musel rozmáchnout do větší šíře, než byla ta jedna knížka, a když se taková předmluva povedla, čtenář se opravdu ledacos dozvěděl. (...) Do zvláštní kategorie spadaly takové překladové tituly, které se do edičního plánu dostávaly jen s obtížemi. (...) ... knihu měl „zaštítit“ předmluvou někdo, kdo je pokud možno v komunistické straně. (...) Takže ty předmluvy a doslovy někdy sloužily i čistě účelovým cílům, ale myslím, že jen menšina. Samozřejmě jistých posvátných krav bylo nutno dbát i v doslovech, které nebyly zaštiťovací, ale opravdové. V případě moderních, současných autorů se třeba něco muselo zamlčet...* (Rubáš 2012, s. 108–109)

V šedesátých letech tedy docházelo k postupnému uvolňování poměrů v literatuře a vycházela pestrá škála prozaických textů z různých národních literatur. Zároveň se objevovala celá řada tabuizovaných témat, zřejmě zásluhou již zmiňovaného Odeonu a pravděpodobně i v důsledku zániku Hlavní správy tiskového dohledu v roce 1966. Stát literaturu v této době reguloval spíše jen v administrativní rovině (Janoušek 2008a, s. 107). Podobně pozitivním obdobím jako Odeon procházel v šedesátých letech také literární časopis *Světová literatura*, který u nás vycházel od roku 1956 do roku 1996. Specifické bylo, že se na jeho stránkách dařilo vydávat díla, jež by knižně vyjít nemohla – k otisknutí se mohla například zvolit ukázka bez problematických pasáží (Rubáš 2012,

s. 198). Občas se stalo, že se v časopise určité takové dílo „otestovalo“ a později mohlo díky tomu vyjít i knižně. Helena Kadečková vzpomíná na možnosti, které časopis překladatelům dával, takto:

> *I v delších studiích se člověk mohl rozepsat o věcech, které by těžko dostal do nakladatelství. Když se mi líbila kniha, u které bych byla ráda, kdyby se o ní čeští čtenáři dozvěděli, ale nebyla vydatelná, přicházelo aspoň v úvahu tam o ní napsat a uveřejnit ukázku.* (Rubáš 2012, s. 165)

V šedesátých letech byly na stránkách *Světové literatury* představovány jednotlivé národní literatury, což prý skončilo začátkem sedmdesátých let, kdy se v důsledku normalizace změnilo vedení redakce a *„ta krásná éra Světovky“*, jak na ni vzpomíná překladatelka z polštiny Helena Stachová, s normalizací a proměnou kulturně-politického směřování skončila (Rubáš 2012, s. 381). Přestože v této době žádný nigerijský překlad v časopise nevyšel, objevil se v roce 1964 ve třetím čísle zřejmě první (a na dlouhou dobu poslední) teoretický článek o nigerijské literatuře, tehdy z pera profesora Zdeňka Vančury (s. 159–163). O uvedení v revue se ucházeli s článkem a ukázkou z Tutuolova *Piják palmového vína* také Vladimír Klíma a jeho kolega Petr Zima, kteří román tou dobou překládali – dopadlo to tak, že jejich text byl začleněn do zmíněného Vančurova příspěvku a o jejich *„spoluautorství (...) svědčila jen (...) jména (...) tím nedrobnějším petitem vysázena pod čarou“* (Klíma 2011, s. 79).

Konečně právě počátkem šedesátých let u nás v českém překladu vychází první romány nigerijských autorů: v roce 1962 *Lidé z města* Cypriana Ekwensiho v překladu Karla Františka Růžičky (šest tisíc výtisků), v roce 1964 Achebeho *Už nikdy klid* v překladu Jiřího Valjy (šest tisíc sedm set výtisků) a konečně v roce 1966 *Piják palmového vína* Amose Tutuoly (čtyři tisíce výtisků), za jehož překladem stojí Vladimír Klíma společně s Petrem Zimou. Román *Lidé z města* vyšel v nakladatelství Svobodné slovo (název nakladatelství Melantrich v letech 1957–1968), *Už nikdy klid* v SNKLU a *Piják palmového vína* již v přejmenovaném Odeonu, kde v letech 1955–1990 působil jakožto redaktor mimoevropských (zejména asijských a afrických) literatur Miloslav Žilina (Rubáš 2012, s. 30). Josef Čermák, někdejší redaktor a od roku 1969 šéfredaktor Odeonu, vzpomíná, jak museli redaktoři, kteří měli na starost tyto *„malé, méně známé a čtenářsky oblíbené literatury s menší překladatelskou tradicí (...) svádět urputný boj o jejich zastoupení v [edičním] plánu“* (Rubáš 2012, s. 35). Tento boj probíhal i v sedmdesátých letech, o čemž se zmíním později. Podobně se vyjadřuje Eva Masnerová, když říká, že hlavně v počátcích musely

být v edičních plánech *„poměrně zastoupeny jednotlivé národní literatury, aby všechno nepohltila literatura angloamerická“* (s. 245).

Nyní se podívejme, zda a jak se do vydání těchto českých překladů nigerijských románů promítla popsaná nakladatelská politika a cenzura.

Cyprian Ekwensi: Lidé z města

Ekwensiho román *Lidé z města* vyšel v originále už v roce 1954, tedy ještě před vyhlášením nigerijské nezávislosti. Hlavním záměrem autora bylo v tomto městském románu vykreslit zklamání ze života ve městě, které člověka zbavuje morálních hodnot, naděje na očekávaný úspěch, tradičních rituálů, jež měly v jeho dřívějším venkovském životě velkou váhu; lidé se zde moc nestarají o ostatní. Dílo často působí spíše jako sbírka propojených povídek než ucelený román, a tak se některé postavy a témata objevují pouze v některých kapitolách. Jedna z nich se týká uhelné krize a stávky havířů, díky níž se jindy sobečtí a zkorumpovaní zástupci místních konkurenčních politických stran sjednotili proti postupu britské imperiální správy (Ekwensi 1962, s. 99–105) – a právě ta posloužila v doslovu (s. 187–192) k českému vydání z roku 1962, jehož autorem je sám překladatel Karel František Růžička, jako cenné ideologické vodítko: doslov věnuje dlouhý odstavec historii dělnických stávek v zemi (s. 188), podotýká, že k dané stávce horníků na rozhraní let 1952–53 skutečně došlo a zmiňuje další sociální problémy, jako jsou nezaměstnanost nebo bytová otázka, na které román naráží. Naprosto v něm chybí literární komentář – podává čtenáři pouze politické, historické a kulturní informace, zejména o politické situaci v zemi před a po vyhlášení nezávislosti, které sice mají hodnotu, ale je z nich jasně patrná ideologická motivace. Důkazem budiž hned první odstavec textu:

> *Překladem románu nigerijského spisovatele Cypriana Ekwensiho ‚Lidé z města‘ se obohacuje obzor našeho čtenáře o hlubší pohled do bezprostředního a nefalšovaného života lidu jihozápadní Nigérie i hlavního města celého státu, Lagosu; o poznání světlých i stinných stránek života ve městě i na vesnici, zvláště pak o aktivitě dělnictva, odborů a politiků různých stran, o stávkách proti britským průmyslníkům – zkrátka o boj všech vrstev obyvatelstva celé země proti koloniální nadvládě a o získání okamžité autonomie, nezávislosti.* (s. 187)

Přestože je Ekwensi známý svým využíváním různých vrstev angličtiny včetně pidžinu a různých typů slangu, v tomto románu není tento prvek příliš silný: z jazykového hlediska tedy nebyla cenzura nutná a není možné ji v překladu sledovat.

Za zmínku ovšem stojí překladatelův přístup k anglojazyčným reáliím, nepřeloženým slovům v domorodém jazyce a dalším termínům, s nimiž by mohl mít čtenář problém. Dílo sice není zatíženo mnoha vloženými jinojazyčnými slovy, přesto překladatel na závěr připojuje poznámky, v nichž vysvětluje například i výrazy jako *yard*, *recidiva* či *Louis Armstrong*; dále nabízí stručné informace o nigerijské historii, zemědělství či průmyslu. U domorodých slov se drží řešení originálu, který už sám připojuje vnitřní vysvětlivky. Nejzajímavější je ovšem překladatelovo řešení anglických názvů jako *West African Sensation* a *All Language Club* – zanechává název v originále a do závorky připojuje český překlad: *Západoafrický rozruch* a *Všejazykový klub*. V dalším textu již uvádí jen české ekvivalenty. Oba výrazy se nacházejí hned na první straně románu (Ekwensi 1962, s. 9) a v rámci beletristického textu není taková okatá vysvětlivka tím nejlepším řešením. Překladatel byl evidentně rozpolcen mezi exotizací a domestikací, čímž vzniklo řešení, které není ani adekvátní, ani přijatelné.

Chinua Achebe: Už nikdy klid

Už nikdy klid je román o střetu nového se starým, o vlivu vzdělání na člověka a s tím souvisejícím pocitem vykořenění. Především je to ale psychologický román o zkorumpovatelnosti člověka ve službách státu, který zklamal sám sebe. Originál *No Longer at Ease* vyšel v roce 1960 a českého překladu od Jiřího Valjy se dočkal už o čtyři roky později; autor na něm ovšem pracoval koncem padesátých let, tedy ještě v dobách koloniální nadvlády. Český doslov (Achebe 1964, s. 137–141), jehož autorem je překladatel a afrikanista Petr Zima, je na rozdíl od předchozího Ekwensiho románu kvalitní esej (čímž se potvrzují slova Josefa Forbelského) o vybraných aspektech díla vystavěná na jeho vztahu s dalším Achebeho románem – *Things Fall Apart* (1958). Zima se rozepisuje o třech afrických generacích, které jsou v daných dílech zobrazeny – tradiční předkoloniální generace, generace lidí s *„koloniální mentalitou“* a mladá generace směřující k nezávislosti – a o generačních problémech s nimi spjatými. Hovoří o Achebeho zručnosti psát psychologický román a také o složité jazykové situaci v Nigérii, jejímž vlivem zde vznikají díla různého jazykového charakteru. Hodnocení kolonialismu nepůsobí nikterak ideologicky

příznakově – je zde popisována skutečnost a k nadužívání slov jako „imperialismus“ s ideologickým významem skrytým mezi řádky zde nedochází. Jediný náznak vlivu nakladatelské politiky šedesátých let lze snad postřehnout pouze v tom, že Zima v textu opomíjí pojmenovat, v čem hlavní hrdina *„pozvolna, krok za krokem zrazuje vše, čemu věřil, zač chtěl bojovat, co chtěl mít rád“* (s. 139) – zaměstnán ve státní správě podlehl nenáviděnému úplatkářství. Je možné, že toto opomenutí není nijak motivované, ovšem v souvislosti s tím, jaké problémy byly kvůli cenzuře v sedmdesátých letech s vydáním Achebova *Muže z lidu* (viz níže), v němž se autor *„vysmívá africké demagogii“* politiků podobně, jako se v té době Čechoslováci vysmívali demagogii československé (Kolínská 2016, s. 186), se můžeme domnívat, že k opomenutí došlo zcela záměrně.

Z hlediska překladu je možné si povšimnout, že překladatel zachovává apropriační strategie autora: nepřeložená slova bývají i v originále doplněna „glossingem“, tedy vnitřní vysvětlivkou, což překladatel respektuje, jako například zde: O: *Did not the elders say that a man's in-law was his* **chi*, his personal god****?* : P: *Cožpak starší lidé neříkají, že pro člověka je švagr* ***jeho* chi*, jeho osobní bůh****?* (Achebe 1963, s. 46; Achebe 1964, s. 42).

Amos Tutuola: Piják palmového vína

Tutuolův *Piják palmového vína* je útlá knížka doplněná jediným peritextem na zadní straně obálky, který je tak kratičký, že v něm na ideologicky motivované poznatky už ani nezbylo místo. Vzhledem k tomu, že se jedná o dílo spíše pohádkového charakteru vycházející z tradiční jorubské mytologie (do které se mimo jiné mísí koloniální vojenská terminologie a další moderní předměty), není zde politická cenzura ani třeba.

Kniha je zajímavá z jazykového hlediska, neboť je psaná angličtinou silně ovlivněnou jorubštinou, včetně idiomů (*Slovník spisovatelů* 1967, s. 346). Autorův styl je velice jednoduchý, často se v něm opakují stejná slova a fráze a mnozí kritici (zvláště afrického původu) se o něm v minulosti vyjadřovali jako o textu „primitivním“ až „barbarském“ (Lindfors 1975, s. 7). To vše se samozřejmě promítá i do českého překladu:

> *Tenkrát však bývalo všude hodně divokých zvířat a všude byl les a hustý buš.* ***Města a vesnice*** *nebyly ke všemu ještě tak blízko u sebe jako dneska, a když jsem tak chodil bušem i pralesem, cestou necestou celé dny a měsíce, spával jsem mnohokrát ve větvích*

stromů, abych se chránil před duchy atd., kteří tam spávali také a dělali mi tam společnost, a taky to trvávalo dva nebo tři měsíce, než jsem se dostal ***do nějakého města nebo do nějaké vesnice****. Obyčejně jsem se tam zdržel takové čtyři měsíce, abych se důkladně vyptal všech lidí, co tam bydlí, na svého sběrače palmového vína, jestli tam snad nedošel. Pak jsem šel zase dál,* ***do jiného města nebo jiné vesnice****. Když uplynulo sedm měsíců, co jsem* ***odešel z rodného města, došel jsem do jednoho města****, a tam žil jeden* ***děda. Ten děda*** *nebyl obyčejný člověk, byl to bůh, a když jsem tam přišel, zrovna seděl se ženou u jídla.* (Tutuola 1966, s. 7)

Autory překladu jsou Vladimír Klíma a Petr Zima. První jmenovaný se k procesu vyjádřil v rozhovoru s Klárou Kolínskou v publikaci *České recepce „ostatních literatur v angličtině"* (Kolínská 2016, s. 186–187):

Některé dialogy mají v češtině prvky hovorové či nářeční a tam si myslím, že se má nespisovnost (většinou) zachovat. S kolegou Zimou jsme se bavili při společném překladu Tutuolova Pijáka palmového vína (...). Samozřejmě jsme ponechali i takové autorovy „prohřešky", jako jsou otazníky za nepřímou otázkou: ‚A duch se mě ptal, kam jdu?'

3.1.2 Překlady od roku 1969 do roku 1989

Rok 1969 s sebou přinesl celou řadu změn. Začátek normalizace znamenal opětovné zpřísnění politické a mravnostní cenzury (viz vzpomínky Miroslava Jindry výše), zároveň však způsobil *„překladatelský boom"* (Janoušek 2008b, s. 125): lidé se totiž začali odvracet od politicko-společenských aktivit a unikali spíše do soukromí, a tedy i k literatuře. Navzdory ideologickým a ekonomickým tlakům v sedmdesátých a osmdesátých letech dál rostl – především zásluhou Odeonu – objem vydávané angloamerické literatury a kromě zavedených autorů vycházela díla méně známých spisovatelů mladší a střední generace: angloamerická literatura dominovala překladatelským aktivitám jak z hlediska kvality, tak z hlediska kvantity (Janoušek 2008b, s. 126–128). Naopak v *souladu* s těmito tlaky se opět vzepjala vlna překladů pokrokových autorů, sovětské literatury a děl ze socialistických zemí. Josef Čermák vzpomíná, jak z pozice šéfredaktora Odeonu musel dbát na udržování rovnováhy toho, co vycházelo:

... [rovnováhu] bohužel nedirigovala kvalita a potřebnost české recepce, nýbrž vyžadoval ji nadřízený úřad. Šlo totiž především o zastoupení takzvaných socialistických literatur, především sovětské a socialistických zemí. (Rubáš 2012, s. 35)

Počet přeložených děl z jiných, okrajových literatur, ke kterým se řadí i literatura nigerijská, tedy příliš nestoupl: v této době vyšly pouhé dva romány, ke všemu v na tu dobu poměrně nízkých nákladech,[23] které v průměru oproti nigerijským románům vydaným v šedesátých letech ještě klesly – v roce 1976 v nákladu pouhých tři tisíce pět set výtisků vyšla *Světla Lagosu* Cypriana Ekwensiho a v roce 1979 v nákladu pět tisíc kusů Achebeho *Muž z lidu* – oba navíc v jistých směrech problematické, jak si ukážeme níže. V žádném případě však nesmíme opomenout sbírku afrických básní, kterou v roce 1977 vydal pod názvem *Černý Orfeus* afrikanista Vladimír Klíma. Ve sbírce jsou samozřejmě uvedeni i nigerijští básníci, konkrétně Christopher Okigbo, Wole Soyinka a John Pepper Clark. Zároveň vychází v roce 1979 v Informativní edici agentury Dilia Soyinkova hra *Silnice* v překladu Heleny a Lubomíra Synkových, kterou v osmdesátých letech – tedy poté, co Soyinka získal Noblovu cenu – následují hry *Bratr Jero v nesnázích* a *Proměna bratra Jera* (1988) a *Smrt a královský jezdec* (1989).

Místem, kde se ideologická změna opravdu podstatně projevila, byla *Světová literatura*. Proměnilo se vedení redakce a od toho okamžiku se časopis věnoval především produkci socialistických zemí či překladům z okrajových literatur (Janoušek 2008b, s. 84):

> *Revue Světová literatura, v šedesátých letech hlavní tribuna většiny důležitých překladatelských aktivit, byla s nástupem normalizace ideologicky znivelizována a povětšině začala publikovat překlady zejména z tzv. pokrokových západních autorů, vyznávajících tradiční realistickou poetiku, či nepříliš významné překlady z okrajových literárních oblastí.* (Janoušek 2008b, s. 125)

Tyto tendence jsou jasně patrné i v případě nigerijské literatury – a zejména africké literatury celkově. Podle soupisu překladů v *Africké čítance* (Komers 2003, s. 326–328) vyšlo ve *Světové literatuře v* šedesátých letech celkem šest článků s překlady afrických děl, v sedmdesátých už dokonce dvacet čtyři, v osmdesátých jedenáct; v devadesátých pro pozdější srovnání pouhé tři.

V sedmdesátých letech vychází ve *Světové literatuře* celkem tři články o nigerijské literatuře doplněné přeloženými ukázkami, v osmdesátých další dva. Zároveň se, obzvlášť v osmdesátých letech, výrazně zvyšuje podíl nepřekladových článků a glos věnovaných nigerijskému literárnímu dění a Africe obecně. V roce 1973 vyšel ve třetím čísle překlad spíše populárně naučného textu Remse Umeasiegba o africké kultuře a mytologii (s. 220–252). Významné bylo číslo pět roku 1975

[23] Pro srovnání tehdy běžně vycházela díla *neznámých* amerických autorů v nákladu padesát tisíc kusů (Rubáš 2012, s. 151).

(s. 229–256), v němž vyšel článek zaměřený na nigerijské dramatiky s překlady Soyinkových a Clarkových děl, a především číslo čtyři roku 1977 s článkem věnovaným nigerijským prozaikům (s. 213–256) s úryvky z děl Achebeho, Ekwensiho, Aluka a zatím nezmiňovaných autorů jménem Onuora Nzekwu (autor popisně realistických románů) a Speedy Erica (autor nepříliš kvalitní tržištní literatury). V roce 1987 vyšel v šestém čísle Klímův překlad Soyinkova dramatu *A Dance of the Forests – Tanec pralesů* (s. 124–166) – jako reakce na to, že jako první Afričan získal o rok dříve Nobelovu cenu. V roce 1989 vyšly ve *Světové literatuře* dva překladové články zaměřené na nigerijskou literaturu: ve třetím čísle článek *Tamtamy a klavíry* o současné nigerijské poezii (s. 127–138) s ukázkami básní Christophera Okigba, Wole Soyinky, Gabriela Okary, Kena Saro-Wiwy, Chinuy Achebe a dalších v překladu Bohuslava Mánka; ve čtvrtém čísle potom výbor citátů z díla Wole Soyinky (s. 152–154). Podobný typ článku, ovšem s citáty Achebeho, vyšel v časopise těsně po revoluci, v roce 1990 ve druhém čísle (s. 93–94).

Nyní se vraťme ke zmiňovaným románům, jež v této době vyšly česky, a nezapomínejme, že i v tomto období hrají velkou, mnohdy ideologickou roli peritexty.

Cyprian Ekwensi: Světla Lagosu

Světla Lagosu vyšla v češtině po dlouhé desetileté odmlce, během níž žádný nigerijský román v českém překladu publikován nebyl. Vypráví příběh typizované postarší *„prostitutky se srdcem ze zlata“* (Adichie 2008b), která tráví večery v baru Tropicana, kde získává své klienty, a zpočátku finančně pomáhá svému mladému příteli dosáhnout na studium v Anglii. Jagua soupeří o srdce svého milého s mladší dívkou, kterou později musí zachránit ze spárů únosců, protože ji do nich sama zahnala; nejen že se jí to podaří, současně zvládne urovnat dlouho trvající spor mezi dvěma vesnicemi, jenž mohl skončit ztrátou mnoha životů. Později se v Lagosu zapojí do politické kampaně svého nového milence, jehož protivníkem je její někdejší milý. Kampaň je násilná a jediné, o co v ní skutečně jde, jsou peníze. Stěžejní sdělení románu a Ekwensiho tvorby obecně shrnula v článku pro *The Guardian* nigerijská autorka Chimamanda Ngozi Adichie (2008b):

> *Ekwensi thrives on stock characters (...) but to focus on that would be to lose sight of how well he captured the urban aspirations of Nigerians of a certain class and time, how moving was his portrayal of unlikely friendships and how poignant his mockery of the Been-Tos (...). In the testosterone-fuelled political and cultural scene of 1960s Nigeria, Ekwensi wrote novels that looked at the world through female eyes. The*

women did a lot of hip-swinging (...) but they were often wonderfully bold. (...) In my favourite of his novels, the eponymous Jagua Nana (...) is an ageing sex worker whose exaggerated sexuality is of the brassy, chain-smoking, body-baring sort; she helps her ambitious boyfriend get his education in England, she houses a homeless girl at the club, gives away most of the money she finds, makes peace between two feuding families. She is also full of contradictions and always interesting, by turns confident and self-questioning, gentle, resentful, hateful, clever and humane. (...) Ekwensi's engagement with sexuality is refreshing, though, because it lacks the pursed-lip restraint of much of the Nigerian fiction of his time and, even more remarkable, has female characters acting as sexual initiators. Men are often helpless in the face of this, bringing about much unintended humour (...). This helplessness parallels Lagos's hold over the characters. There is little ambiguity about the corrupting influence of the city in Ekwensi's morality tales. Jagua thinks of herself as ‚imprisoned, entangled in the city, unable to extricate herself from its clutches'. Her friend, an armed robber who gives her some stolen jewelry, defends his lifestyle in Lagos when he says, ‚I already try to find work. Dem ask me to bring bribe-money. I give one man ten pound and he chop the money and he no find work for me. How I go do? I mus' chop.' Jagua herself wonders why she prefers degradable standards of living rather than a ‚dignified life in her own home'. Home is her Igbo hometown and although Ekwensi portrays it as more peaceful than Lagos, he does not romanticise it. Jagua tries but realises that she cannot make her life there; home is also ultimately unfulfilling.

Je vskutku zajímavé srovnat tento pohled s názory v doslovu k českému vydání. S tím, že autora v románu *„nejvíce vzrušuje problém urbanizace, zápas dvou životních stylů: tradiční vesnice a moderního města“*, není proč nesouhlasit – s čím se ovšem souhlasit nedá je tvrzení, že je Jagua *„znechucena **západnickou** ‚modernizací' a jejími negativními projevy v oblasti citové a mravní“* a že *„nesnáší, aby byla trvale oddělena od duchovních sil vlastního lidu a jeho kultury“* (Ekwensi 1976, s. 257). Jagua tápe, jak píše Adichie v citaci výše, ale k žádnému jasnému rozuzlení toho, co je správné a co špatné, v románu nedochází. Zřejmě tedy můžeme tento výrok v doslovu připsat snaze román „zaštítit“ ideologickými frázemi a zároveň se distancovat od poměrně otevřeně sexuálních projevů, jichž je román plný.[24] K dalším ideologickým berličkám lze zařadit zmínku o tom, že se Ekwensi sice *„výslovně nehlásí k **vědeckému světovému názoru**“* (který se stal mimo jiné frází pevně ukotvenou v oficiální komunistické ideologii vycházející z marxismu leninismu), ale přesto ve svém díle vyjadřuje *„řadu zdravých a podnětných myšlenek“*. Vladimír Klíma v doslovu také předkládá pohled sovětského kritika V. N. Vavilova, že *„autor se*

[24] K čemuž Adichie (2008b) dodává toto: „*Ekwensi's engagement with sexuality is refreshing, though, because it lacks the pursed-lip restraint of much of the Nigerian fiction of his time and, even more remarkable, has female characters acting as sexual initiators.”*

(...) přestává do hrdinky vžívat“ v momentě, když Jagua v rámci volební kampaně agituje mezi trhovkyněmi – prý ztrácí na životnosti a přesvědčivosti. Klíma souhlasí, avšak dodává, že je třeba v souvislosti s tím vzít v úvahu, že kniha vznikla v době, *„kdy mnoho afrických zemí (...) tonulo v opojení nad čerstvě získanou politickou nezávislostí“*. Mně osobně nepřijde, že by Jagua byla v tomto momentě méně přesvědčivá. Je docela dobře možné, že se překladatel jednoduše potřeboval vymezit proti sovětské kritice hlavní hrdinky. Vzhledem k probíhající normalizaci a mravnostní cenzuře je nakonec celkem s podivem, že tato kniha – plná sexuálních narážek – mohla vyjít.

Pomineme-li tyto ideologické ústupky, představuje český doslov kvalitní literární esej, která čtenáře seznamuje s počátky nigerijské literatury, Ekwensiho tvorbou a jejím vývojem či s jeho stylem (bylo pro něj například příznačné zapojování mnoha vrstev angličtiny, od její standardní verze až k řadě pidžinů).

Chinua Achebe: Muž z lidu

Posledním nigerijským románem, který v češtině před rokem 1989 vyšel, byl Achebeho *Muž z lidu* v překladu Vladimíra Klímy. Jeho hlavním tématem je politická korupce a jak hluboce dokáže ovlivnit životy všech lidí v zemi. Anotace nakladatelství P*enguin Random House* shrnuje myslím obsah románu výstižně:

> *As Minister for Culture, former school teacher M. A. Nanga is a man of the people, as cynical as he is charming, and a roguish opportunist. When Odili, an idealistic young teacher, visits his former instructor at the ministry, the division between them is vast. But in the eat-and-let-eat atmosphere, Odili's idealism soon collides with his lusts—and the two men's personal and political tauntings threaten to send their country into chaos. When Odili launches a vicious campaign against his former mentor for the same seat in an election, their mutual animosity drives the country to revolution.*[25]

Román končí prorocky vojenským převratem – prorocky proto, že do roku od vydání v Nigérii vypukla občanská válka.

První ukázka z románu vyšla v roce 1977 ve čtvrtém čísle časopisu *Světová literatura* pod názvem *K vyšším metám* (Klíma 1977, s. 248–255). Knižně se ho ale podařilo vydat teprve o dva

[25] Chinua Achebe: A Man of the People. *Penguin Random House* [online]. [Cit. 9. 4. 2018]. Dostupné z: https://www.penguinrandomhouse.com/books/407/a-man-of-the-people-by-chinua-achebe/9780385086165/

roky později, a to po dlouholetých problémech, o čemž se v rozhovoru v publikaci *České recepce „ostatních literatur v angličtině“* zmínil překladatel Vladimír Klíma:

> *U mého překladu románu Muž z lidu (...) naše normalizační cenzura správně vycítila, že se nigerijský autor vysmívá africké demagogii podobně jako my té naší u nás doma. Na vydání překladu se čekalo dlouhých sedm (sedmdesátých!) let, než se našel odvážný straník, který by počin ‚ideologicky zaštítil‘.* (Kolínská 2016, s. 186)

Vzhledem k tomu, že Klíma hovoří o „ideologickém zaštiťování“, je velice zvláštní, že české vydání není doplněno doslovem. Jediný typ peritextu, který v publikaci nalezneme, je informace o autorovi a krátká anotace románu na záložce obálky, v níž je vyzdvihována skutečnost, že román je blízký soudobému dění a přesvědčivě zobrazuje prohlubující se krizi vrcholící vojenským střetem. Otevřeně se zde píše o *„demagogickém politikovi“* i *„břitké satiře“* a chybí tu jakékoli ideologické poznámky. Rovněž se v anotaci uvádí, že román již ocenili čtenáři z řady evropských zemí.

3.1.3 Překlady po roce 1989 do současnosti

Po roce 1989 vzniklo ohromné množství nakladatelství, která se postupem času profilovala v tom, jakou literaturu vydávala, případně ve velkém opět krachovala (Belisová 2002, s. 74–75). Na překlady se po revoluci zaměřovala a zaměřují hlavně nakladatelství Argo, Host, Mladá fronta, BB art, Volvox Globator, Paseka či Euromedia Group, pod nějž spadá například Knižní klub a Odeon (Hrala 2003, s. 10).

Dnes již nemá velký vliv na výběr titulů oficiální ideologie, ale naopak poptávka čtenářů a trh. Miroslav Jindra ve svém příspěvku ve sborníku Milana Hraly *Český překlad 1945–2003* (2003, s. 88) uvádí, že se velice brzy začaly prosazovat *„čistě komerční zřetele“*, což vedlo k zaplavení trhu *„čtivem více méně dobře prodejným“*, na čemž se v publikaci *Slovo za slovem* shoduje většina dotazovaných překladatelů. V rozhovoru v publikaci *České recepce „ostatních literatur v angličtině“* Jindra doplňuje, že je v solidních nakladatelstvích do jisté míry možné vydělávat na kvalitní, prodělečnou literaturu vydáváním komerčně slibných, často spíše konzumních titulů – přesto však prý ale platí, že *„i v nakladatelském podnikání je zisk či alespoň návratnost investice chtě nechtě určujícím zřetelem“* (Kolínská 2016, s. 139); současně se mu prý zdá, že za minulého režimu bylo vydávat „malé literatury“ mnohem snazší než dnes, protože tehdy nebyly v popředí právě komerční zájmy.

Podle příspěvku Hany Zahradníkové – redaktorky nakladatelství Argo – v publikaci *České recepce „ostatních literatur v angličtině“* je jedním z hlavních faktorů, jež ovlivňují, zda dané dílo v češtině vyjde, „jinakost“. Na jedné straně může právě „jinakost“ čtenáře přilákat (už samotný název jejího příspěvku *Jsme zvědaví na jinakost!* dává tušit, že redaktoři „jinakost“ vyhledávají), daleko častěji je však může naopak odradit, a to je prý bez pochyb jedním z důvodů, proč se „ostatní literatury v angličtině“ do edičních plánů hůře prosazují (Zahradníková 2016, s. 70). Už samo neobvyklé jméno autora může snížit zájem čtenáře o dílo – zde Zahradníková explicitně hovoří o Chimamandě Ngozi Adichie, jejíž jméno působí v českém kontextu vskutku exoticky; z hlediska obsahu pak čtenáři častěji sáhnou po příběhu odehrávajícím se ve *„známém prostředí“ – „tedy prostředí města či zemědělského venkova“* obývaného „*bílými křesťanskými, židovskými či ateistickými postavami. Prostředí (...) afrických slumů (...) obydlené původními obyvateli jsou z ekonomického hlediska končiny pro nakladatele stejně drsné a nebezpečné jako pro své obyvatele.“* Zahradníková explicitně tvrdí, že pro nigerijskou literaturu není zdaleka snadné se na českém trhu prosadit (s. 70). Vlivem stabilního ekonomického růstu, prohlubujících se znalostí cizích jazyků, častějšího cestování a vysoce informativních moderních technologií se nicméně podle Zahradníkové *„škála žánrů i zemí původu literárních děl pomalu, ale jistě rozšiřuje“* – prý se tak zvětšují *„obzory ‚známého‘“* (s. 71). Zahradníková rovněž shrnuje, jak se v současnosti vybírají díla k vydání a jak se dají kompenzovat nepříznivé ekonomické faktory:

> *Tituly k vydání vybírají obvykle redaktoři a vedení nakladatelství. Dozvídají se o nich různými cestami: sledováním zahraničních periodik, literárních cen i oblíbených nebo nadějných autorů. Kvantitativně nejvýznamnější „přísun“ nových titulů ale zajišťují literární agenti (...). ... vyšší šance na úspěch (tedy vydání v češtině) mají samozřejmě ti autoři, kteří jsou zastupováni stejnými agenty jako jejich američtí a britští kolegové. Ostatní literatury, jako africké, jihoasijské nebo tichomořské se pak pohybují spíše na periferii redaktorského vnímání. Samozřejmě existují výjimky jako osobní specializace redaktora na vyhraněnou oblast anebo úspěch některého díla ve významných literárních cenách (...), např. International Dublin Literary Award (...) nebo Man Booker Prize... (...) Dalšími faktory, které významně vstupují do rozhodovacího procesu o (ne)vydání konkrétního díla jsou ekonomické ukazatele. Přestože se dá říct, že čtenáři jsou do značné míry nepředvídatelní, snaha o předvídání jejich preferencí a tržního chování je samozřejmě nedílnou součástí nakladatelské taktiky. (...) Na druhou stranu mohou být nejrůznější nepříznivé faktory kompenzovány grantovou podporou a zde mají naopak tituly alespoň z některých ‚ostatních literatur v angličtině‘ výhodu před svými konkurenty.“* (Zahradníková 2016, s. 68)

Způsob výběru titulů doplňuje ve stejné publikaci ještě v rozhovoru a zmiňuje rovněž přístup k africké literatuře:

> *Zmínila jsem se o tom, že bereme ohled na literární ceny. Pak samozřejmě bereme v úvahu i to, da se o nějaké knížce hodně mluví a vychází na ni spousta kladných recenzí. Dále je pro nás významný signál i umístění knihy vysoko na žebříčku prodeje například na Amazonu. (...) Snažíme se vyhnout titulům, které nám třeba připadají báječné, ale tušíme, že by se jich prodalo jen sto kusů. (...) ... spíš budeme pečlivě uvažovat o tom, jestli je to kulturně stravitelné pro české čtenářstvo, které je podle mě hodně konzervativní. Například u afrických autorů často máme pocit, že bychom je měli vydávat, protože v Británii se vydávají a mají velký úspěch, ale u nás je to strašné riziko z hlediska prodeje.* (Kolínská 2016, s. 203)

Je zajímavé sledovat, co se v této době děje s doslovy a dalšími typy peritextů: obecně se dá říct, že doslovy mizí, nebo je místy nahrazují texty samotných autorů. Texty na záložkách obálek s anotacemi děl a informacemi o autorech spíše zůstávají, jejich podoba se od té porevoluční příliš nemění (většinou obsahují informaci o autorovi, anotaci románu a několik frází a přívlastků s persvazivní funkcí o úspěších díla či autora), někdy je nahrazují nebo doplňují kratičké recenze od literárních osobností či světoznámých médií. Je to projev změny nakladatelské politiky. Texty již není třeba ideologicky zaštiťovat – možná bychom mohli nyní hovořit naopak o „komerčním zaštiťování“ – a s rostoucím vlivem komerce roste také vliv mediálních recenzí, z nichž některé mohou nakladatelským domům pomoci dílo prodat. To vše si ukážeme níže, při rozboru jednotlivých překladů.

Ještě než se ale zaměříme na knižní překlady, zastavíme se krátce u *Světové literatury*, která vycházela až do roku 1996. V devadesátých letech v revue vyšly dva překladové články: o překladu Achebeho citátů jsme se zmínili již v minulém oddíle; významnější text ovšem vyšel ve třetím čísle v roce 1990. Článek nesl název *Afričanky* (s. 69–96) a byl výborem z povídek současných afrických autorek, mezi nimiž bylo také dílo Buchi Emechetové. V jejím případě se ale nejednalo o povídku, ale o úryvek z románu *Joys of Motherhood* (1979), zde nazvaný *Jedna žena stačí?* (s. 83–90).

Prvním románem, který v České republice po revoluci vyšel, byla reedice *Pijáka palmového vína* v nakladatelství Dauphin v rámci edice etnografické literatury Ethnos. Kniha vyšla v roce 1998, tedy již poměrně dlouho po revoluci, a stejně jako v případě prvního vydání se jedná o útlou knížku v papírových deskách. Na zadní straně je opět text s informacemi o autorovi a dílu, který

se však od předchozího vydání co do délky alespoň ztrojnásobil. Píše se zde o *„světovém úspěchu“* Tutuolových knih, za kterým stojí také *„zvláštní kouzlo“*, jež jim dávají odchylky od *„ostrovní“* podoby angličtiny, a také o tom, že první vydání originálu bylo bez informací o autorovi, jenže bylo tak úspěšné, že se o něj vzápětí začali čtenáři hluboce zajímat. Přestože i peritext staršího vydání byl určen k tomu čtenáře přesvědčit, aby si dílo zakoupily, tyto vznosné reklamní fráze v něm spíše chybí. Kromě toho, že je *Piják* Tutuolovou nejúspěšnější knihou, podává starší anotace už jen stručnou, avšak koncentrovanou informaci o stylu textu: *„fantastické příběhy na náměty z folklorního mýtu podané s věcnou samozřejmostí a smyslem pro pitvorný detail, jimiž působí zároveň mrazivě i humorně“* (Tutuola 1966).

V roce 2000 se české čtenářstvo konečně dočkalo překladu Okriho *Hladové cesty* oceněné v roce 1991 dokonce Man Bookerovou cenou. Dílo se řadí k magickému realismu, což je zmíněno rovněž v peritextu na záložce obálky, kde je taktéž shrnut děj románu:

> *Hladová cesta je román o životě obyvatel jednoho městského ghetta v době, kdy se v Nigérii schylovalo k vyhlášení nezávislosti. Do každodenních trampot lidí, kteří své živobytí často obhajují jen s vynaložením všech sil a důvtipu, doléhá politika – drsné předvolební akce konkurenčních stran se střetávají s mentalitou lidí, zvyklých spoléhat v životních komplikacích kromě vlastních tvrdých pěstí spíše na fetiše, tradiční zaříkávání kouzelníků a pomoc nevyzpytatelných duchů.* (Okri 2000)

Na stejném místě nalezneme informace o autorovi, mimo jiné o jeho úspěších a o tom, že získal řadu literárních cen. Podobné údaje nalezneme i v záložkových informacích u románů vydaných před revolucí, například ve vydání Achebova díla *Už nikdy klid* (1964): *„Chinua Achebe (...) je považován za jednu z nevětších nadějí africké literatury. (...) Oba romány měly neobyčejný úspěch u čtenářů a kritiky. Kritika přirovnává Achebeho k Hardymu...“*

Výše jsem zmínila, že doslovy z knih po revoluci více méně mizí – jedinou výjimkou mezi nigerijskými díly je právě *Hladová cesta* (Okri 2000, s. 527–529). Napsala ho sama překladatelka Věra Šťovíčková-Heroldová a jedná se o kvalitní literární esej, jež se nezdržuje otevřeného pozitivního hodnocení díla a v níž překladatelka představuje autora, jeho úspěchy, původ a literární styl, který přirovnává ke García Márquezovi, a také samotný román, jeho hlavní postavy a symboliku spojenou s protagonistou, jímž je „abiku“, tedy duch dítěte, které se neustále rodí a zase umírá, aby trápilo své rodiče – podobně jako se neustále rodí a umírá naděje vkládaná do africké nezávislosti (s. 528).

Z hlediska překladových strategií překladatelka v textu v souladu s exotizací zachovává cizí slova a ty pak vysvětluje společně s dalšími reáliemi v závěru knihy (z velké části se jedná o názvy pokrmů).

Dosud nejvýznamnějším rokem pro africkou literaturu byl v českém kontextu rok 2003, a to díky veletrhu Svět knihy, jehož tématem byla tentokrát Afrika. Toho samozřejmě využila nakladatelství, v důsledku čehož vyšla tři nigerijská díla a dvě africké povídkové antologie, na jejichž stránkách se dostalo i na nigerijské autory.

V nakladatelství Vyšehrad vyšel soubor povídek Bena Okriho *Město červeného prachu*, opět v překladu Věry Šťovíčkové-Heroldové, který je stejně jako *Hladová cesta* v závěru doplněn vysvětlivkami termínů a reálií. Jednotlivé povídky jsou variacemi *„na různá témata související s dnešní Nigérií, a přitom je patrné že [Okri] od mládí žil v kontaktu s kulturou a mytologií početného národa Jorubů. Příběhy jeho hrdinů jsou neobyčejně vyprávěné osudy obyčejných lidí, mnohde zasazené do magického, snového světa, kde autorova imaginace, která, jak autor tvrdí, má kořeny v jeho dětství, připravuje čtenáři stále nová překvapení“* (Okri 2003, záložka).

V nakladatelství BB art vydali dokonce dvě nigerijská díla v překladu Vladimíra Klímy: Achebeho první román *Svět se rozpadá* (*Things Fall Apart*) a Soyinkovu románovou autobiografii *Aké: léta dětství* (2003a; *Aké: The Years of Childhood*, 1981). Doslov u všech tří prací chybí, ale na záložkách jsou informace o autorech a anotace děl.

Klíma ve svých překladech obecně spíše zachovává exotizační prvky. V románu *Svět se rozpadá* igboské výrazy ve valné většině případů zachovává a doplňuje vnitřními vysvětlivkami, pokud již nejsou obsaženy v textu originálu:

O: *dancing egwugwu* (Achebe 2006, s. 4)
P: *tančící* **masky** *egwugwu* (Achebe 2003, s. 10)
O: ***hut**, or obi* (s. 13) – P: ***chýše** – obi* (s. 17)
*O: ... he heard **the** **ogene** of the town crier peircing the still night air. Gome, gome, gome, gome, boomed **the hollow metal**... (s. 9)*
*P: ... uslyšel, jak tichý noční vzduch prořízl zvuk **dutého kovového gongu ogene** v rukou místního vyvolavače... (s. 14)*

Z prvního a z posledního příkladu je patrná snaha překladatele doplňovat chybějící etnografické údaje. Překladatelovu strategii v tomto románu lze tedy shrnout jakožto přístup, jehož cílem je na jedné straně exotizační prvky zachovat, na druhé straně se je ovšem snaží čtenáři dovysvětlovat i tam, kde to autor nedělá. Dalo by se tedy říci, že Klíma narušuje apropriační strategie autora, který do textu záměrně zapojuje nepřeložená slova bez dalšího „glossingu", aby ta fungovala jako jasné znaky kulturní odlišnosti. Klímovým zásahem se tato znakovost ztrácí a cílová kultura je upřednostněna před zdrojovou – v tomto případě igboskou.

Při překladu Soyinkova románu *Aké* ovšem překladatel zachází ještě dál. Z letmého srovnání s originálem je už na první pohled jasné, že jorubská slova psaná původně kurzívou překladatel převedl z většiny do češtiny (což dokládá také poděkování *„za cenné rady týkající se významu jorubských slov"* v závěru knihy na straně 271). Místo o *oró* tedy čteme o *duchách stromů* (O: Soyinka 1994, s. 6, P: Soyinka 2003a, s. 15), místo o *egúngúnech* o *duchách předků* (O: s. 1; P: s. 9) a místo o *dansiki* o prostém *oděvu* (O: s. 151, P: s. 181). Klíma tak docílil absolutního popření autorské apropriace (tedy zapojení cizích, nepřeložených slov do textu) a naplno upřednostnil českou cílovou kulturu, s čímž souvisí také ztráta exotizačních prvků. Je zajímavé, že u dvou děl, jež vyšly ve stejném roce, zvolil tak odlišné strategie.

Nakladatelství Gutenberg ve spolupráci s Labyrint revue vydalo téhož roku antologii nazvanou *Africká čítanka: Gutenbergova čítanka moderní africké prózy*, v níž byl publikován úryvek z jiného Soyinkova memoárového románu *Isara* (Soyinka 2003b, s. 99–115), který v originále vyšel v roce 1989. Autorem překladu je Vladimír Klíma a doplňuje ho krátký medailonek s informacemi o Soyinkovi (s. 97–98).

Druhá antologie, která v roce 2003 vyšla, se nazývá *Procházka savanou: Moderní africké povídky* a vyšla v edici Kontinenty nakladatelství DharmaGaia v překladu Vladimíra Klímy, který sbírku opatřil také předmluvou a medailonky autorů. V antologii jsou publikováni tito autoři: Cyprian Ekwensi (*Noc svobody*), Flora Nwapa (*Tak to v Lagosu chodí*), Onuora Nzekwu (*Nebezpečná hra*) a Rems Umeasiegbu (*Kouzlo*). Jediný nově přeložený text napsala Flora Nwapa, ostatní překlady jsou recyklované z revue *Světová literatura*, a to přestože se v peritextu na záložce obálky uvádí, že *„povídky byly přeloženy do češtiny poprvé."*

V roce 2008 vyšel v nakladatelství BB art česky román věhlasné současné nigerijské autorky Chimamandy Ngozi Adichie *Půl žlutého slunce* (*Half of a Yellow Sun)*, opět v překladu Vladimíra

Klímy. Už na první pohled je jasně patrná grafická změna na obálce a posléze i proměna peritextů uvnitř knihy: na přední straně je strohá grafická informace o ocenění, které autorka za knihu obdržela, které je rozvedeno na zadní straně desek. Peritexty uvnitř knihy jsou daleko objemnější než u předchozích porevolučních vydání nigerijských titulů v češtině, ovšem pochází výhradně z pera autorky, případně již z originálního vydání. Konkrétně se jedná o autorčinu poznámku (včetně poděkování), rozhovor s autorkou o románu, další rozhovor o jejím autorském životě a autorčin doslov *Ve stínu Biafry* (s. 445–446). Tyto doplňující texty čtenářům dávají nahlédnout do širších souvislostí románu, což je samozřejmě vzhledem k tomu, že pojednává o osudech lidí v biaferské válce, o níž toho čeští čtenáři mnoho nevědí, hodnotné. Zároveň však zvyšují společně s již zmiňovanými grafickými údaji atraktivnost knihy v komerčním slova smyslu. Texty na záložkách se od přechozích titulů nemění, opět v nich nalezneme informace o autorce a anotaci díla. Ta je zakončená v samostatném odstavci větou, jež má čtenáře opět přimět knihu zakoupit. Srovnáme-li však peritexty na záložkách s dalšími tituly, zjistíme, že se nejedná o nic nového a že se tento prvek vyskytoval i v předrevolučních publikacích:

> *Od tohoto díla s řadou působivých milostných scén, napínavých i humorných epizod, se čtenář odtrhne jen nesnadno.* (Adichie 2008a)

> *Magický realismus Bena Okriho ve své osobité africké podobě utváří jeho příběhy do neobyčejně působivého obrazu, kdy se zemitá realita prolíná se stejně důrazně přítomnou snovou skutečností v neuvěřitelný, nezapomenutelný, a přitom naprosto věrohodný lidský svět.* (Okri 2000)

> *Román, který již ocenili čtenáři v řadě evropských zemí, je přitažlivý i díky tomu, že je jakoby provanut neopakovatelným ovzduším tropické Afriky, jejím temperamentem a moudrostí. (...) Podařilo se mu vytvořit břitkou satiru, která čtenáře pobaví a dá mu i nahlédnout do neznámého světa. Malý rozsahem, ale bohatý myšlenkami je tento román, naplněný napětím, humorem i kritickými šlehy.* (Achebe 1979)

> *Dravý proud velkoměstského života s jeho, pro Evropany tak exotickými zvyklostmi a mravy, strhne jistě i našeho čtenáře, který se tímto románem vlastně poprvé seznamuje s mladou nigerijskou literaturou. A toto seznámení bude patřit k radostným uměleckým překvapením.* (Ekwensi 1962)

Romány Chimamandy Ngozi Adichie jsou velmi specifické pro své zapojování igboských, kurzívou psaných slov a frází zejména do dialogů mezi postavami, z velké části bez jakékoli vysvětlivky, co dané sousloví vlastně znamená, a čtenář se musí snažit z kontextu a kotextu plynoucího textu význam cizích výrazů sám interpretovat. Autorka tuto apropriační strategii

uplatňuje opravdu důsledně, a to ve všech svých vydaných románech. Naopak někteří překladatelé už se této strategie tak důsledně nedrží: konkrétně Klíma, přestože celou řadu exotizačních prvků v různé míře zachovává, je schopen celou frází dokonce úplně vynechat:

O: *„I'm going for a walk, to clear my head,* **i nugo***?"* (Achebe 2006, s. 6)

P: *„Já se jdu projít, abych si počistil hlavu."* (Achebe 2008a, s. 12)

O: *„***Nwoke m***, are you sure you are not planning to do something with her?* (s. 21)

P: *„...vážně s ní nemáš žádné úmysly?"* (s. 27)

V jiných případech slova nahrazuje českými ekvivalenty:

O: *„,* **Kedu***?' she asked. 'I'm well, mah.'(...) '*, **Rapuba***, don't worry about that."* (s. 22–23)

P: *„,* ***Máš se****?' zeptala se. 'Dobře, madam.' (...) '*, ***To je dobré****. Nestarej se."* (s. 28)

Samozřejmě jsou také případy, kdy originální frázi zachová. Většinou je to v případech, kdy autorka sama překlad nabízí:

O: *„Look here,* **nee anya***, do you know what that is?* (s. 7)

P: *„Podívej se,* **nee anya***, víš, co to je?"* (s. 13)

Jindy český ekvivalent připojený k originální frázi vytvoří sám:

O: *„,* **Afa m bu Jomo**,' *he announced, as if Ugwu did not know his name."* (s. 15)

P: *„,* **Afa m bu Jomo, *jsem Jomo***.' *Jako by Ugwu jeho jméno neznal."* (s. 21)

V menším množství případů zachovává nepřeložené slovo bez jakékoli vysvětlivky, většinou v případě potravin či rostlin:

O: *„His mother would be preparing the evening meal now, pounding* **akpu** *in the mortar...* (Adichie 2006, s. 7)

P: *„Teď asi matka chystá večeři, drtí v moždíři* **akpu** *paličkou..."* (Adichie 2008, s. 13)

K apropriačním strategiím autorky je vstřícnější Petr Štádler překladatel *Amerikány* (viz níže). Zachovává je přesně v takové konfiguraci, jakou autorka nastavila:

O: *„Ha,* **o di egwu**, *for where?"* (Adichie 2013, s. 24)

P: *„Cha,* **o di egwu***, k čemu?"* (Adichie 2017, s. 34)

O: „It is rumpled. Ngwa [quick], go and iron it." (s. 49)

P: *„Jsou zmuchlané.* **Ngwa***, běž si je vyžehlit."* (s. 65)

P: *„… jseš moc měkkej, mluvíš moc anglicky. Potřebuju někoho, kdo má* **gra-gra**…*“*
(s. 24)

Oba překladatelé směřují v případě románů této autorky k exotizaci – Klíma ovšem více zohledňuje cílové příjemce a tedy hledisko přijatelnosti.

Nyní se věnujme opět hodnocení peritextů. Podobné persvazivní strategie jako u *Půl žlutého slunce* nalezneme i na obálce detektivního románu Helona Habily *Mrtvá voda*, který v roce 2014 vydalo nakladatelství Moba. Papírový přebal se záložkami chybí a peritexty nalezneme pouze na zadní straně desek: krátkou anotaci doplňují čtyři kratičké mediální recenze, například od britských novin *The Independent* či *The Times*. Poslední, co se čtenář na zadní straně dozví, je informace, že Habila je držitelem dvou cen. Autorkou překladu je Petra Pechalová.

Zatím posledním nigerijským románem vydaným v češtině je *Amerikána*, opět z pera Chimamandy Ngozi Adichie, která v roce 2017 vyšla v překladu Petra Štádlera v nakladatelství Host. Vidíme zde stejné strategie jako u předchozího románu: na zadní straně se nachází anotace díla doplněná dvěma krátkými mediálními recenzemi od *The Times* a *The Washington Post*. Protože chybí papírový přebal, je informace o autorce natištěná na vnitřní straně zadní strany desek.

Na závěr se ještě vraťme zpět k časopiseckým vydáním překladů. V roce 2016 se dvanácté číslo časopisu *Plav* zaměřilo na nigerijské autory, a čtenáři si tak mohli přečíst české úryvky z děl Wole Soyinky, Bena Okriho, Buchi Emechetové, Cypriana Ekwensiho nebo Amose Tutuoly, několik básní nigerijských básníků (z nichž je u nás nejznámější zřejmě Christopher Okigbo, jehož básně vyšly již v roce 1989 ve *Světové literatuře*) a esej Chinuy Achebeho.

3.2 Česká recepce

Zkoumáme-li „život“ díla v určitém novém kulturním prostředí, nelze se zaměřit pouze na jeho jednotlivé vydané překlady, ale je třeba studovat vznikající intertextuální vztahy. Dílo může být zdrojem, z něhož se tyto vztahy rodí (v takovém případě na něj navazují paratexty: sekundární texty doplňující buď samotné vydání – peritexty, čili již zmiňované doslovy, předmluvy a texty na deskách a záložkách publikace – nebo texty publikované jinými kanály – epitexty v podobě

nejrůznějších literárních slovníků, studií, recenzí v médiích apod.), a také důsledkem těchto vztahů a kontextů (představení autora v literárním časopise může vést k publikaci jeho díla později). Publikaci a recepci díla může zároveň ovlivňovat kulturní a společenský kontext, což vyplývá ze zkoumání vlivu ideologie a trhu na nakladatelskou politiku v předchozí kapitole; komerční hledisko může ovšem reagovat nejen na dlouhodobé společenské tendence, ale rovněž na krátkodobé kulturní/literární události (takovou událostí byl například již zmiňovaný Svět knihy 2003). Zhodnocením všech těchto aspektů a kontextů lze vytvořit diachronní „mapu" významných recepčních událostí, tedy časových bodů, v nichž dílo v novém prostředí aktivně „ožívalo".

Kromě života určitého konkrétního díla lze samozřejmě sledovat i „život" autora či celé „národní" literatury (což může být užitečné u „malých" literatur s u nás nevelkou publikační tradicí, jako je právě literatura nigerijská). V této kapitole se právě na takové shrnutí zaměřím. Poslouží mi k tomu ona zmiňovaná „mapa" recepčních událostí, do níž promítnu roky typické zvýšenou publikací primárních textů, glos, článků a úvah v literárních časopisech, zohledním významné kulturní a společenské události a další mediální ohlasy.[26] Při studiu časopisů budu věnovat zvýšenou pozornost autorům, jako jsou Chinua Achebe, Cyprian Ekwensi či Amos Tutuola.

Musíme mít na paměti, že autorem sekundárních textů je z velké většiny sám přední překladatel nigerijské literatury Vladimír Klíma, případně jeho kolegyně Jarmila Ortová, a zřejmě i v důsledku toho v textech absentují hodnocení překladatelské práce a souvislejší komentáře o překladu. O primární důvod se ale pravděpodobně nejedná – jak uvádí Eva Kalivodová ve své práci *Browningová nebo Kláštersky? Krásnohorská nebo Byron?* (2010), *„literární a kulturní historie nechává překladovou část literárního dění téměř ležet ladem"* (s. 52) – v tomto případě to platí nejen pro souvislé literárněvědné práce, jakou je například *Literatura černé Afriky* (1972), ale také pro články v literárních časopisech a pro většinu recenzí.

3.2.1 Významné recepční události

Zvýšenou recepční aktivitu lze v souvislosti s nigerijskou (a obecněji africkou) literaturou pozorovat zejména v polovině šedesátých let, kdy vycházejí první české překlady nigerijských románů a v literárních časopisech se objevují první reakce, jedním z důvodů je pravděpodobně světové dění a rostoucí počet nezávislých afrických států počátkem šedesátých let; v druhé

[26] Chronologický seznam těchto textů se nachází v příloze 2.

polovině sedmdesátých let, kdy vycházejí články s ukázkami v revue *Světová literatura* a dva romány, což je ovlivněno zřejmě mimo jiné obměnami ve vedení a zaměření revue během normalizace; v osmdesátých letech dochází ve *Světové literatuře* k ohromnému nárůstu kratších glos o africké (a tedy i nigerijské) literatuře, zřejmě vlivem užší a pravidelnější spolupráce revue s Vladimírem Klímou a Jarmilou Ortovou, zároveň články reagují na Soyinkovo získání Nobelovy ceny v roce 1986; další období, či spíše moment, zvýšené recepce se objevuje až v roce 2003 vlivem afrického tématu veletrhu Svět knihy; a zatím poslední období zvýšené recepce prožíváme právě teď, přibližně od přelomu let 2016 a 2017, a to díky tematickým číslům časopisu *Plav* a zvýšenému zájmu o Chimamandu Ngozi Adichie. O útlumu můžeme hovořit přibližně od roku 1969 do roku 1974 – významněji ho narušilo snad jen vydání společné práce afrikanistů Vladimíra Klímy, Petra Zimy a Karla Františka Růžičky *Literatura černé Afriky* v roce 1972; dochází k němu dále také v 90. letech a znovu po roce 2003 až přibližně do roku 2016.

1962–1968: první seznámení s nigerijskými autory

Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, v letech 1962, 1964 a 1966 vyšly první tři české překlady nigerijských románů. První odezva v médiích přišla v roce 1964 na stránkách třetího čísla ***Světové literatury*** v podobě článku Zdeňka Vančury ***Počátky nové literatury v Nigérii*** (s. 59–163). Jednalo se ale pouze o odezvu tematickou, protože o českých překladech se v článku vůbec nepíše.

Vančura navazuje na své předchozí příspěvky o rozvoji nových literatur, k nimž řadí i západoafrickou literaturu, a současně si všímá, že její *„literární centrum se ustaluje (...) v Nigérii“*. Hovoří o nám již známé problematice uměleckého využití domorodých jazyků a podotýká, že *„předním impulsem pro intelektuální elitu je snaha dorozumět se vzájemně i s okolním světem pomocí pěstované spisovné angličtiny“* (s. 159). V článku jsou představeni tři velcí nigerijští literáti: Amos Tutuola, Cyprian Ekwensi a Chinua Achebe.

Pasáž o Tutuolovi pochází nejspíš z pera Vladimíra Klímy a Petra Zimy, jak bylo uvedeno výše. Zdůrazňuje se v ní, jak je ironické *„že ze všech nigerijských umělců jako první dosáhl světového uznání spisovatel, který nijak neodpovídá představám a cílům, jež si klade nigerijská inteligence“* (s. 160). Tutuola je popisován jako *„skutečný lidový samouk“*, na němž není nic *„profesionálně literátského“*, který se ovšem dovedl *„zaposlouchat do lidových vyprávění a dotvořit je osobitým způsobem“*. Za svůj úspěch, díky němuž byla jeho díla přeložena do řady

jazyků, může prý Tutuola vděčit waleskému básníku Dylanu Thomasovi, který *„svou pochvalnou kritikou a nadšeným doporučením pomohl vzdálenému černochu (...) k světovému úspěchu literárnímu“*. V zahraničí je na Tutuolu obecně pohlíženo jako na autentického vypravěče jorubských mýtů; naopak v samotné Nigérii z něj byli kritikové spíše rozpačití, neboť si údajně nebyli *„zcela jisti, zdali jim Tutuola nedělá ve světě vlastně ostudu“* (s. 161), a stěžovali si na to, *„že Tutuolova pohádková fantastika nepřispívá ničím k orientaci v životních problémech současné Nigérie“* (s. 162). Autor příspěvku uznává, *„že tento způsob [psaní] nemá možnosti vývoje, a skutečně další Tutuolova tvorba má sestupnou linii“*.

„Nesporný talent, který může šťastně reprezentovat nejen Nigérii, ale celou západní Afriku,“ projevil podle Zdeňka Vančury Chinua Achebe, *„autor jedinečné knihy Svět se rozpadá“* (s. 162). Prý se řadí *„čestně po bok oněm nostalgickým obrazům ‚starých časů‘, jimiž se láskyplně pyšní světové literatury (díla anglického Hardyho, naší Boženy Němcové atd.)“* – to ovšem zvláště pro tento Achebův román neplatí stoprocentně. Jak připomíná Petr Zima v *Literatuře černé Afriky*, Achebe k minulosti a tradici nehleděl s nostalgickým steskem, ale uvědomoval si i její negativa:

> *[Achebe] viděl všechny slabiny nejen na období kolonialismu, ale i na období rané nezávislosti. A proto se stal – snad i proti své vůli – reprezentantem oné složky nigerijské inteligence, která viděla v evropské kultuře nejen její špatné stránky a v starých afrických zvycích nejen jejich aspekty dobré.* (Literatura černé Afriky 1972, s. 276)

V souvislosti s hodnocením hlavního hrdiny Okonkwa ale Vančura dodává, že se jedná o *„nezapomenutelný charakter“*, který *„není idealizován, je věrohodný v dobrém i zlém“*, a zároveň že Achebe *„nepropadá folklorní popisnosti, neboť vyvažuje proud kolektivního života individuálním konfliktem“* Okonkwa. Doplňuje, že se Achebe ve svých dílech tematicky *„nespokojil s uceleně komponovaným obrazem zániku starých řádů a sáhl (...) do chaotické současnosti, v níž kmenové zvyky už pozbyly nejen síly, ale i účelnosti a oprávnění“* (s. 163).

V článku jsou také zmíněny tři Ekwensiho romány: *Lidé z města*, *Jagua Nana* (později vydaná v českém překladu jako *Světla Lagosu*) a *Burning Grass*. *Lidé z města* jsou zde popisovány jako panoramatický *„obraz velkoměstského Lagosu“*, *„poevropštěného černošského velkoměsta“*, které Ekwensi líčí *„s výstižnou zevrubností a smyslem pro aktualitu“*, avšak prý podle některých *„formálně roztříštěně“*, vedle čehož je mu vytýkána také *„plochost charakterizace“* (s. 162).

Domácí kritikové se nemohli shodnout také na tom, *„zdali měl autor právo odhalovat před světovým čtenářstvem tolik stinných stránek lagoského života“*, a *Jagua Nana* jeho reputaci prý nevylepšila. V článku se zmiňuje, že *„přes všechny námitky nemohl být autorovi upřen ‚značný talent‘“*, obecně však text působí spíše negativně. Naopak jako o *„rozkošném dílku (...), kterým [Ekwensi] může dobře soupeřit s úspěchem Ačebovým“* (s. 163) se zde hovoří o románu *Burning Glass* o kmenech muslimských kočovných pastevců ze severní Nigérie. *„Ocitáme se v nejpodivuhodnějších místech, kde často ani nevíme, zdali Ekwensi věrně popisuje, nebo úplně bájí*,“ píše Vančura. V románu dochází *„k mnohému bloudění, rozchodům a setkáním“* a Vančura hlavního hrdinu vlivem toho přirovnává k jakémusi *„bludnému Odysseovi“*, zatímco příběhy jeho *„hledajících synů v bájném městě upomínají málem na Tisíc a jednu noc“* (s. 163).

Kromě *Světové literatury* se africké a nigerijské literatuře v této době věnoval také literární časopis ***Impuls***, konkrétně v článcích Jarmily Ortové a Vladimíra Klímy. Ortová se v článku *Afriko, neznáme tě – aneb realismus versus exotika*, který vyšel v roce 1966 v prvním čísle (s. 20–23), zmiňuje o tom, že *„pokud jde o moderní prózu“*, Nigérie na sebe v posledních letech *„strhává primát“*, a také připomíná do češtiny přeložená díla (s. 22). V *Černobílých iluzích a deziluzích* v čísle devět Klíma (s. 712–716) přemítá, s jakými překážkami se afričtí autoři potýkají. Ekwensi prý sám tvrdil, že evropský spisovatel nedokáže odhadnout, jak se v určitých situacích zachová Afričan, a proto chtěl klást důraz na psychologii – to ovšem nebylo dost dobře možné: *„Hlubší psychologické prokreslení se střetává s dosud převládající zálibou čtenářů v ‚dějových příbězích‘. Nakladatelé musí respektovat požadavky trhu bez ohledu na sebezdravější tendence autorů,“* připomíná Klíma. Dodává, že čtenáři vyžadují *„líbivou prezentaci milostných zážitků a vzrušující fabule“* a že sám Ekwensi *„byl již několikrát kritizovaná za přemíru erotických prvků“* (s. 713). V prvním čísle roku 1967 vychází recenze *Pijáka palmového vína* (s. 43) od Jarmily Ortové, která ovšem opomíjí hodnocení překladu, a v čísle osmém Klímovo zamyšlení nad africkým románem: *Román po africkém probuzení* (s. 629–631). Z hlediska recepce a publikační aktivity je zajímavý zejména text Vladimíra Klímy *Čtenářův pohled na subsaharskou Afriku* otištěný v roce 1968 v osmém čísle (s. 631–635). Uvádí v něm, že český čtenářský zájem o africkou literaturu byl v Československu nižší než v Sovětském svazu. Obecně nižší zájem mimoafrických čtenářů o tato díla přičítá tomu, že problémy v dílech diskutované jim jsou tolik vzdálené, že se nedokážou patřičně vžít do postav hrdinů. Tuto situaci prý stěžují stylistické, kompoziční a další nedostatky či prezentace zcela odlišného životního stylu a těžko pochopitelného světa *„prosyceného přežitky,*

pověrami a kouzly“, světa, který přistupuje zcela jinak k ženám, předkům, milostnému životu a mnoha dalším věcem (s. 631–632). Redaktorka Hana Zahradníková z Arga mu dala ve svém výše zmíněném článku o „jinakosti“ v ostatních literaturách v angličtině za pravdu: „jinakost“ spíše odrazuje a přitahovat začne většinou až tehdy, když si čtenář rozšíří „obzory ‚známého‘“ (Zahradníková 2016, s. 71).

1975–1979: prohloubení zájmu o nigerijskou literaturu

Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let došlo k výraznému útlumu zájmu o nigerijskou literaturu (zřejmě i vlivem pro nakladatelský průmysl náročných politických změn), a to jak na poli knižním, tak na poli časopiseckém. Tuto etapu narušilo v roce 1972 vydání již zmiňované *Literatury černé Afriky*, teoretické práce o vývoji literatury v subsaharské Africe. Afrikanisté Petr Zima a Vladimír Klíma zde v kapitole věnované nigerijské literatuře (s. 255–307) připomínají autory jako jsou Chinua Achebe, Cyprian Ekwensi, Amos Tutuola nebo Wole Soyinka a další.

Zvyšující se zájem o nigerijskou tvorbu předznamenalo na stránkách ***Světové literatury*** vydání článku o Remsovi Umeasiegbovi s ukázkami z jeho prací zaměřených na sběr afrického folkloru v roce 1973. Konečně v pátém čísle v roce 1975 vychází v revue rozsáhlý článek ***Nigerijské drama*** z pera Vladimíra Klímy (jehož spolupráce s časopisem se začíná postupně zintenzivňovat) s ukázkami (s. 229–256) a pasážemi věnovanými například Wole Soyinkovi nebo J. P. Clarkovi. V části o Soyinkově hře *Lev a klenot* se Klíma pozastavuje nad přístupem k modernizaci tradiční společnosti vlivem koloniálního působení: podobně jako v Zimově doslovu k Achebeho románu *Už nikdy klid* nebo v medailonku o Achebovi ve *Slovníku spisovatelů* (Průšek 1967) se zde objevuje myšlenka odlišnosti tří afrických generací zasažených kolonialismem, z nichž se *„o přijatelnou syntézu starých a nových prvků (...) mohou s největším zdarem pokusit příslušníci pokolení nejmladšího“*, u kterých je méně pravděpodobné, že při řešení tohoto problému upadnou jako předchozí generace do krajností (ulpívání na tradici vs. její důkladné potlačování, i když třeba jen formální), a to proto, že pro ně *„ono koloniální ‚nové‘ již nové není“* (s. 240). Klíma rovněž uvádí, že Soyinka musel v případě své hry *Kongiho sklizeň* (1967) čelit podobné kritice, jako Ekwensi se svými městskými romány:

> *Přes nespornou jevištní působivost vzbudila právě tato hra určité rozpaky mezi africkými kritiky, jimž se zdá, že Soyinka se příliš soustřeďuje na bičování zlořádů, na*

satirický výsměch a pranýřování nedostatků ve veřejném životě. Někteří dokonce soudí, že by tak nadaný umělec neměl řezat tak hluboko do vlastního masa v době, kdy musí africké země řešit především budovatelskou problematiku. (s. 248).

Obecně hodnotí Klíma Soyinkovo dílo takto:

... vytvořil nejpestřejší paletu her, (...) prokázal schopnost zasazení frašky, romantického mytologického dramatu i tragédie do současné reality a (...) současně využil nejen moderních inscenačních postupů, nýbrž také bohatě rozrůzněné, byť často silně stylizované prózy. (s. 249)

V roce 1977 vyšel ve čtvrtém čísle *Světové literatury* zásadní článek nazvaný ***Nigérie v zrcadle svých prozaiků*** (s. 213–256) s ukázkami z děl Cypriana Ekwensiho, Chinuy Achebeho, T. M. Aluka a dalších. Jedná se o stručnou charakterizaci nigerijské prozaické literární činnosti s ohledem k proměně politické situace v Nigérii (vyhlášení nezávislosti v roce 1960), historii, jazyku a tématům. Vladimír Klíma, který je jeho autorem, u některých ukázek vysvětluje složitou politickou situaci v určité fázi nedávné nigerijské historie a u jiných naopak rozvádí úvahy o různých literárních formách a vlivech, jež lze v nigerijské próze objevit. Alukovy romány jsou příkladem první skupiny. Převážně se odehrávají před vyhlášením nezávislosti, často v době sílícího boje za národní osvobození, v nichž se střetávají vesničané vyznávající tradice s křesťanskými kněžími, úředníky a novináři. Klíma uvádí, že Aluko se na jedné straně řadě přežitků tradičního života vysmívá a na straně druhé kritizuje také „bělošské“ mravy mladých vzdělaných Afričanů (s. 222). To již však neplatí pro Onuoru Nzekwu, který zejména ve svých prvních dvou románech – prý ovlivněn západní buržoazní literární kritikou – idealizoval *„staré zvyky, přežitky kmenového života“* a uchyloval se k příliš koncentrovanému vkládání folklorních motivů (s. 223) – zřejmě z potřeby západnímu čtenáři, na něhož zpočátku mířil, dovysvětlovat exotické prvky.

Klíma samozřejmě nevynechal Amose Tutuolu, který je podle něj výjimečný zejména tím, že se odvrátil od *„převládající realistické metody“* a *„všedního života Afričanů“* a zaměřil se na své fantastickými představami buše či tropické džungle plné strašidel a duchů, které líčí pomocí velmi moderních příměrů a básnických obrazů, v nichž *„příšery mluví hlubokým hlasem jako telefon“* (s. 233). Podobně jako v jiných textech se i zde vypichuje nedostatek autorova vzdělání, což je nakonec pochopitelné, neboť právě tento faktor významně ovlivnil jazyk jeho děl.

Tutuolův fantastický svět Klíma vzápětí konfrontuje s tržištní literaturou, která je podle něj až příliš spjatá naopak s *„každodenností“* (s. 233). Ta může být na jedné straně tvorbou lidových autorů určenou pro lidové čtenáře a na straně druhé řemeslně zpracovanou prózou, za jejichž „výrobu“ zaplatil nějakému novináři či studentovi s cílem vytvořit zisk podnikatel. Jako ukázka tohoto žánru vychází v časopise úryvek od autora, který si říká Speedy Eric a má být spíše odstrašujícím příkladem takové tvorby. Na opačné straně tohoto spektra stojí Cyprian Ekwensi, v jehož prvních *„‚vážných‘“* dílech se podle Klímy *„manýry tržištní literatury (...) odrážejí“* (s. 238): *„v jeho raných pracích lze (...) postřehnout (...) stopy, které na jeho tvůrčí metodě zanechala laciná druhořadá literatura a západní napínavé filmy, například kovbojky a westerny“* Sám Ekwensi přiznává, že si jako školák oblíbil dobrodružné příběhy od Charlese Dickense či R. L. Stevensona. Klíma dále uvádí, že přísloví a pořekadla užívá Ekwensi spíše jen jako dekorativní prostředky a že se ve svých dílech zajímá především o současného moderního člověka: zkoumá *„jeho chování v soukromí i na veřejnosti“* (s. 238) – *„střetnutí osobních zájmů s klíčovými problémy“* doby (s. 239). Právě toto *„spojování obou stránek nového života v nigerijském městském prostředí (především v (...) Lagosu) (...)“* (s. 238) Ekwensimu už v počátcích získalo široké čtenářské publikum. Klíma zvlášť vypichuje Ekwensiho líčení předvolební atmosféry a kampaně v románech *Lidé z města* a *Světla Lagosu* (zároveň v obou případech připojuje krátkou zmínku o vydání románů v češtině) a v souvislosti s tím opět nabízí krátký vhled do nigerijské politické reality. Nakonec Klíma nabízí zajímavý postřeh – *„Spisovatelův zájem o veřejné záležitosti vyvolává někdy dojem, že spíše než jednotlivé postavy románů je pro něj hlavním hrdinou Lagos se svou vzrušující atmosférou.“* – který vzápětí doplňuje dalším – *„Přitom je zajímavé, že přes veškerou lásku k Lagosu správně vidí, že právě ve velkoměstě dochází k nejrychlejšímu rozkladu tradičního morálního zákoníku, který se zachovává nejvíce v zapadlých vesničkách“* (s. 238). Dalo by se říci, že právě tyto dvě poznámky Ekwensiho tvorbu dokonale shrnují. V dalším postřehu se už ale projevuje jistý redukcionismus: *„Morální očista jeho hrdinek se projevuje jejich odchodem z města na vesnici (...), proces jejich zkázy naopak nastává, když z venkova přicházejí do města (...)“* (s. 239). Takový pohled je příliš černo-bílý a „zkáza“ je široký pojem. Chimamanda Adichie v již citovaném článku z *The Guardian* připouští, že o zhoubném vlivu velkoměsta na jeho obyvatele není v Ekwensiho prózách pochyb – zároveň ale okamžitě dodává, že ani „důstojný“ život na venkově není všespásným řešením krizí hrdinů:

> *Jagua herself wonders why she prefers degradable standards of living rather than a ‘dignified life in her own home’. Home is her Igbo hometown and although Ekwensi*

> *portrays it as more peaceful than Lagos, he does not romanticise it. Jagua tries but realises that she cannot make her life there;* ***home is also ultimately unfulfilling****.* (Adichie 2008b)

O románu *Burning Grass* Klíma hovoří jako o *„pastevecké idylce“* (s. 246), což je konotačně velmi blízké Vančurovu hodnocení téhož románu v článku z roku 1964, který ho popisuje jako *„rozkošné dílko“* (viz výše). Podobně jako Vančura i Klíma zdůrazňuje, že Ekwensi musel čelit domácí kritice kvůli přílišnému *„očerňování“* Lagosu (s. 246). Jaguu Nanu přirovnává k Zolově Naně i jeho naturalismu (tuto myšlenku více rozvádí v *Literatuře černé Afriky*). Nakonec hodnotí Ekwensiho dílo ve vztahu k západoevropské kritice i v jeho celku. Toto hodnocení je vskutku důležité, neboť odkrývá možné důvody, díky nimž se Ekwensiho *Lidé z města* stala prvním nigerijským románem přeloženým do češtiny:

> *V západoevropských literárních kruzích je Ekwensi pokládán za prozaika publicistického typu, ‚lovce senzací‘, který se snaží čtenáři přinést atraktivní látku za každou cenu. Zdá se však, že jen málokdo byl schopen postihnout skutečnost, že Ekwensi je ve vývoji západoafrické prózy* ***klíčovou autorskou osobností****, stojící na křižovatce literárních vlivů a tradic a spojující ve svém díle tradiční i zahraniční prvky, africký folklor i ohlasy evropských klasiků dobrodružné četby.* ***Je jistě pozoruhodné, že na této křižovatce Ekwensi vidí správnou orientaci na kritický realismus****.* (s. 246–247)

Posledním autorem, jemuž se Klíma podstatně věnuje, není nikdo jiný než Chinua Achebe. K důležitým Klímovým pohledům na tohoto autora a jeho tvorbu patří tyto:

> *Společenskou odpovědnost autora si [Achebe] uvědomil velmi záhy a již v prvních pracích* ***zavrhoval lakování reality na růžovo****. S kritickým elánem* ***pranýřoval koloniální křivdy i přežitky v životě svých krajanů****. Někteří mu pak vytýkali, že dostatečně nectí víru svých předků.* (s. 247)

> *Na rozdíl jednostrunného Aluka pokusil se Achebe uskutečnit velkorysý záměr: zobrazit vývoj nigerijské společnosti v řadě románů tak, aby každý z nich zachytil jinou fázi. (...) Významnější je nepochybně celkové* ***ideové sepětí*** *těchto děl, jež* ***ukazují postup a úpadek kolonialismu, hluboké změny****, způsobené* ***národně osvobozeneckým zápasem*** *a* ***politickým osamostatňováním*** *země.* (s. 247)

> *Nejdůležitější Achebovi hrdinové (...) prožívají typické konflikty v typických situacích. Jsou to většinou sporné postavy kritickorealistických románů, sporné v tom smyslu, že se v nich spojují kladné i záporné vlastnosti, přednosti i nedostatky.* (s. 247)

Klíma si všímá také toho, že Achebovými hrdiny jsou primárně muži, ženy mají *„podružnější úlohu“* – na rozdíl od Ekwensiho.

Zveřejněný úryvek z Achebova díla pochází z románu *Muž z lidu*, který Klíma dle vlastních slov přeložil již kolem roku 1972. Kvůli cenzuře ho ale bylo možné vydat až v roce 1979. Je možné, že uveřejnění na stránkách *Světové literatury* bylo takovým malým testem, zda již došlo k uvolnění poměrů natolik, aby bylo možné román vydat knižně (jak již bylo zmíněno výše, takovou úlohu revue plnilo zejména začátkem šedesátých let). Klíma později uvedl, že cenzoři zaznamenali, že autor se *„vysmívá africké demagogii“* politiků podobně, jako se v té době Čechoslováci vysmívali demagogii československé (Kolínská 2016, s. 186). V tomto kontextu lze jeho komentář k románu ve *Světové literatuře* vnímat jako jakousi analogii k českým poměrům. Vyhlášení nigerijské nezávislosti lze do jisté míry připodobnit k únoru 1948, *„politika (...), který své sobecké zájmy a primitivnost chabě maskuje demagogickými frázemi“* (s. 248), za jehož *„lesklou fasádou dobrácky se tvářícího ‚muže z lidu‘ vzkvétají nečestné praktiky“* (s. 255) zase k poúnorovým politikům:

> *Je jistě zákonité, že spisovatel, který (...) uvítal příchod nezávislosti s velikou radostí, musil se začít zamýšlet nad znepokojivými jevy ve vývoji veřejného a politického života ve své vlasti. Musil si položit otázku,* ***zda důvěřivost lidových mas není zneužívána zištnými ctižádostivci****, kteří nesledují prospěch Nigérie, nýbrž jen zajištění vlastního blahobytu.*

Dále v článku Klíma pohlíží také na to, jakou roli a využití nachází v nigerijské próze folklór. Zmiňuje, že velký význam v jeho uplatnění hraje forma, a naráží na problematiku jazyka. Klíma zde vlastně hodnotí apropriační strategie postkoloniálních autorů:

> *Organické a funkční využití [folkloru] je, jak se zdá, snadnější u některých domácích afrických jazyků než u angličtiny, v níž se nesnadno hledají správné ekvivalenty. Málo se osvědčila řada různých nespisovných forem angličtiny (včetně tzv. pidžinu) a modelování anglické věty na základě stavby domácího jazyka (...). Folklor se v moderní nigerijské próze uplatnil hlavně jako inspirační zdroj nebo jako zvnějšku přidaná ozdoba. Práce s ním je trochu choulostivá: autorům se za přílišnou věrnost předloze vytýká nepůvodnost, za nevěrnost zas malý respekt k tradici či svévolné nakládání s obecně známou látkou.* (Klíma 1977, s. 228–229)

80. léta: Klímovo glosování a laureát Nobelovy ceny Wole Soyinka

Přestože v 80. letech žádný nigerijský román v češtině nevyšel, jedná se z hlediska recepce o skutečně významné období, a to především kvůli statím, které byly publikovány ve *Světové literatuře*. Na přelomu let sedmdesátých a osmdesátých začal s revue pravidelněji spolupracovat Vladimír Klíma, z jehož pera vzešla řada článků, především v podobě kratších glos v závěru časopisu. Psal samozřejmě o africké literatuře obecně, nejen o Nigérii. V některých glosách je cítit ideologické zabarvení, například v článku o vědecké konferenci v Taškentu, v níž hodně rezonují pojmy jako pokrokovost, sociální angažovanost a imperialismus (*Světová literatura* 1979/3, s. 253–254); jiné jsou kvalitními literárními (či kulturními) esejemi, jako například stať nazvaná *K subsaharské etnické specifice* (*Světová literatura* 1985/5, s. 254–255) pojednávající o významu nigerijských literátů z kmene Igbů a také o dílech v domorodých jazycích. Právě v této glose Klíma přichází s pro nás relevantním postřehem o Achebovi, když napsal, *že „… Achebe projevoval značnou odvahu tím, že do svých románů vkládal nepřeložená iboská slova, jejichž význam čtenář vyrozumíval teprve z kontextu"* (s. 255). Tento stylistický prvek je totiž pro autory postkoloniálních próz běžný a v kontextu postkoloniální literární teorie ho lze označit za apropriaci (viz kapitolu *Problematika jazyka*).[27]

K nejdůležitějším článkům, které v revue v 80. letech vycházejí, patří *Chinua Achebe padesátiletý* (1980, číslo 5, s. 253–254) a *Rozmach nigerijského romanopisectví* (1986, číslo 3, s. 253–255). V prvním článku autor textu nabízí toto hodnocení nigerijského romanopisce:

> *Představil se nám autor schopný v realistické analýze s psychologickou pronikavostí zachytit závažné společenské jevy své vlasti v období krátce před získáním nezávislosti i v prvních letech její samostatné existence.(...) ... nemenší význam pro rozvoj moderního současného uvědomění jeho společnosti mají i hluboké záběry střetnutí tradičních hodnot patriarchálního afrického života s bělošskou civilizací v období kolonializace (...). ... Achebe na rozdíl od mnoha jiných afrických intelektuálů [nepodléhá] sklonu vidět jednoznačně zlo v tom, že současná Afrika je nevyhnutelně stále na křižovatce přinejmenším dvou kultur.* (s. 253)

V *Rozmachu nigerijského písemnictví* Klíma představuje mladší generaci nigerijských autorů a nová, třebaže starší jména. S nimi se prý do *„popředí kritického zájmu (...) prodírají (...) nová,*

[27] V kontextu Klímova překládání je to zajímavý postřeh, neboť například v překladu románu *Svět se rozpadá* postupuje tak, že konzistentně doplňuje chybějící, čtenáři neznámé informace vnitřními vysvětlivkami; v románu *Půl žlutého slunce* dokonce některá igboská slova nahrazuje českými ekvivalenty či vynechává úplně.

aktuálnější témata a tu a tam i náznaky experimentování" (Klíma 1986, s. 253). Představuje ženské autorky Floru Nwapu a Buchi Emechetu, jež podle Klímy zůstávají nejblíž tradici a věnují se ve svých románech emancipačním problémům. Překlad úryvku z románu Emecheti vyšel v roce 1990 ve *Světové literatuře.* Za nejplodnější autory Klíma označuje Johna Munonye, T. M. Aluka a Elechi Amadiho (s. 254), pasáž je věnována také Soyinkově románové tvorbě. Představen je rovněž Ekwensiho román *Survive the Peace*, který byl v roce 1982 přeložen do slovenštiny a v němž se autor vrací k tématu občanské války (s. 255).

Je zcela evidentní, že velký vliv na tematiku článku v časopise měl Soyinkův zisk Nobelovy ceny v roce 1986. V revue vzápětí vychází Klímova glosa *Nigerijec laureátem Nobelovy ceny* (1987, číslo 1, s. 234–236) a v šestém čísle v témž roce překlad Soyinkova dramatu *Tanec pralesů* doplněný krátkým článkem.

Konečně v roce 1989 vychází recenze posledního Achebova románu *Anthills of the Savannah* nazvaná *Podzimní plod* (číslo 1, s. 234–235).

90. léta: porevoluční útlum

V devadesátých letech dochází na delší dobu s několika málo výjimkami k recepčnímu útlumu. K těmto výjimkám patří reedice *Pijáka palmového vína* v roce 1998 a v roce 1990 vydání již zmiňovaného překladu úryvku z románu Buchi Emecheti ve třetím čísle *Světové literatury*.

Nigerijské literatuře věnují pozornost také další média: v roce 1997 *Nový Orient*, který mimo jiné připomíná Ekwensiho „lagoské romány" (s. 13–16), jež mají být těžištěm jeho tvorby, a později v roce 2001 *Labyrint Revue* s článkem o Benovi Okrim, jehož autorem je Petr Komers, který komentuje, že za minulého režimu *„se nigerijským autorům u nás dostalo poměrně slušné pozornosti"*, a udává příklady do češtiny přeložených autorů (s. 77). Článek vychází při příležitosti vydání českého překladu *Hladové cesty*, za niž autor získal Booker Prize for Fiction a v anglofonním prostředí prý vyvolal *„poměrně slušný rozruch"*.

V roce 2003 s koná Svět knihy zaměřený na africkou literaturu a vychází, jak již víme, celá řada nigerijských děl.

O tři roky později zavítal do Prahy na Festival spisovatelů Wole Soyinka a jeho návštěva zaznamenala značný mediální ohlas.[28]

2016–2018: Chimamanda Ngozi Adichie a časopis Plav

V roce 2007 vyšlo číslo „Měsíčníku pro světovou literaturu“ *Plav* zaměřené na Afriku, nazvané *Africké literatury*; zmínky o nigerijské literatuře v něm jsou však velmi kusé. Byla to ale předzvěst zvýšeného zájmu časopisu o Afriku obecně, který se opět projevil v roce 2015. Tehdejší jedenácté číslo nazvané *Zločin ve stínu Baobabu* je výbor z afrických detektivních románů. V úvodníku se píše, že *„africká kultura a literatura jsou českému čtenáři pohříchu málo známé“* (s. 1), a platí to zřejmě i konkrétně o literatuře nigerijské, o které se v rozhovoru *Afrika a její milovníci* (s. 2–5) alespoň stručně zmínil afrikanista a překladatel Vladimír Klíma: hovořil o svém obdivu k nigerijským prozaikům a krátce jmenoval díla, která přeložil. Za pozornost stojí skutečnost, že v čísle absentuje jakákoli zmínka o již zmiňovaném detektivním románu Helona Habily, který vyšel poměrně čerstvě v roce 2014.

Barel nigerijských liter, poslední číslo roku 2016, je pro tuto práci nezajímavější, neboť se zabývá výhradně nigerijskou literaturou – a právě od tohoto roku můžeme opět hovořit o její zvýšené recepci, na které se podílí taktéž díla Chimamandy Ngozi Adichie. V úvodníku čísla se pravdivě píše, že o Nigérii *„slýcháme v posledních letech jen jako o dějišti řádění salafistických povstalců Boko Haram a humanitární krize hrozící hladomorem“* – úkolem redaktorů časopisu prý je ji čtenářům představit jako „*zemi plnou hrdosti a imaginace“*, a to výběrem toho *„nejlepšího a nejoceňovanějšího z tamní literatury“* (s. 1). Daří se jim to, čtenáři si mohou přečíst české úryvky z beletristických děl Wole Soyinky, Bena Okriho, Buchi Emechetové, Cypriana Ekwensiho nebo Amose Tutuoly, několik básní nigerijských básníků (z nichž je u nás nejznámější zřejmě Christopher Okigbo, jehož básně vyšly již v roce 1989 ve *Světové literatuře*) a esej Chinuy Achebeho. Všechny texty jsou doplněné medailonky s informacemi o autorech a případných českých překladech jejich knižně vydaných děl.

Z hlediska recepce jsou zajímavé zejména texty věnující se Wole Soyinkovi, z nichž první je rozhovor s francouzským profesorem literatury Étiennem Gallem, který se s věhlasným

[28] Wole Soyinka. *Festival spisovatelů* [online]. [Cit. 9. 4. 2018]. Dostupné z: http://www.pwf.cz/archivy/autori/wole-soyinka/cz/

dramatikem setkal několikrát osobně. Hovoří o recepci ve Francii, kde Soyinka poté, co v roce 1986 obdržel Nobelovu cenu, získal obsáhlé čtenářské publikum, *„ale v posledních letech upadl opět v zapomnění“* a nyní se již nedaří najít pro francouzská vydání jeho posledních děl nakladatele. Nabízí se zde zajímavé srovnání s českou situací, neboť obdobný věhlas si Soyinka podle Vladimíra Klímy získal po roce 1986 i v Československu (Kolínská 2016, s. 187), ale od roku 2003 u nás už žádné jeho dílo nevyšlo (a i tak je jich spíše poskrovnu). Galle Soyinku dále srovnává s Achebem a Clarkem, kteří byli v minulosti rovněž považování za otce nigerijské literatury, ale ani o nich se už dnes prý příliš nemluví. V samotné Nigérii je podle něj však Soyinka stále velmi populární, a to především díky svému neutuchajícímu politickému boji (*Plav* 2016 (12), s. 5).

K otištění v časopise byl ze Soyinkova díla vybrán úryvek ze hry *A Dance of the Forests*, zřejmě proto, že se jedná o jednu z jeho nejznámějších her – přesto je to volba překvapivá. O této hře již byla řeč výše, neboť ji ještě před revolucí, nedlouho poté, co Soyinka obdržel Nobelovu cenu, pro *Světovou literaturu* přeložil Vladimír Klíma pod názvem *Tanec pralesů*. Redakce *Plavu* ale Klímův překlad nevyužila a otiskla verzi Petra Štádlera, která nese dokonce jiný název – *Tanec lesů* (*Plav* 2016 (12), *s*. 12–18). Můžeme se jen domýšlet, zda redakce o Klímově překladu nevěděla, nezískala k němu patřičná práva, nebo zda chtěla čtenářům představit text psaný aktuálnějším jazykem. V časopise o něm není ani zmínka. Samotná hra je čtenářům přibližována jakožto příběh, ve kterém se *„jedná (...) o vzájemné působení mrtvých na živé a živých na mrtvé, navíc jsou zapojeni i různí bohové a duchové, kterých je na subsaharské části afrického kontinentu nespočet“*. V anotaci je rovněž připomínána významná role orální tradice v africké kultuře, která zde prý zastává *„místo každodenního čtení pro radost“* (s. 12).

Ze Soyinkova medailonku (s. 11) se čtenář například dozví, že *„bývá považován za nejvýznamnějšího romanopisce, básníka a dramaturga anglofonní nigerijské literatury“* a že některá jeho díla byla přeložena do češtiny.

Literaturu s podobným námětem jako *Tanec lesů* v časopise zastupuje také povídka Bena Okriho *Vzkvétající světy* (s. 25–31), v jejíž anotaci se opět hovoří *o „prolínání světa živých a světa mrtvých“*, které je prý, *„jak už bylo řečeno u Soyinkova dramatu, (...) tradičním námětem afrických příběhů“*. Autor textu dodává, že Okri na rozdíl od Soyinky *„tuto tematiku politizuje. Nebojí se kriticky vyjádřit o společnosti své doby a dodává tak vybrané povídce angažovaný ráz“* (s. 25). Zde se ale autor anotace dopouští nesprávné interpretace Soyinkovy hry a redukuje její význam: drama

totiž angažované je – vzniklo při příležitosti vyhlášení nigerijské nezávislosti a řada teoretiků ho vnímá jako reakci na soudobá socio-politická dilemata, jež byla v nezávislé Nigérii přítomná; jiní ho chápou jako zpodobnění dystopické minulosti, přítomnosti i budoucnosti země (Azumurana 2014, s. 71).

Výběr této Okriho povídky je ještě překvapivější než uvedení *Tance lesů*, protože už také vyšla v češtině, ke všemu v poměrně nedávné době, jako součást již zmiňované povídkové sbírky *Město červeného prachu* (česky 2003) v překladu Věry Šťovíčkové-Heroldové.

K této skupině textů vycházejících z tradiční mytologie můžeme zařadit i úryvek z románu Amose Tutuoly *Odvážná africká lovkyně* (s. 40–43; v originále *The Brave African Huntress*, 1958). Anotace uvádí, že se jedná o román *„s pohádkovými prvky (...) založený na tradičních jorubských příbězích“* s alegorickými prvky, v němž jsou evropští kolonizátoři zobrazeni jako příšery unášející lovce – *„zotročující Afričany. Paralela mezi otrokářstvím a nucenou prací pro netvory je očividná“* (s. 40). V autorově medailonku se připomíná jeho první kniha *The Palm-Wine Drinkard*, v roce 1966 přeložená do češtiny, která ho *„proslavila v literárních kruzích“* ve Francii, USA a Velké Británii (s. 48).

Do časopisu byl zařazen také úryvek z románu Cypriana Ekwensiho *Hořící tráva* (s. 37–39; v originále *Burning Grass*, 1962), *„tradiční příběh moderní africké anglofonní literatury (...) obohacen o tradiční tematiku pátrání spojeného s dlouhou a strastiplnou cestou“* (s. 37). Román vypráví o severonigerijské rodině pastevců dobytka z kmene Fulani a silně se tedy vymyká z definice městských románů, jimiž Ekwensi proslul. Vzhledem k tomu, že do češtiny již dva takové Ekwensiho romány přeloženy byly (viz výše), je jedině dobře, že časopis českým čtenářům umožnil nahlédnout také do jiných zákoutí Ekwensiho tvorby. V medailonku o autorovi (s. 31) je zmíněn pouze překlad románu *Světla Lagosu*, *„jeho nejznámější dílo“*, a slovenský překlad *Prežiť mier*; o překladu románu *Lidé z města* se zde nepíše.

Překlad nebeletristického textu Chinuy Achebeho, eseje *Čím je pro mě Nigérie?* (s. 8–11), je dílem studentů Ústavu translatologie a má čtenáře seznámit *„se zrodem a vývojem této nejlidnatější země afrického kontinentu“*. Z hlediska recepce je informativní pouze medailonek o autorovi (s. 11), v němž se o Achebem píše jako o *„známém romanopisci a oblíbeném básníku“* či *„otci africké literatury“*, který se *„proslavil v evropských literárních kruzích“* již svou prvotinou *Things Fall Apart „a brzy se stal uznávaným spisovatelem“*. Text připomíná všechny tři překlady

Achebeho románů do češtiny a jeho tvorbu popisuje takto: *„Ve svých dílech popisuje střet evropské a africké kultury, věnuje se následkům vlivu křesťanství na tradiční africká vyznání a často se inspiruje zvyky lidu Igbo.“*

Z tohoto výběru autorů, jejichž recepce v časopise vychází především z jejich využití tradičních syžetů a vypravěčských technik, poněkud vystupuje Buchi Emecheta, autorka, jež *„ve svých dílech často píše o dětském otrokářství, mateřství, pošramocených rodinných vztazích, rodící se nezávislosti afrických žen a jejich vzdělání“* (s. 31). V časopise byl publikován úryvek z jejího románu *Second Class Citizen*, který vyšel před rokem 1989 i ve slovenském překladu. V anotaci k *Druhořadé občance* (s. 32–36), jež vypráví o ženě, která *„staví své sny a především svou nezávislou osobnost proti tradičnímu vnímání ženy jakožto rodičky podřízené manželovi“* a *„setkává se přitom také s rasismem ze strany anglických koloniálních osadníků“* (s. 32), jsou dále rozvedena témata, jimž se Buchi Emecheta a další africké autorky věnují: *„… často popisují utrpení žen v afrických společnostech: odpírání školní docházky, životu nebezpečnou ženskou obřízku, vztahy mezi manželkami v polygamní rodině, ale i nekonečné porody, domácí násilí a znásilnění“* (s. 32).

Z výběru textů v časopise je patrné, že zájmem redakce bylo čtenářům *Plavu* představit především zakladatele nigerijské literatury a texty postavené na zobrazení tradičních prvků – mohli bychom tedy zopakovat slova redaktorky Arga Hany Zahradníkové a říct, že jejich volbu určovala „jinakost“. Jedinou výjimkou z tohoto pravidla je Buchi Emecheta, která se věnuje ženským tématům. Je překvapivé, že číslo zcela opomnělo Chimamandu Ngozi Adichie, zřejmě nejznámější nigerijskou autorku současnosti – a možná to bylo právě proto, neboť její knihy na rozdíl od starších autorů v češtině poměrně pravidelně vychází a čtenáři se mohou s jejich recenzemi občas setkat na stránkách běžných médií, jak si ukážeme později.

Zatím poslední číslo věnované Africe – tentokrát zejména poezii – nese název *Tropy v tropech* a už při letmém pohledu na obsah si můžeme všimnout, že jeho součástí je i esej *Koloniální kritika* nigerijského romanopisce Chinuy Achebeho (s. 7–10), jejíž český překlad seznamuje čtenáře s obtížnými počátky subsaharské literatury na cestě k *„uznání (...) a vlastnímu sebevědomí“* (s. 7). Medailonek o autorovi se doslova shoduje s textem v čísle věnovaném nigerijské literatuře.

Na zvýšené recepci se v této době podílí i zájem o autorku Chimamandu Ngozi Adichie, jejíž román *Amerikána* vyšel v českém překladu v roce 2017. Vzbudila pozornost už v roce 2008, když

česky vyšlo její *Půl žlutého slunce*. Nakladatelství Host na letošní rok plánuje vydání dvou jejích esejí. Jediným zdrojem recepce této autorky jsou internetové ohlasy a především recenze jejích děl. Na jeden takový se nyní podíváme. Markéta Musilová ve své recenzi románu *Půl žlutého slunce* uvádí následující:

> ***Problémem** všech těchto zmiňovaných knih je to, že jsou často velice „**lokální**“ – buď vycházejí do značné míry z **místních kulturních tradic** podobně jako knihy Achebeho, nebo jsou až příliš **politicky angažované**, jako tomu je u Soyinky. Navíc tato díla **postrádají tolik moderní nádech magického realismu** a často až kýčovitou mnohovrstevnost jihoasijské produkce. Podrženo sečteno: jen málokdy se dílo nějakého mladého, neznámého afrického autora dostane až na pulty knihkupectví, natož pak aby bylo dokonce přeloženo do jiného jazyka než angličtiny.*
>
> *Kritika přirovnává Adichieovou k britskému klasikovi **Dickensovi**, hlavně pro její mimořádně pečlivé vykreslení jednotlivých charakterů. Adichieová vskutku zabydlela svůj román nejrůznějšími postavami a postavičkami, které reprezentují celou škálu postav, s jakými bychom se asi mohli v Nigérii konce šedesátých let potkat, počínaje poevropštělými intelektuály a konče v mnohém naivními, tradicemi svázanými venkovskými ženami.*
>
> *Román Půl žlutého slunce není po literární stránce bůhvíjak inovativní. Autorka se nepouští do žádných větších experimentů, snad s výjimkou lehce časově přeházené perspektivy. Její jazyk je prostý, přímý, bez zbytečných přikras. I proto může zaujmout mnohem větší spektrum čtenářů, než bývá u podobné literatury obvyklé.* [29]

Musilová si uvědomuje obtížnost pronikání nigerijských románů do českého prostředí: problémem je „jinakost“, tedy zasazení děl do *„místních kulturních tradic“*, případně cizí *„politická angažovanost“*, která nemusí českému čtenáři nic říct. Že se to povedlo zrovna Adichie přisuzuje Musilová mimo jiné tomu, že román není stylisticky příliš inovativní.

[29] MUSILOVÁ, Markéta, 2009. Adichie, Chimamanda Ngozi: Půl žlutého slunce. *iLiteratura* [online]. [Cit. 9. 4. 2018]. Dostupné z: http://www.iliteratura.cz/Clanek/23979/adichie-chimamanda-ngozi-pul-zluteho-slunce

5. Závěr

Přes nízký počet do češtiny uvedených autorů není zdaleka lehké nigerijskou literaturu uchopit. My se o to pokusili především analýzou děl, peritextů a literárních časopisů s nimi spjatými. Zjistili jsme, že tato tvorba do českého kontextu proniká v různých časových vlnách odvozených nejen od literární, ale zejména od společenské a kulturní situace. Při zkoumání pronikání nigerijských autorů za minulého režimu jsme se zaměřili na analýzu doslovů a dalších typů peritextů s cílem odhalit, jak toto pronikání ovlivňuje oficiální režimní ideologie a zda jsou rozličné zkušenosti překladatelů a redaktorů, s nimiž se svěřují zejména v publikaci *Slovo za slovem* Stanislava Rubáše (2012), přenositelné i do oblasti překladů z nigerijské literatury. Zjistili jsme, že jsou. Objevili jsme příklad plně ideologického doslovu (*Lidé z města*) i doslovu, kde není po ideologii ani stopy a je pouze kvalitní literární studií (*Už nikdy klid*). Objevili jsme také doslov, který je kvalitní studií, ale zároveň užívá některé ideologické berličky, zřejmě proto, aby daný text o svodech velkoměsta prošpikovaný erotickými narážkami takzvaně „zaštítil" (*Světla Lagosu*).

Po roce 1989 jsme naopak pátrali po vlivech trhu – a našli je. Doslovy po roce 1989 s jedinou výjimkou mizí a anotace na záložkách a zadních stranách děl postupně nahrazují krátké recenze velkých médií (*Mrtvá voda*, *Amerikána*).

V souvislosti s překlady jsme si všímali také překladatelských strategií zaměřených na přístup k exotizačním prvkům – to proto, že překlady z postkoloniálních literatur jsou specifické, neboť musí často řešit apropriační strategie autorů, jako jsou například vložená slova v domorodých jazycích bez dalšího vysvětlení či nejrůznější typy interjazyků. Zjistili jsme, že přístup překladatelů se značně lišil (a to i v rámci strategií, které u různých děl podobného charakteru uplatňoval jeden překladatel). Někteří k cizím slovům připojovali vlastní vysvětlivky (zvítězila u nich přijatelnost), jiní nechali slova jako autor bez vysvětlení (zvítězila u nich adekvátnost). Někteří připojili vysvětlivky v závěru textu. V extrémních případech, avšak minimálně, se překladatel uchýlil k nahrazení naprosté většiny cizích slov českým ekvivalentem (Klíma v Soyinkově románu *Aké*).

Při recepčním pátrání jsme mimo jiné chtěli sledovat hodnocení překladů nigerijských děl jako takových. To bohužel nebylo možné, neboť se díly z této perspektivy absolutně nikdo nezabýval. Autoři článků v médiích se většinou odhodlali zmínit, že některé české překlady vyšly, ovšem nebylo to nutně pravidlem. Na recepci nás zajímali dvě hlediska: kdy je recepční aktivita nejvyšší a proč a jak čeští příjemci (autoři článků, překladatelé) na nigerijskou literaturu a autory pohlíží.

Zjistili jsme, že na recepční aktivitu mají vliv především společenské a kulturní události, a tak nejexponovanějšími obdobími byla šedesátá léta (zřejmě v důsledky zvýšeného světového zájmu o Afriku vzhledem k rostoucímu počtu států, které si vybojovaly nezávislost; ne nadarmo se roku 1960 přezdívá Rok Afriky); druhá půlka sedmdesátých let a léta osmdesátá (což souvisí s nástupem normalizace, výměnou vedení redakce *Světové literatury* a změnou směřování časopisu, který se odvrací od anglo-americké produkce k pokrokovým a socialistickým literaturám a také k literaturám okrajovým, kam spadá i ta nigerijská); rok 2003, kdy se koná africký Svět literatury; a konečně současnost se zvýšenou pozorností věnovanou Chimamandě Ngozi Adichie (zde snad konečně můžeme hovořit o čistě literární události, kterou samozřejmě jistě ovlivnil věhlas autorky a zisk několika literárních ocenění).

Z kvalitativního hlediska jsme v souvislostí s recepcí zjistili, o jakých tématech autoři článků hovoří v souvislosti s nigerijskou literaturou nejčastěji. Odhalili jsme několik vrstev. Poměrně často se hovoří o *střetu*, ať už střetu kultur, tradice a modernity/civilizace nebo města a venkova. Na to se váže mnohokrát zmíněný koncept tří nigerijských generací (děd, který brání tradici proti kolonialismu; otec, který se asimiluje, i když třeba jen formálně, ale za to opravdu důsledně; a syn, který se buď může obrátit zpět k tradici nebo se zapříčinit o syntézu obou proudů); k této vrstvě bývá přičleňován Chinua Achebe a v souvislosti s vlivem města Cyprian Ekwensi. Další vrstva je vrstva politických témat (nezávislost, korupce, občanská válka), které se opět hojně věnuje Achebe. Tolik k realistickým tématům. Kritici se také často obracejí k folkloru, lidovému vyprávění a fantastickým příběhům, které ztělesňuje Amos Tutuola. Poměrně často lze v článcích najít zmínky o negativní domácí kritice některých autorů, protože příliš očerňují nigerijský život, dávají k dobru jen jeho špatné stránky, či jsou příliš satiričtí.

Na závěr shrňme některé běžné pohledy českých literárních kritiků na nigerijské autory: Tutuola je vnímán jako lidový samouk bez valného vzdělání, jehož dílo je specifické absencí jazykových znalostí (vytváří interjazyk), v zahraničí bývá považován a autentického vypravěče folkloru, doma někdy za plagiátora a za „ostudu“. U Achebeho si kritici všímají historické posloupnosti, s níž píše své romány; že si nenasazuje „růžové brýle“ a připouští klady i zápory tradice i kolonialismu. Ekwensi je vždy jmenován v juxtapozici k jeho městským románům, Lagosu a erotice.

Jak je vidno, tato práce téma nigerijské literatury zdaleka nevyčerpala.

6. Bibliografie

Primární literatura

- **knižní vydání překladů**

ACHEBE, Chinua, 1979. *Muž z lidu*. 1. vyd. Praha: Práce. 148 s. Příliv.

ACHEBE, Chinua, 2003. *Svět se rozpadá*. 1. vyd. Praha: BB art. 166 s. ISBN 80-7341-031-1.

ACHEBE, Chinua, 1964. *Už nikdy klid.* 1. vyd. Praha: SNKLU. 140 s.

ADICHIE, Chimamanda Ngozi. 2017. Amerikána. 1. vyd. Brno: Host. 551 s. ISBN 978-80-7491-436-2

ADICHIE, Chimamanda Ngozi, 2008. *Půl žlutého slunce*. 1. vyd. Praha: BB/art. 446 s. ISBN 978-80-7381-397-0

EKWENSI, Cyprian, 1962. *Lidé z města*. 1. vyd. Praha: Svobodné slovo. 197 s.

EKWENSI, Cyprian, 1976. *Světla Lagosu*. 1. vyd. Praha: Odeon. 257 s. Soudobá světová próza. Malá řada.

HABILA, Helon, 2014. *Mrtvá voda*. 1. vyd. Brno: Moba. 232 s. ISBN 978-80-243-6142-0

KLÍMA, Vladimír, 1977. *Černý Orfeus: moderní poezie tropické Afriky*. Praha: Československý spisovatel. Klub přátel poezie (Československý spisovatel).

OKRI, Ben, 2000. *Hladová cesta*. 1. vyd. Praha: Volvox Globator. 529 s. ISBN 80-7207-387-7

OKRI, Ben, 2003. *Město červeného prachu*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad. 189 s. ISBN 80-7021-618-2

SOYINKA, Wole, 1988. *Bratr Jero v nesnázích a Proměna bratra Jera*. 1. nákl. Praha: Dilia. 94 s. Informativní edice, sv. 272.

SOYINKA, Wole, 1979. *Silnice*. 1. vyd. Praha: Dilia. 120 s. Informativní edice, sv. 116.

SOYINKA, Wole, 1989. *Smrt a královský jezdec*. 1. vyd. Praha: Dilia. 164 s. Informativní edice, sv. 298.

SOYINKA, Wole, 2003a. *Aké: Léta dětství.* Praha: BB art. 270 s. ISBN 80-7341-094-X

TUTUOLA, Amos, 1966. *Piják palmového vína*. 1. vyd. Praha: Odeon. 108 s.

TUTUOLA, Amos, 1998. Piják palmového vína. 2. vyd., v nakl. Dauphin 1. Praha: Dauphin. 138 s. Ethnos, sv. 15. ISBN 80-86019-65-9.

- **knižní vydání originálů**

ACHEBE, Chinua, 1966. *A Man of the People*. London: Heinemann. 167 s.

ACHEBE, Chinua. No longer at ease. 1st ed. London: Heinemann, 1963. 169 s.

ACHEBE, Chinua, 1958. *Things fall apart*. London: Heinemann. 224 s.

ACHEBE, Chinua, 2006. *Things fall apart*. London: Penguin Books, 196 s. Heinemann African writers series. ISBN 0-141-02338-4.

ADICHIE, Chimamanda Ngozi, 2013. *Americanah*. New York: Alfred A. Knopf. 496 s. ISBN 978-0-307-96212-6

ADICHIE, Chimamanda Ngozi, 2006. *Half of a Yellow Sun*. London: Fourth Estate. 433 s.

ADICHIE, Chimamanda Ngozi, 2003. *Purple hibiscus: a novel*. London: Algonquin Books. ISBN 978-1-61620-242-2

HABILA, Helon, 2010. *Oil on Water*. London: Hamish Hamilton. 224 s. ISBN 978-0241144862

OKRI, Ben. 1988. *Stars of the New Curfew*. London: Secker & Warburg. 208 s. ISBN 978-0436339448

OKRI, Ben, 1991. *The Famished Road*. London: Jonathan Cape. 519 s. ISBN 0-224-02701-8

TUTUOLA, Amos, 1952. *The Palm-Wine Drinkard*. London: Faber and Faber. 125 s.

SOYINKA, Wole, 1994. *Aké: the years of childhood; Season of anomy*. 1st ed. London: Vintage, 553 s. ISBN 0-09-938661-5

- **díla v časopisech**

ACHEBE, Chinua, 1977. K vyšším metám (Muž z lidu). Světová literatura. Praha: Odeon, **22** (4), s. 248–255.

ALUKO, T. M, 1977. Hospodaření a tradice. Světová literatura. Praha: Odeon, **22** (4), s. 215–222.

CLARK, John Pepper, 1975. Píseň o koze. Světová literatura. Praha: Odeon, **20** (5), s. 250–255.

EKWENSI, Cyprian, 2016. Hořící tráva. *Plav*. Praha: Splav! **12** (12), s. 37–39. ISSN 1802-4734

EKWENSI, Cyprian, 1977. Noc svobody. Světová literatura. Praha: Odeon, **22** (4), s. 239–246.

EKWENSI, Cyprian, 2003. Noc svobody. *Procházka savanou: moderní africké povídky*. 1. vyd. Praha: DharmaGaia, s. 47-60. Kontinenty. ISBN 80-86685-06-3.

EMECHETOVÁ, Buchi, 2016. Druhořadá občanka. In: *Plav*. Praha: Splav! **12** (12), s. 32–36. ISSN 1802-4734

EMECHETOVÁ, Buchi, 1990. Jedna žena stačí? Světová literatura. Praha: Odeon, **35** (3), s. 83–90.

NWAPAOVÁ, Flora, 2003. Tak to chodí v Lagosu. *Procházka savanou: moderní africké povídky*. 1. vyd. Praha: DharmaGaia, 2003, s. 61-72. Kontinenty. ISBN 80-86685-06-3

NZEKWU, Onuora, 1977. Nebezpečná hra. Světová literatura. Praha: Odeon, **22** (4), s. 224–228.

NZEKWU, Onuora, 2003. Nebezpečná hra. *Procházka savanou: moderní africké povídky*. 1. vyd. Praha: DharmaGaia, s. 73-79. Kontinenty. ISBN 80-86685-06-3

OKRI, Ben, 2016. Vzkvétající světy. *Plav*. Praha: Splav! **12** (12), s. 25–31. ISSN 1802-4734

SOYINKA, Wole, 2003b. Isara. In: KOMERS, Petr. *Africká čítanka: Gutenbergova čítanka moderní africké prózy*. Praha: Gutenberg, s. 97-116. ISBN 80-86349-07-1

SOYINKA, Wole, 1975a. Lev a klenot. Světová literatura. Praha: Odeon, **20** (5), s. 234–237.

SOYINKA, Wole, 1975b. Obyvatelé bažin. Světová literatura. Praha: Odeon, **20** (5), s. 242–247.

SOYINKA, Wole, 1987. Tanec pralesů. Světová literatura. Praha: Odeon, **32** (6), s. 124–166.

SOYINKA, Wole, 2016. Tanec lesů. *Plav*. Praha: Splav! **12** (12), s. 12–18. ISSN 1802-4734

SPEEDY ERIC, 1977. Jak se učila Mabel. Světová literatura. Praha: Odeon, **22** (4), s. 234–238.

TUTUOLA, Amos, 2016. Odvážná africká lovkyně. In: *Plav*. Praha: Splav! **12** (12), s. 40–43. ISSN 1802-4734

UMEASIEGBU, Rems, 2003. Kouzlo. *Procházka savanou: moderní africké povídky*. 1. vyd. Praha: DharmaGaia, s. 80-83. Kontinenty. ISBN 80-86685-06-3

Sekundární literatura

ASHCROFT, Bill, Helen TIFFIN and Gareth GRIFFITHS, 1989. *The empire writes back: theory and practice in post-colonial literatures* [online]. London: Routledge [cit. 2018-02-10]. New accents (Routledge). Dostupné z: https://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/detail.action?docID=181641 ISBN 04-150-1209-0.

AZUMURANA, S. O., 2014. Wole Soyinka's dystopian/utopian vision in A Dance of the Forests [online]. In: *Tydskrif vir Letterkunde*. Pretoria: **51** (2), s. 71–81.]. [Cit. 9. 4. 2018]. Dostupné z: http://www.scielo.org.za/pdf/tvl/v51n2/06.pdf

BAMGBOSE, Ayo, 2006. English in Nigerian environment. In: BOLTON, Kingsley and Braj B. KACHRU eds. *World Englishes: critical concepts in linguistics. Vol. II.* London: Routledge, s. 105-119. Critical concepts in linguistics. ISBN 0-415-31507-7

BELISOVÁ, Šárka a HRALA, Milan, ed. Kapitoly z dějin českého překladu. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002. 271 s. ISBN 80-246-0386-1

BOBDA, A. S., 2006. English in the sub-saharan linguistic landscape. In: BOLTON, Kingsley and Braj B. KACHRU eds. *World Englishes: critical concepts in linguistics. Vol. II.* London: Routledge, s. 76–88. Critical concepts in linguistics. ISBN 0-415-31507-7

ESONWANNE, Uzoma, 2011. Orality and the genres of African postcolonial writing. In: QUAYSON, Ato. *The Cambridge history of postcolonial literature*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 137–170. ISBN 11-070-0703-8

EZENWA-OHAETO, 1997. *Chinua Achebe: A Biography.* Bloomington: Indiana University Press. 326 pp. ISBN 978-0253333421

FALOLA, Toyin a HEATON, Matthew M, 2008. *A history of Nigeria*. 1st ed. Cambridge: Cambridge University Press. 329 s. ISBN 978-0-521-68157-5

FLUDERNIK, Monika, 2011. The narrative forms of postcolonial fiction. In: QUEYSON, Ato. *The Cambridge history of postcolonial literature*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 903–937. ISBN 11-070-0703-8.

GORDON, April A, 2003. *Nigeria's diverse peoples: a reference sourcebook*. Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO, xxv, 291 s. ISBN 978-1-57607-682-8

GUNNING, Dave, 2013. *Postcolonial literature*. Edinburgh: Edinburgh University Press. 221 s. ISBN 978-074-8639-380

HNÍZDO, Bořivoj, 2007. The Role of English in Africa: Linguistic Imperialism or a National Identity Factor?. In: *Viva Africa ...: sborník příspěvků z konference věnované Africe.* Plzeň: Katedra antropologie Západočeské univerzity, s. 197-204. ISBN 978-80-87025-17-8

HRALA, Milan, 2003. Český překlad 1945–2003. Praha: Univerzita Karlova v Praze Filozofická fakulta. 175 s. ISBN 80-7308-083-4

JANOUŠEK, Pavel, ed. a ČORNEJ, Petr, ed. 2008a. *Dějiny české literatury 1958–1969*. Vyd. 1. Praha: Academia, sv. 3. ISBN 978-80-200-1583-9

JANOUŠEK, Pavel, ed. a ČORNEJ, Petr, ed. 2008b. *Dějiny české literatury 1969–1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, sv. 4. ISBN 978-80-200-1631-7

KALIVODOVÁ, Eva, 2010. *Browningová nebo Klášterský? Krásnohorská nebo Byron?: o rodu v životě literatury*. Praha: Karolinum. 249 s. ISBN 978-80-246-1887-6.

KLÍMA, Vladimír, RŮŽIČKA, Karel František a ZIMA, Petr, 1972. *Literatura černé Afriky*. 1. vyd. Praha: Orbis. 495, [1] s. Pyramida.

KLÍMA, Vladimír, 2003. Nigérie. 1. vyd. Praha: Libri. 145 s. Stručná historie států; sv. 13. ISBN 80-7277-199-X.

KOLÍNSKÁ, Klára, 2016. *České recepce „ostatních literatura v angličtině“*. Praha: Metropolitan University Prague Press, 230 s. ISBN 978-80-87956-52-6

KOMERS, Petr, 2003. *Africká čítanka: Gutenbergova čítanka moderní africké prózy*. Praha: Gutenber, 333 s. ISBN 80-86349-07-1

KORTENAAR, Neil, 2011. *Postcolonial literature and the impact of literacy: reading and writing in African and Caribbean fiction*. 1st pub. Cambridge: Cambridge University Press. viii, 224 s. ISBN 978-1-107-00867-0.

LINDFORS, Bernth. 1975. *Critical Perspectives on Amos Tutuola*. Three Continents Pr. 318 s. ISBN 978-0914478065

NNOLIM, Charles E., 2010. *Approaches to the African Novel: Essays in Analysis*. African Books Collective, 209 s. ISBN 9788422195.

OLSON, James Stuart, 1996. *The peoples of Africa: an ethnohistorical dictionary*. Westport, Conn.: Greenwood Press, viii, 681 s. ISBN 9780313008665

SHOUP, John A, 2011. *Ethnic groups of Africa and the Middle East: an encyclopedia*. Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO, xxv, 377 s. ISBN 978-1598843620

SKINNER, John, 1998. *The stepmother tongue: an introduction to new Anglophone fiction*. New York: St. Martin's Press, 357 s. ISBN 03-122-1177-5.

PALMER, Eustace. *The growth of the African novel*. London: Heinemann, 1979, 338 s. ISBN 04-359-1802-8.

PELLATT, Valerie (ed.), 2013. *Text, extratext, metatext and paratext in translation* [online]. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. [Cit. 2018-04-16]. ISBN 978-1-4438-5564-8. Dostupné z: http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10828296.

PENFIELD, Joyce and DURU, Mary, 1988. Proverbs: Metaphors That Teach [online]. *Anthropological Quarterly*. The George Washington University Institute for Ethnographic Research. 61 (3), 119-128. [Cit. 19. 2. 2017]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/3317788

PETERSON, Bhekizizwe, 2011. Language question in Africa. In: QUEYSON, Ato. *The Cambridge history of postcolonial literature*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 681–702. ISBN 11-070-0703-8

PROCHÁZKA, Martin, ed. et al. 2003. *Slovník spisovatelů*. 2., opr. a dopl. vyd. Praha: Libri. 823 s. ISBN 80-7277-131-0

Procházka savanou: moderní africké povídky, 2003. 1. vyd. Praha: DharmaGaia, 2003. 158 s. Kontinenty. ISBN 80-86685-06-3

PRŮŠEK, Jaroslav. *Slovník spisovatelů. Asie a Afrika*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1967. 2 sv.

QUAYSON, Ato., 2011. *The Cambridge history of postcolonial literature*. Cambridge: Cambridge University Press. 1391 s. ISBN 11-070-0703-8.

RUBÁŠ, Stanislav, ed., 2012. *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia. Paměť (Academia). 450 s. ISBN 978-80-200-2054-3.

WISKER, Gina, 2007. *Key concepts in postcolonial literature*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan. Palgrave key concepts. ISBN 978-1-4039-4448-1

ZAHRADNÍKOVÁ, Hana, 2016. Jsme zvědaví na jinakost! In: KOLÍNSKÁ, Klára. *České recepce ostatních literatura v angličtině*. Praha: Metropolitan University Prague Press, s. 68–71. ISBN 978-80-87956-52-6

Translatologická literatura

TOURY, Gideon, 2012. *Descriptive translation studies – and beyond*. 2nd expanded ed. Philadelphia: John Benjamins Pub. Co. 366 s. ISBN 978-902-7274-595.

Internetové zdroje

ADICHIE, Chimamanda Ngozi, 2008b. Sex in the city. *The Guardian* [online]. [Cit. 1. 4. 2018]. Dostupné z: https://www.theguardian.com/books/2008/feb/02/featuresreviews.guardianreview1

Chinua Achebe: A Man of the People. *Penguin Random House* [online]. [Cit. 9. 4. 2018]. Dostupné z: https://www.penguinrandomhouse.com/books/407/a-man-of-the-people-by-chinua-achebe/9780385086165/

Countries and their Cultures: Yoruba. 2017. *World Culture Encyclopedia* [online]. [Cit. 15. 2. 2017]. Dostupné z: http://www.everyculture.com/wc/Mauritania-to-Nigeria/Yoruba.html

Hausa. 2017. *Art and Life in Africa* [online]. [Cit. 15. 2. 2017]. Dostupné z: http://africa.uima.uiowa.edu/peoples/show/Hausa

History of Nigeria. 2017. *History World* [online]. [Cit. 15. 2. 2017]. Dostupné z: http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?historyid=ad41

HULEC, O, 2016. Osobnost: afrikanista Vladimír Klíma [online]. [Cit. 2016-06-20]. Dostupné z: http://abicko.avcr.cz/sd/novinky/hlavni-stranka/news_1773.html

Igbo. 2016. Encyclopedia of World Cultures [online]. [Cit. 3. 1. 2016]. Dostupné z: http://www.encyclopedia.com/topic/Igbo.aspx

Jiří Valja. 2017. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [Cit. 9. 4. 2018]. Dostupné z: http://www.slovnikceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=890

MUSILOVÁ, Markéta, 2009. Adichie, Chimamanda Ngozi: Půl žlutého slunce. *iLiteratura* [online]. [Cit. 9. 4. 2018]. Dostupné z: http://www.iliteratura.cz/Clanek/23979/adichie-chimamanda-ngozi-pul-zluteho-slunce

Nigeria [online]. [Cit. 15. 2. 2017]. Dostupné z: http://data.un.org/CountryProfile.aspx?crName=NIGERIA

Nigeria: History. 2017. *The Commonwealth* [online]. [Cit. 15. 2. 2017]. Dostupné z: http://thecommonwealth.org/our-member-countries/nigeria/history

The World Factbook: Africa: Nigeria. 2017. *Central Intelligence Agency* [online]. Aktualizováno 12. 1. 2017. [Cit. 15. 2. 2017]. Dostupné z: http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ni.html

UKWU, Jerrywright, 2017. *Nigeria's demographic challenge in focus* [online]. [Cit. 15. 2. 2017]. Dostupné z: http://www.naij.com/1082484-nigerias-demographic-challenge-focus.html

Wole Soyinka. *Festival spisovatelů* [online]. [Cit. 9. 4. 2018]. Dostupné z: http://www.pwf.cz/archivy/autori/wole-soyinka/cz/

Zemřela Věra Šťovíčková-Heroldová. 2015. *Obec překladatelů* [online]. [Cit. 9. 4. 2018]. Dostupné z: http://www.obecprekladatelu.cz/archiv-aktualit/archiv-aktualit/zemrela-vera-stovickova-heroldova.htm

Seznam příloh

Příloha 1 – chronologie českých překladů

Příloha 2 – recepce

Příloha 1 – chronologie českých překladů

/R/ - román

/P/ - poezie

/S/ - povídky

/D/ - divadelní hra

/A/ - antologie

1. Knižní vydání

EKWENSI, Cyprian. Lidé z města. Překlad Karel František Růžička. 1. vyd. Praha: Svobodné slovo, 1962. 197, [2] s. /**R**; **doslov** a poznámky Karla Františka Růžičky; **peritext**/

ACHEBE, Chinua. Už nikdy klid. Překlad Jiří Valja. 1. vyd. Praha: SNKLU, 1964. 140, [2] s. /**R**; **doslov** napsal Petr Zima; **peritext**/

TUTUOLA, Amos. Piják palmového vína. Překlad Vladimír Klíma a Petr Zima. 1. vyd. Praha: Odeon, 1966. 108, [4] s. /**R**; peritext na přebalu/

EKWENSI, Cyprian. Světla Lagosu. Překlad Vladimír Klíma. 1. vyd. Praha: Odeon, 1976. 257, [2] s. Soudobá světová próza. Malá řada. /**R**; **doslov** Vladimíra Klímy *Básník nebezpečného kouzla Lagosu*; **peritext**/

ACHEBE, Chinua. Muž z lidu. Překlad Vladimír Klíma. 1. vyd. Praha: Práce, 1979. 148, [1] s. Příliv. /**R**; **peritext** na přebalu/

SOYINKA, Wole. Silnice. Překlad Helena a Lubomír Synkovi. 1. nákl. Praha: Dilia, 1979. 120 s. Informativní edice, sv. 116. /**D**; **doslov** + informace o autorovi/

SOYINKA, Wole. Bratr Jero v nesnázích a Proměna bratra Jera. Překlad Helena a Lubomír Synkovi. 1. nákl. Praha: Dilia, 1988. 94 s. Informativní edice, sv. 272. /**D**; informace o autorovi/

SOYINKA, Wole. Smrt a královský jezdec. Překlad Ivana Jílovcová-Fieldová. 1. nákl. Praha: Dilia, 1989. 164 s. Informativní edice, sv. 298. /**D**; informace o autorovi/

TUTUOLA, Amos. Piják palmového vína. Překlad Vladimír Klíma a Petr Zima. 2. vyd., v nakl. Dauphin 1. Praha: Dauphin, 1998. 138 s. Ethnos, sv. 15. ISBN 80-86019-65-9. /**R**; **peritext** na přebalu/

OKRI, Ben. Hladová cesta. Překlad Věra Heroldová-Šťovíčková. 1. vyd. Praha: Volvox Globator, 2000. 529 s. ISBN 80-7207-387-7. /**R**; **peritexty** na přebalu + **doslov** překladatelky s informacemi o autorovi a románu + vysvětlivky pojmů/

ACHEBE, Chinua. Svět se rozpadá. Překlad Vladimír Klíma. 1. vyd. Praha: BB art, 2003. 166 s. ISBN 80-7341-031-1. /**R**; **peritext**/

OKRI, Ben. Město červeného prachu. Překlad Věra Heroldová-Šťovíčková. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003. 189 s. ISBN 80-7021-618-2. /**S**; peritexty na přebalu + vysvětlivky pojmů/

SOYINKA, Wole. Aké: Léta dětství. Přeložil Vladimír Klíma. Praha: BB art, 2003. 270 s. ISBN 80-7341-094-X. /**autobiografie**; peritexty na přebalu/

ADICHIE, Chimamanda Ngozi. Půl žlutého slunce. Překlad Vladimír Klíma. 1. vyd. Praha: BB/art, 2008. 446 s. ISBN 978-80-7381-397-0. /**R**; peritexty na přebalu + doprovodné texty přeložené z originálu/

HABILA, Helon. Mrtvá voda. Překlad Petra Pechalová. 1. vyd. Brno: Moba, 2014. 232 s. ISBN 978-80-243-6142-0. /**R;** peritext na přebalu/

ADICHIE, Chimamanda Ngozi. 2017. Amerikána. Překlad Petr Štádler. 1. vyd. Brno: Host. 551 s. ISBN 978-80-7491-436-2 /**R;** peritexty na přebalu/

2. Příspěvky v antologiích

KOMERS, Petr (ed.). Africká čítanka: Gutenbergova čítanka moderní africké prózy. 1. vyd. Praha: Gutenberg, 2003, 333 s. Gutenbergova čítanka, sv. 2. ISBN 80-86349-07-1. /**A**; peritext na deskách + **úvodní slovo** + medailonky překladatelů + bibliografický soupis africké literatury v českém a slovenském překladu + **doslov** *Jazyk, písmo, písemnictví a literatura v černé Africe* od Petra Zimy/

SOYINKA, Wole. Isara. Překlad Vladimír Klíma. In: KOMERS, Petr. *Africká čítanka: Gutenbergova čítanka moderní africké prózy*. Praha: Gutenberg, 2003, s. 97–116. Gutenbergova čítanka, sv. 2. ISBN 80-86349-07-1. /**S**; medailonek o autorovi/

Procházka savanou: moderní africké povídky. Překlad Vladimír Klíma. 1. vyd. Praha: Kontinenty, 2003. 158 s. Kontinenty. ISBN 80-86685-06-3. /**A**; peritext na přebalu + medailonky autorů + **předmluva** Vladimíra Klímy *Projděme se savanou subsaharské prózy*/

EKWENSI, Cyprian. Noc svobody. Překlad Vladimír Klíma. In: *Procházka savanou: moderní africké povídky*. 1. vyd. Praha: Kontinenty, 2003, s. 47–60. Kontinenty. ISBN 80-86685-06-3. /**S**/

NWAPAOVÁ, Flora. Tak to chodí v Lagosu. Překlad Vladimír Klíma. In: *Procházka savanou: moderní africké povídky*. 1. vyd. Praha: Kontinenty, 2003, s. 61–72. Kontinenty. ISBN 80-86685-06-3. /**S**/

NZEKWU, Onuora. Nebezpečná hra. Překlad Vladimír Klíma. In: *Procházka savanou: moderní africké povídky*. 1. vyd. Praha: Kontinenty, 2003, s. 73–79. Kontinenty. ISBN 80-86685-06-3. /**S**/

UMEASIEGBU, Rems. Kouzlo. Překlad Vladimír Klíma. In: *Procházka savanou: moderní africké povídky*. 1. vyd. Praha: Kontinenty, 2003, s. 80–83. Kontinenty. ISBN 80-86685-06-3. /**S**/

3. Knižní vydání poezie

KLÍMA, Vladimír (ed.). Černý Orfeus: moderní poezie tropické Afriky. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1977. 139 s. Klub přátel poezie. Základní řada; roč. 17, sv. 4. /**P**; **text** Vladimíra Klímy *Poznámky o africké kultuře*, s. 130-133/

4. Příspěvky v revue Světová literatura

SOYINKA, Wole,1975. Lev a klenot. Přeložil Vladimír Klíma. Světová literatura. Praha: Odeon, **20** (5), s. 234–237.

SOYINKA, Wole, 1975. Obyvatelé bažin. Přeložil Vladimír Klíma. Světová literatura. Praha: Odeon **20** (5), s. 242–247.

CLARK, John Pepper, 1975. Píseň o koze. Přeložil Vladimír Klíma. Světová literatura. Praha: Odeon, ročník 20, Praha: Odeon, **20** (5), s. 250–255.

ACHEBE, Chinua, 1977. K vyšším metám (Muž z lidu). Přeložil Vladimír Klíma. Světová literatura. Praha: Odeon, **22** (4), s. 248–255.

ALUKO, T. M, 1977. Hospodaření a tradice. Přeložil Vladimír Klíma. Světová literatura. Praha: Odeon, **22** (4), s. 215–222.

EKWENSI, Cyprian, 1977. Noc svobody. Přeložil Vladimír Klíma. Světová literatura. Praha: Odeon, **22** (4), s. 239–246.

NZEKWU, Onuora, 1977. Nebezpečná hra. Přeložil Vladimír Klíma. Světová literatura. Praha: Odeon, **22**, (4), s. 224–228.

SPEEDY ERIC, 1977. Jak se učila Mabel. Přeložil Vladimír Klíma. Světová literatura. Praha: Odeon, **22** (4), s. 234–238.

SOYINKA, Wole, 1987. Tanec pralesů. Přeložil Vladimír Klíma. Světová literatura. Praha: Odeon, **32** (6), s. 124–166.

EMECHETOVÁ, Buchi, 1990. Jedna žena stačí? Přeložil Vladimír Klíma. Světová literatura. Praha: Odeon, **35**, (3), s. 83–90.

5. Příspěvky v časopise Plav

SOYINKA, Wole. Tanec lesů. Překlad Petr Štádler. In: *Plav*. Praha: Splav! **12** (12), s. 12–18.

OKRI, Ben. Vzkvétající světy. Překlad Jana Vrzalíková. In: *Plav*. Praha: Splav! **12** (12), s. 25–31.

EMECHETOVÁ, Buchi. Druhořadá občanka. Překlad Silvie Mitlenerová. In: *Plav*. Praha: Splav! **12** (12), s. 32–36.

EKWENSI, Cyprian. Hořící tráva. Překlad Anna Formánková. In: *Plav*. Praha: Splav! **12** (12), s. 37–39.

TUTUOLA, Amos. Odvážná africká lovkyně. Překlad Blanka Šustrová. In: *Plav*. Praha: Splav! **12** (12), s. 40–43.

6. Slovenské knižní překlady

AMADI, Elechi, 1974. *Veľké rybníky*. 1. vyd. Bratislava: Tatran. 211 s. LUK. Knižnica modernej svetovej prózy; Zv. 42.

AMADI, Elechi, 1975. *Ihuoma z morských vĺn*. 1. vyd. Bratislava: Smena. 230 s. Eva; Zv. 38.

TUTUOLA, Amos, 1978. *Striga z džungle*. 1. vyd. Bratislava: Mladé letá. 187 s.

EMECHETA, Buchi, 1979. *Na okraji veľkomesta*. 1. vyd. Bratislava: Tatran. 193 s. LUK: Knižnica modernej svetovej prózy; Zv. 68.

EKWENSI, Cyprian, 1982. *Prežiť mier*. 1. vyd. Bratislava: Slovenský spisovateľ. 217 s. Spoločnosť priateľov krásnych kníh; zv. 415.

SOYINKA, Wole, 1989. *Tlmočníci*. 1. vyd. Bratislava: Smena. 274 s. Štafeta.

Příloha 2 – recepce

Doslovy

RŮŽIČKA, Karel František, 1962. Doslov. In: EKWENSI, Cyprian. *Lidé z města*. 1. vyd. Praha: Svobodné slovo, s. 187–192.

ZIMA, Petr, 1964. Doslov. In: ACHEBE, Chinua. *Už nikdy klid*. 1. vyd. Praha: SNKLU, s. 137–141.

KLÍMA, Vladimír, 1976. Básník nebezpečného kouzla Lagosu. In: EKWENSI, Cyprian. *Světla Lagosu*. 1. vyd. Praha: Odeon, s. 255–258. Soudobá světová próza. Malá řada.

HEROLDOVÁ-ŠŤOVÍČKOVÁ, Věra, 2000. Doslov. In: OKRI, Ben. *Hladová cesta.* 1. vyd. Praha: Volvox Globator, s. 527–529.

Teoretické stati

PRŮŠEK, Jaroslav, 1967. *Slovník spisovatelů. Asie a Afrika*. 1. vyd. Praha: Odeon. 2 sv.

KLÍMA, Vladimír, 1969. Modern Nigerian Novels. Prague: Academia. 204 s. Dissertationes orientales; Vol. 18.

ORTOVÁ, Jarmila a KLÍMA, Vladimír, 1970. *Literatury zemí subsaharské Afriky*. 1. vyd. Praha: SPN. 150 s. Učební texty vysokých škol / Universita Karlova v Praze. Fakulta filosofická.

KLÍMA, Vladimír, RŮŽIČKA, Karel František a ZIMA, Petr, 1972. *Literatura černé Afriky*. 1. vyd. Praha: Orbis. 495, [1] s. Pyramida.

PROCHÁZKA, Martin, ed. et al. 2003. *Slovník spisovatelů*. 2., opr. a dopl. vyd. Praha: Libri. 823 s. ISBN 80-7277-131-0

Texty v antologiích

KLÍMA, Vladimír, 2003. Projděme se savanou subsaharské. In: *Procházka savanou: moderní africké povídky.* 1. vyd. Praha: DharmaGaia, s. 5-10. Kontinenty. ISBN 80-86685-06-3.

ZIMA, Petr, 2003. Jazyk, písmo, písemnictví a literatura v černé Africe. In: KOMERS, Petr. *Africká čítanka: Gutenbergova čítanka moderní africké prózy.* Praha: Gutenberg, s. 297-318. Gutenbergova čítanka, sv. 2. ISBN 80-86349-07-1.

Články a glosy v časopisech

Impuls

ORTOVÁ, Jarmila, 1966. Afriko, neznáme tě – aneb realismus versus exotika. *Impuls*. Praha: Orbis, **1** (1), s. 20-23.

KLÍMA, Vladimír, 1966. Černobílé iluze a deziluze. *Impuls*. Praha: Orbis, 1 (9), s. 712–716.

ORTOVÁ, Jarmila, 1967. Tutuola: Piják palmového vína. *Impuls*. Praha: Orbis, **2** (1), s. 43.

KLÍMA, Vladimír,1967. Román po africkém probuzení. *Impuls*. Praha: Orbis, **2** (8), s. 629–631.

KLÍMA, Vladimír, 1968. Čtenářův pohled na subsaharskou Afriku. *Impuls*. Praha: Orbis, **3** (8), s. 631–635.

Labyrint Revue

KLÍMA, Vladimír, 2001. O africkém kulturním kontextu. *Labyrint revue: časopis pro kulturu*. Praha: Labyrint, 2001 (9–10), s. 74–75 s.

KOMERS, Petr, 2001. Ben Okri: zázračně trpká realita. *Labyrint revue: časopis pro kulturu*. Praha: Labyrint, 2001 (9–10), s. 77-78.

Nový orient

EKWENSI, Cyprian, 1997. Zákon pastvín. *Nový Orient*. Praha: Orientální ústav AV ČR, (2), s. 13–16.

OKARA, G. I. Volání řeky Nun, 1997. Překlad A. Libický. *Nový Orient*. Praha: Orientální ústav AV ČR, (2), s. 27.

Plav

Plav. Praha: Splav!, 2007, (5) Africké literatury.

Plav. Praha: Splav!, 2015, (11) Zločin ve stínu Baobabu.

Plav. Praha: Splav!, 2016, (12) Barel nigerijských liter.

Plav. Praha: Splav!, 2017, (8) Tropy v tropech.

Světová literatura

VANČURA, Zdeněk, 1964. Počátky nové literatury v Nigérii. *Světová literatura*. Praha: Odeon, **9** (3), s. 159–163.

KLÍMA, Vladimír, 1973. *Africké dědictví*. *Světová literatura*. Praha: Odeon, **18** (4), s. 220–252.

KLÍMA, Vladimír, 1975. Nigerijské drama. *Světová literatura*. Praha: Odeon, **22** (4), s. 229–256.

KLÍMA, Vladimír, 1977. Nigérie v zrcadle svých prozaiků. *Světová literatura*. Praha: Odeon, **22** (4), s. 213-256.

KLÍMA, Vladimír, 1979. Asijští a afričtí spisovatelé mezi Taškentem 1958 a Taškentem 1978. *Světová literatura*. Praha: Odeon, **24** (3), s.253–254.

Chinua Achebe padesátiletý, 1980. *Světová literatura*. Praha: Odeon, **25** (5), s. 253–254.

WOKOUN, Alois, 1982. Nová nigerijská revue. *Světová literatura*. Praha: Odeon, **27** (1), s. 248–252.

KLÍMA, Vladimír, 1982. Kde afričtí autoři publikují svá díla. *Světová literatura*. Praha: Odeon, **27** (3), s. 248–249.

KLÍMA, Vladimír, 1983. Achebovy variace na černobílých klávesách. *Světová literatura*. Praha: Odeon, **28** (2), s. 253–255.

KLÍMA, Vladimír, 1984 Filozofická základna africké literatury. *Světová literatura*. Praha: Odeon, **29** (5), s. 253–254.

KLÍMA, Vladimír, 1985 K subsaharské etnické specifice. *Světová literatura*. Praha: Odeon, **30** (5), s. 254–255.

KLÍMA, Vladimír, 1986. Rozmach nigerijského romanopisectví. *Světová literatura*. Praha: Odeon, **31** (3), s. 253–255.

KLÍMA, Vladimír, 1987. Nigerijec laureátem Nobelovy ceny. *Světová literatura*. Praha: Odeon, **32** (1), s. 234–236.

ORTOVÁ, Jarmila, 1987. Díla černošských autorů v kapesním vydání. *Světová literatura*. Praha: Odeon, **32** (4), s. 253.

KLÍMA, Vladimír, 1987. Tanec pralesů. *Světová literatura*. Praha: Odeon, **32** (6), s. 124–166.

KLÍMA, Vladimír, 1988. U kolébky africké komparatistiky. *Světová literatura*. Praha: Odeon, **33** (6), s. 241–243.

KLÍMA, Vladimír, 1989. Podzimní plod. *Světová literatura*. Praha: Odeon, **34** (1), s. 234–235.

KLÍMA, Vladimír, 1989. Národní literatury v předstihu. *Světová literatura*. Praha: Odeon, **34** (1),s. 244–245.

KLÍMA, Vladimír, 1989. Tamtamy a klavíry: Současná nigerijská poezie. *Světová literatura*. Praha: Odeon, **34** (3), s.127–138.

KLÍMA, Vladimír, 1989. Stránky ze života (Wole Soyinka: Isara. A Voyage Around Essay). *Světová literatura*. Praha: Odeon, **34** (5), s. 229

SOYINKA, Wole, 1989. Společnost a literatura. *Světová literatura*. Praha: Odeon, **34** (4), s. 152–154.

ACHEBE, Chinua, 1990. Literatura, jazyk a společnost. *Světová literatura*. Praha: Odeon, **35** (2), s. 93–94.

KLÍMA, Vladimír, 1990. Afričanky: Výbor z povídek současných afrických autorek *Světová literatura*. Praha: Odeon, **35** (3), s. 69–98.

KLÍMA, Vladimír, 1991. Jak se měří vavříny. *Světová literatura*. Praha: Odeon, **36** (1), s. 159–161.

Internetové ohlasy

MUSILOVÁ, Markéta, 2009. Adichie, Chimamanda Ngozi: Půl žlutého slunce. *iLiteratura* [online]. [Cit. 9. 4. 2018]. Dostupné z: http://www.iliteratura.cz/Clanek/23979/adichie-chimamanda-ngozi-pul-zluteho-slunce